

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2013

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2013

SUMAR

mai
2013

4 Să faci la guvernare
ceea ce critici în opoziție

EXCLUSIVITATE

5 Prima victimă
a regimului comunist
din Cehoslovacia
Generalul Heliodor Pîka
J. HORÁKOVÁ

29 Ctitorul
diplomației letone
Zigfrids Anna Meierovics
E. JEKABSONS

10 Se non e vero,
e ben trovato
Testamentul
lui Petru cel Mare
I. BISTREANU

15 Ritualul
devenit proverb
Capul plecat
sabia nu-l taie
M. CAZACU

20 Partidul aprobă,
Securitatea fotografiază
Reînhumarea
osemintelor
lui Ion Mihalache
N. IONESCU-GURĂ

24 O relație
mult prea secretă
Implicarea României
în soluționarea
războiului din Vietnam
L.L. WATTS

33 La centenar
Academia de Studii
Economice
P. NĂSTASE,
I.GH. ROȘCA

38 Profit 910%
Afacerile
lui Nicolae Malaxa
cu statul
G. DAMIAN

43 Integrala
Manuscriselor
Cantemir
P. TUDOR

46 La judecata
lui Sulzer
Muzica românească
I. IONESCU

49 Întâlnirea mea
cu Oleg Kalugin
V. DOROBANȚU

52 Din lumea
Marei lui Slavici
Cum erau îngrijiți cei mici
în Transilvania
L. DUMĂNESCU

magazin istoric

Anul XLVII – serie nouă – nr. 5 (554)

mai 2013

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Inocența copiilor este aceeași, indiferent pe ce meridian s-ar fi născut și indiferent cum au avut grijă părinții de ei. Iar principală preocupare a vârstei a fost joaca. Uneori așa i-au surprins pe pânze și pictorii: cu păpușa în brațe, ca în acest tablou păstrat la Ermitaj, intitulat *Portretul a doi copii* și semnat de Jean de Gronckel (1821-1890), un artist belgian care a lucrat o vreme în Rusia

2 „Napoleon o primește pe regina Prusiei, la Tilsit, 6 iulie 1807” este titlul acestui tablou semnat de Jean-Charles Tardieu (1765-1830), un pictor francez talentat, dar care a știut să profite și de relațiile sale în societatea înaltă, încât să fie folosit foarte des în vremea domniilor lui Napoleon, Ludovic al XVIII-lea și Carol al X-lea. Tabloul se află la Versailles și reține momentul ce a precedat semnarea tratatului de pace franco-prusian, marcând înfrângerea Prusiei, și care a urmat, numai la două zile, celui franco-rus

3 Bernardo Bellotto (1722-1780), un artist format la școala venețiană și sub îndrumarea fratelui mamei lui, marele Canaletto, a excelat în peisajele urbane, așa-numitele vedute. Invitat de suveranii vremii Maria-Tereza și Stanislas Poniatowski la Dresda, Florența, Viena, Varșovia, Bellotto a lăsat posterității imagini din aceste spații, dar și de acasă, de la Roma, cum este această Piață a Bazilicii San Giovanni în Laterano. După Al Doilea Război Mondial Varșovia va fi reconstruită după pânzele lui Bellotto

4 Pentru a face loc Curții sale ridicate la Suceava, Alexandru cel Bun a dărâmat biserica catolică a boierului Iașco. Drept compensație, domnul a ridicat la Baia o altă biserică catolică, ale cărei ruine se păstrează până astăzi

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BERINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Secretar general de redacție
Florentina Dolghin

Redactori:
George Damian,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu,
Irina Țăranu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

Tipărit la C.N.I. – „CORESI” S.A. București

RĂSPUNDEREA

Sunt mai bine de 30 ani de atunci.

Generalul Lahovari venise ministru de Război în guvernul Lascăr Catargi.

La câteva luni, un intim îl întreabă:

– Ce impresie ți-a făcut ministerul?

Lahovari răspunde cu precizie sa de doctor în matematici:

– Impresiunea că la putere poți prea puțin față de ce spui în opoziție și în opoziție spui prea mult față de ce poți la putere.

Una dintre înțelepciunile necesare omului politic este raportarea permanentă a criticelor și angajamentelor la realități și posibilități. Altfel, riscă eventualitatea unei dileme covârșitoare: sau să se poarte cum a vorbit și să creeze stări dăunătoare prin ilegalitățile sau prin alte viții ale lor; sau să-și calce făgăduielile și să piardă astfel creditul pentru prezent și viitor.

Aceste observațiuni ni le sugerează chestiunea stării de asediu.

Toate guvernele de la război încoace au aplicat starea de asediu, fie pe întreg teritoriul, fie în anumite părți, după intensitatea nevoilor de a înfrâna mai prompt și mai sever acțiunile sedicioase cu caracter intern sau extern.

Partidul Național-Țărănesc, în opoziție fiind, a combătut întotdeauna starea de asediu.

Guvernele afirmau pe rând necesitatea ei. Li se răspundea: este inutilă.

Înalta Curte de Casație proclama insistent constituționalitatea și legalitatea ei. Se replica: este abuzivă.

Ca consecință, se repeta statornic: starea de asediu va fi ridicată; vom reintra în legalitate.

Dar Partidul Național-Țărănesc vine la cârma statului și în primul consiliu trei miniștri sunt însărcinați de președinte să studieze dacă, unde și până unde se poate menține starea de asediu.

O întrebare devine irezistibilă.

Când abia acum studiază

dacă starea de asediu este admisibilă sau nu, cum o declara inadmisibilă altădată?

Așadar, azi nu mai crede ca ieri.

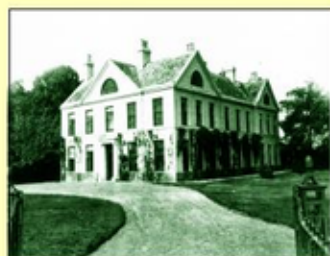
Sentimentul răspunderii a operat la guvern.

De câte agitații ar fi scutită țara, dacă el ar opera și în opoziție!

Dacă experiența aceasta – și altele la fel – cel puțin ar evita inconsecvențe viitoare, tot ar fi ceva.

(Articol de fond, *Universul*,
17 noiembrie 1928)

57 În România
acum 100 de ani
G. FILITTI

**PASTILA
DE CUVINTE**

61 Când banul
era aspru
M. SALA

EVENIMENT

63 Numele
lui Vasile Stroescu în
Parlamentul României
D. MATEI

91 Și dacă
într-o dimineață
internetul
nu mai funcționează?

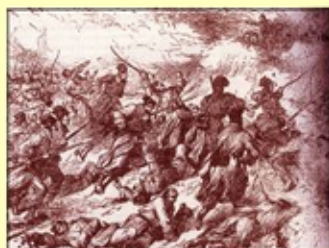
◆
65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Doi stâlpi
ai Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6
C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

71 Povești de alcov
din alte vremuri
de tranziție
A.-S. IONESCU

76 Iolanda Balaș,
problemă
pentru Securitate
P.-N. CONSTANTIN

78 1877.
Frontul secret
A. SPÂNU

82 7+1
Cele opt atentate
contra țarului
Alexandru al II-lea
M. NANU-POROJAN

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

86 Shopping!!!
De când?
T. STĂNESCU-
STANCIU

**HOOVER
INSTITUTION**

92 Starea emigrației
române

RUBRICI

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

93 Telex

62, 94, 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Elev de gimnaziu
(în jurul anului 1914)

În 1920, după absolvirea studiilor la Școala Militară de la Saint Cyr, a devenit ofițer de profesie, iar începând din octombrie același an a lucrat la Academia Militară din Hranice, ca instructor la cursul pentru ofițerii aspiranți, iar mai târziu ca profesor în domeniul gazelor de luptă. În 1922, având gradul de căpitan, a devenit locțiitor al comandantului Academiei. Tot la Hranice s-a însurat și, în iulie 1922, i s-a născut un fiu, Milan.

Din august 1923 a lucrat la statul major al armatei cehoslovace, iar în 1926 a fost trimis pentru doi ani la studii la Școala Superioară de Război de la Paris, devenind unul dintre primii ei absolvenți. După întoarcerea la Praga a intrat în Comandamentul militar regional și în 1929 a fost repartizat din nou la Secția 1 organizatorică a Statului Major.

La 1 septembrie 1932, prin decret al ministrului Apărării, a fost numit atașat militar în România, cu împuterniciri pentru Turcia. În timpul acutei situații economice și politice din anii '30 ai secolului al XX-lea funcția era foarte importantă, deoarece relațiile bune din interiorul Micii Înțelegeri (Cehoslovacia, România, Iugoslavia) contau foarte mult.

În perioada ascensiunii fascismului în Germania și Italia, teritoriul României dobândise importanță strategică. H. Píka a avut sarcina să cunoască oameni de vază din cercurile militare, politice și economice, să discute cu reprezentanții armatei probleme esențiale militare și politice – mai ales, ținând cont de creșterea simpatiei unor țări față de Germania nazistă. În context, Cehoslovacia trebuia să accelereze pregătirile de apărare a țării, iar poziția geografică a României era importantă, de pildă, pentru o eventuală deplasare a armatei sovietice.

În 1937 H. Píka a revenit la Statul Major de la Praga, fiind numit președinte al grupei C din cadrul Secției 1 a Secretariatului general, cu sarcina de a acoperi problematica industriei de război din țările Micii Înțelegeri. În această calitate a sprijinit permanent menținerea unor

bune relații cu România, țară în care, datorită cunoștințelor și firii sale, și-a câștigat numeroși prieteni.

În ziua decretării mobilizării generale, la 23 septembrie 1938, H. Píka a fost trimis în România și Iugoslavia, pentru a negocia ajutorul material acordat Cehoslovaciei, în cazul unui eventual atac german. El a ajuns cu bine la destinație, dar semnarea Acordului de la München, din 30 septembrie 1938, i-a zădărnicit rezultatul misiunii. A revenit în România la sfârșitul lui februarie 1939, pentru a negocia vânzarea de armament cehoslovac. În Cehoslovacia s-a întors puțin înainte de ocuparea ei de către Germania, a refuzat să accepte proclamarea Protectoratului Boemiei și Moraviei (16 martie 1939) și imediat a trecut la crearea unei organizații militare ilegale.

La 29 martie 1939, a plecat în România, prin Polonia. La București, a devenit în mod formal directorul administrativ al filialei Fabricii de armament și muniții din Brno. În aprilie s-a dus la Paris și Londra, unde a discutat despre organizarea mișcării cehoslovace de rezistență și evacuarea din Protectorat a specialiștilor din domeniul armamentului. Prin intermediul lui, dr. Edvard Beneš, fostul președinte al țării, aflat în exil în Anglia, l-a însărcinat pe Jan Masaryk, (ministru de Externe în 1940-1948, *Magazin istoric*, nr. 2/1993), cu conducerea mișcării cehoslovace de rezistență în Balcani. H. Píka s-a întors la București, timp în care acasă, unde rămăsese soția și fiul Milan, era deja căutat de Gestapo. Cu ajutorul generalului Alois Eliáš (prim-ministru al guvernului Protectoratului, spânzurat de germani în iunie 1942), a reușit să

Actul de identitate,
ca atașat militar al Cehoslovaciei la București,
emis de Ministerul Afacerilor Străine

Brevet Provizoria

ÎN NUMELE MAJESTAȚII SALE REGELEI
MIBAI I.

S-a conferit: Generalului de Divizie

Pika HeliodorSubșef al Marelui Stat Major al
Armatei Cehoslovace
Ordinul

„CRUCEA REGINA MARIA”

Clasa I^aHIDRIZOR ANTONIO-DEBART
General de Divizie

Nr. 360 din 22 Decembrie 1947

**Decretul prin care i se confera,
în 1947, Crucea „Regina Maria”,
clasa I...****Exclusivitate**

Între 13 și 26 mai 2013 Cercul Militar din București găzduiește o expoziție comemorativă ce evocă viața și destinul tragic al lui Heliodor Pika (1897-1949), general și diplomat cehoslovac, prieten al României, prima victimă a crimelor comise de justiția regimului comunist cehoslovac. Expoziția este organizată de Ambasada Republicii Ceha la București, în colaborare cu Memorialul celui de Al Doilea Război Mondial din Hrabyni, din cadrul Muzeului Sileziei.

... generalului Heliodor Pika
(aici într-o fotografie din 1945)

HELIODOR PÍKA - OFITER, PATRIOT, DIPLOMAT CEHOSLOVAC, UN PRIETEN AL ROMÂNIEI

JANA HORÁKOVÁ

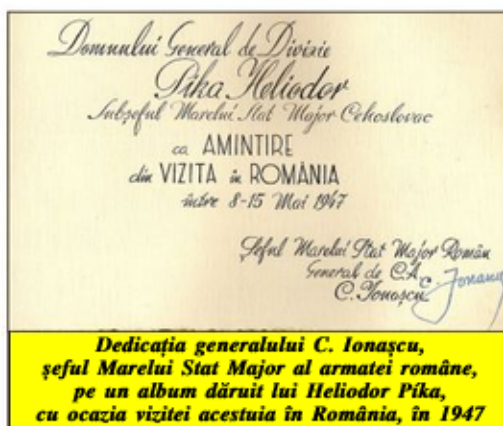
(Director al Memorialului celui de Al Doilea Război Mondial,
Hrabyně, Cehia)

Heliodor Pika s-a născut la 3 iulie 1897 la Štítina, în apropierea orașului Opava (capitala Sileziei), în familia unui rotar de țară, Ignác Pika, și a soției sale Johana, născută Valášková. Familia a fost numeroasă, Heliodor având opt frați și surori, dintre care primii trei au murit.

A urmat școala primară din Štítina și, datorită notelor foarte bune, a fost primit la gimnaziul ceh din Opava. Dar în 1910 tatăl său a fost concediat, a suferit o depresie profundă și, deși s-a tratat multă vreme, a murit la 6 decembrie 1914.

Primul Război Mondial era în plină desfășurare și, în ianuarie 1915, când s-au închis școlile ceh, Heliodor a plecat la rudele sale din Nový Bydžov, devenind practicant într-o farmacie. În octombrie același an, în timpul mobilizării, a fost recrutat ca voluntar, pentru un an. A trecut examenul războiului și a intrat în serviciul militar în Regimentul de miliție 15 din Opava, unde a absolvit o școală de cadeți de trei luni, activând apoi acolo ca instructor.

În iunie 1916 a plecat ca subofițer pe frontul din Rusia, iar în iulie a trecut prizonier la ruși, împreună cu tot plutonul. În tabăra de prizonieri Paratský závod s-a înscris în corpul de voluntari cehi și, după dislocarea pe frontul francez, a fost repartizat la serviciul sanitar din cadrul Regimentului cehoslovac 21 Artilerie. Împreună cu acest regiment a participat la lupte grele și pentru faptele sale de vitejie a primit mai multe distincții. La 9 ianuarie 1919 s-a întors în țară.

plecarea în Turcia pentru 14 octombrie, dar în seara zilei de 12 octombrie tot grupul meu (opt persoane) a fost arestat de Garda de Fier, terorizat și amenințat că va fi imediat împușcat. Am fost salvat de poliția română și subsecretarul din Ministerul de Interne [Alexandru Rioșanu – H.I.] ne-a ajutat să fugim în Turcia. Tot ce se afla în dotarea noastră a fost însă confiscat de Gardă și înstrăinat. După sosirea în Turcia am discutat cu autoritățile turcești despre obținerea unui permis de ședere pe un an. Din nou am salvat persoane care urma să fie reținute și expulzate în timpul nopții. Am trimis în Orientul Mijlociu zeci de oameni din Iugoslavia, Bulgaria și România“.

În Turcia, H. Píka, în calitate de șef al grupului de informații, trebuia să-și continue activitatea de culegere de informații. La Istanbul el a luat legătura cu organele de informații sovietice și, după înțelegerea cu guvernul cehoslovac în exil, la 22 aprilie 1941, a plecat în Uniunea Sovietică, ca împuternicit politic și militar al guvernului cehoslovac. În iunie, după atacarea U.R.S.S. de către Germania, a devenit șeful misiunii militare cehoslovace în U.R.S.S. În septembrie 1941 a semnat „Convenția militară dintre conducerea supremă a U.R.S.S. și conducerea supremă a Cehoslovaciei“, care preciza condițiile concrete de formare și organizare a unităților militare cehoslovace din U.R.S.S. A fost, de asemenea, principalul reprezentant al Cehoslovaciei în Comisia mixtă cehoslovaco-sovietică, care se ocupa de problemele de formare și dotare a unităților cehoslovace.

În decembrie 1943 H. Píka a fost numit general de brigadă. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial a fost cel mai înalt reprezentant militar al Cehoslovaciei în Uniunea

Sovietică. A depus eforturi uriașe pentru formarea unităților militare cehoslovace, s-a ocupat de dotarea lor materială, a ajutat la organizarea unor grupuri de partizani. Totodată, a contribuit la pregătirea Insurecției Naționale Slovac și, de-a lungul activității, a salvat sute de cehoslovaci din lagărele sovietice de muncă. În funcția de șef al Misiunii militare s-a aflat într-o poziție foarte complicată, fiind obligat să se conducă după indicațiile guvernului cehoslovac din exil și ale președintelui dr. Eduard Beneš. În activitatea sa au intervenit însă ambasadorul Zdeněk Fierlinger, reprezentanții conducerii de la Moscova a Partidului Comunist Cehoslovac, în frunte cu președintele de mai târziu, Klement Gottwald, și, bineînțeles, autoritățile sovietice și reprezentanții lor militari, care au încercat să-i influențeze cât mai mult activitatea.

După război, generalul H. Píka a devenit subșef al Marelui Stat Major al armatei cehoslovace, a fost înaintat la gradul de general de divizie, sarcina lui fiind să stabilească contacte cu reprezentanții militari ai statelor străine. De aceea în 1946 a participat împreună cu delegația cehoslovacă și la Conferința de Pace de la Paris. În cererea de grațiere menționează: „După război am desfășurat o activitate importantă la Conferința de Pace de la Paris, unde am intervenit hotărât împotriva Angliei și Americii, mai ales în problemele Albaniei, Bulgariei, Iugoslaviei și României. Până la urmă, se spune că în guvern mi s-au făcut reproșuri deoarece atitudinea mea radicală era dăunătoare bunelor relații cu Anglia... Prin lupta mea împotriva planurilor anglo-americane am câștigat o popularitate imensă în România. Președintele Consiliului de Miniștri dr. Groza, ministrul Bodnăraș și alți membri ai

La Conferința de Pace de la Paris, din 1946, ca membru al delegației cehoslovace

*În 1936, împreună cu familia,
în vacanța petrecută în țara noastră*

organizeze în iunie 1939 fuga soției și a fiului la București, trecând prin Viena.

La București, H. Píka a organizat în primul rând ajutorarea refugiaților cehoslovaci, cărora le-a făcut rost de haine, alimente, documente și, cu ajutorul misiunilor diplomatice franceze, a asigurat deplasarea lor mai departe în Franța și Orientul Mijlociu.

După atacarea Poloniei de către Germania, la 1 septembrie 1939, a plecat din nou la Paris și Londra, unde a vrut să intre în armata cehoslovacă din exil, dar președintele Edvard Beneš i-a cerut să se întoarcă în România și să-și continue activitatea.

H. Píka a creat în Balcani o filială militară a mișcării cehoslovace de rezistență, sub numele conspirativ „Dora”, care, din punct de vedere organizatoric, făcea parte din structura serviciului cehoslovac de informații, cu sediul la Londra. Încă de pe atunci H. Píka a colaborat cu ofițerii sovietici de informații și „Dora” a constituit o sursă prețioasă de informații.

În cererea de grațiere trimisă, în iunie 1949, lui Klement Gottwald, președintele țării, H. Píka, după condamnarea sa de către organele de justiție comuniste, avea să menționeze legat de misiunea în România: „Activitatea mea a fost înlesnită de mulți prieteni români... Mi-am alocat toate mijloacele financiare mișcării de rezistență (cca 400.000 de coroane cehoslovace, în 15 luni)... Prin România au trecut

sute de membri ai noștri care au intrat în armata din exil. Am salvat, am transferat și am dotat material (cu haine, bani, pașapoarte) jumătate din legiunea noastră din Polonia, care a trecut cu o parte din armata polonă în România. Au fost internați într-o tabără de prizonieri și în cazărmi, dar pe toți i-am transferat în Franța. De asemenea, i-am salvat și i-am dislocat pe emigranții evrei din Cehoslovacia, care erau internați în tabăra de la Marea Neagră. Potrivit rapoartelor, această unitate a luptat bine pe frontul din Franța. Am salvat și dislocat 100 de cetățeni de-ai noștri care lucrau în industria de armament din România și urma să se întoarcă în Protectorat... Am salvat multe persoane din închisorile ungurești... Am căutat personal puncte de trecere în plasele de sârmă ghimpată de la granița româno-maghiară (în iarna 1939-1940), pe un ger de -35° C, ajutat fiind de comandantul brigăzii de grăniceri... De asemenea, am colaborat cu Aliații în acțiuni de sabotaj pe Dunăre, unde au fost scufundate șlepuri cu motorină, cereale etc.”.

Dar, în cursul anului 1940, situația din România s-a agravat. Agenții germani erau pe urmele lui H. Píka. Autoritățile hitleriste au cerut României în mod repetat extrădarea lui. În septembrie 1940, în România Garda de Fier și generalul Antonescu au preluat puterea. H. Píka îl cunoștea personal pe general, dar chiar după ce Antonescu le-a permis – lui și grupului lui – să rămână în continuare în țară, condițiile în care își desfășurau activitatea s-au înrăutățit considerabil. H. Píka a hotărât atunci ca grupul să părăsească cât mai curând România.

În amintita cerere de grațiere, H. Píka avea să menționeze: „Chiar dacă Ambasada Germaniei a intervenit de nenumărate ori ca să fiu expulzat, am rezistat în România până la mijlocul lui octombrie 1940. Am pregătit

Heliodor Píka la masa de lucru

SAGA TESTAMENTULUI LUI PETRU CEL MARE

ION BISTREANU

Lumânările din sfeșnicele de aur erau pe sfârșite. Împărăteasa Elisabeta Petrovna a Rusiei (1741-1762) asculta cu ochii închiși vocea plăcută a domnișoarei sale de onoare, Lia de Beaumont, o drăgălașă diplomată de la misiunea franceză la Petersburg, care îi citea o romantică povestire franțuzească. La un moment dat, Lia a remarcat respirația liniștită, regulată, a împărătesei, care se cufundase într-un somn

adânc. Puse cartea deoparte, așteptă o clipă să vadă dacă împărăteasa se trezește, după care se furișă rapid în spatele unei uși secrete din budoarul imperial. Deschise la repezeală o cutie încrustată cu sîdef și începu să răsfoiască febril hârtiile aflate acolo. Își opri îndelung privirea asupra uneia dintre ele, după care începu să o transcrie rapid. După ce termină, închise cu grijă cutia și se retrase în apartamentul ei. După câteva zile, plecă la Paris, unde îi înmănă regelui Ludovic al XV-lea prețioasa copie a... testamentului lui Petru cel Mare, document care va fi sursă de inspirație și speculații în numeroase lucrări de istorie și geopolitică din următoarele secole...

Aceasta este legenda. Doar un singur erou este real: Lia, pe numele său adevărat Charles d'Éon de Beaumont (*Magazin istoric*, nr. 11/1969, 4, 5/1997) – un personaj exotic, agent al serviciului secret al regelui, care, deghizat în femeie (fiind dotat de la natură cu reale trăsături feminine), venise în iulie 1755 la Petersburg, cu misiunea secretă de a convinge Curtea imperială să nu semneze un tratat de alianță cu Anglia. Misiunea a reușit, d'Éon a fost înnoobilat de rege, a fost trimis în Anglia ca diplomat-spion, după care, până la moarte, a ales să fie... femeie, devenind unul dintre celebrii travestiți ai secolului al XVIII-lea și „părinte” al termenului de „conism”.

La început a fost notă de subsol

Despre testamentul furat de la Moscova nu s-a pomenit nimic până în 1811, când este

publicată o carte de peste 500 pagini, intitulată *De la politique et des progrès de la puissance russe depuis son origine jusqu'au commencement du XIX siècle* (Despre politica și creșterea puterii rusești de la originea sa până la începutul secolului al XIX-lea) și semnată M.L. (descifrat ulterior ca fiind istoricul Charles Louis Lesur, funcționar al Ministerului de Externe francez). O variantă a lucrării fusese publicată încă în 1807, însă cu un ecou extrem de redus, explicabil, dacă avem în vedere că apariția ei avusese loc chiar în ajunul semnării Tratatelor de la Tilsit (1807) și Erfurt (1808) dintre Napoleon și Alexandru I, tratate care consfințeau, practic, o nouă împărțire a sferelor de influență în Europa și care au jucat un rol fatidic în anexarea, peste cinci ani, a Basarabiei la Rusia. Chiar Napoleon ordonase, în iulie 1807, „să nu se mai scrie prostii despre Rusia, nici direct, nici indirect”. În 1811 istoria era cu totul alta: Napoleon plănuia campania

Generalul Heliodor Pîka în 1947

guvernului român, precum și comandanții armatei confirmă acest lucru.“

După întoarcerea de la Paris, când a devenit și membru al Consiliului consultativ al armatei, a început să fie urmărit, din ordinul șefului compartimentului 5 al Statului major, B. Reicin.

În 1947 generalul Pîka a plecat din nou în România, în calitate de șef al delegației militare cehoslovace, care avea sarcina să predea distincțiile acordate de guvernul cehoslovac unui număr de 300 de veterani de război români, participanți la eliberarea teritoriului Cehoslovaciei, în 1944-1945. Delegația a fost primită de o serie de reprezentanți oficiali români, inclusiv de regele Mihai. În timpul acestei vizite generalul Pîka a fost decorat cu înalte distincții românești.

După lovitură de stat comunistă din februarie 1948, H. Pîka a fost eliberat din armată, ca un element nesigur din punct de vedere politic. Era deja bolnav. În martie 1948 a fost operat de veziculă biliară. Fiind încă în convalescență, a fost chemat la interogatorii și apoi arestat.

La 27 decembrie 1948 a fost acuzat de trădare, de crimă, de abuz de putere oficială și crimă de nedemascare a unor fapte penale. În ianuarie 1949, în cadrul unei ședințe secrete, generalul Pîka a fost exclus din armată, depusă de decorațiile și distincțiile de onoare și condamnat la moarte prin spânzurare. Instanța nu a recomandat președintelui țării grațierea lui. Cererea de casare prezentată de apărătorii săi a fost respinsă, după cum nu a fost dat curs favorabil nici solicitării de grațiere pe care fiul său Milan a trimis-o președintelui Gottwald, în aprilie 1949. A mai fost respinsă și o altă

cerere, formulată de apărătorul său, dr. R. Váhala.

La 7 martie 1949 generalul Pîka a fost transportat la închisoarea din Bory, unde a fost executat prin spânzurare, la 21 iunie, ora 6 dimineața. După cum a mărturisit mai târziu preotul Antonín Doležal, care a petrecut ultimele ore cu Heliodor Pîka, ca duhovnic, pe drumul spre spânzurătoare generalul a spus: „Sunt nevinovat. Totdeauna am vrut numai binele oamenilor. În fața lui Dumnezeu nu cer ca vinovații de moartea mea să fie pedepsiți.“

Apărătorul dr. Váhala a formulat apoi cererea, în numele familiei, ca rămășițele pământești să fie cedate familiei pentru a fi îngropate, dar nici acestei cereri nu i s-a dat curs.

În 1966 soția generalului Pîka și fiul Milan au formulat o cerere de reabilitare. În mai 1968, Tribunalul militar suprem de la Příbram a permis reluarea procesului și a anulat sentința din 28 ianuarie 1949 a Tribunalului de stat din Praga. Prin sentința aceleiași instanțe, din 13 decembrie 1968, generalul Heliodor Pîka a fost absolvit de vină.

De atunci și până în prezent familia generalului Pîka a continuat să lupte pentru reabilitarea lui civilă și morală. Nici localitatea Štítina nu s-a dezis de concetățeanul ei. Din 1969 aici se organizează turneul de fotbal „Memorialul generalului Heliodor Pîka“. La 1 iulie 1989 pe casa lui părintească a fost dezvelită o placă comemorativă și, la 23 octombrie 1992, școala generală din localitate a primit numele generalului Pîka.

La 8 mai 1991 președintele țării a conferit generalului Pîka *in memoriam* Ordinul „M.R. Štefánik“, clasa a III-a, pentru merite excepționale în lupta pentru eliberarea țării în timpul celui de Al Doilea Război Mondial.

La 28 octombrie 1991 pe clădirea Statului major general al Republicii Cehoslovace a fost dezvelită o placă comemorativă, sub patronajul Armatei Republicii Cehoslovace. La 8 ianuarie 1992 președintele țării l-a avansat pe Heliodor Pîka la gradul de general de armată *in memoriam*. La 7 martie 2002, i-a fost acordat gradul onorific de ambasador *in memoriam*, pentru contribuția adusă în Serviciul Afacerilor Externe al Republicii Cehoslovace și pentru devotamentul său față de idealurile lui Thomáš Garrigue Masaryk.

În românește de
Helliana IANCULESCU

Istoricul Charles Louis Lesur, funcționar al Ministerului de Externe francez

După Congresul de la Viena, „Planul” a fost evocat, cu un impact uriaș în rândul opiniei publice britanice, de generalul britanic Wilson, într-un amplu studiu intitulat *A Sketch of the Military and Political Power of Russia* (Schiță a puterii militare și politice a Rusiei). Termenul de „testament” este consfințit în 1824, într-un amplu studiu anonim, apărut la Leipzig, în care sunt tipărite „testamentele” lui Napoleon și Petru cel Mare, ultimul fiind preluat din lucrarea lui Lesur. Studiul avea drept scop avertizarea asupra pericolului pentru statele germane pe care îl reprezentau cele două mari state vecine – Franța și Rusia.

Marx și Engels fac apel la el

Istoria își urmează cursul, alianțele europene se schimbă, prietenii devin dușmani și invers. Deceniile patru și cinci din secolul al XIX-lea aduc în prim-plan problema poloneză, panslavismul, disputele religioase privind pelerinajul la Locurile Sfinte, valul de revoluții din 1848-1849, iminența unei noi conflagrații între marile puteri, care va culmina cu războiul Crimeii

(1853-1856). „Testamentul” lui Petru revine în atenția opiniei publice. Lipsa însă legenda! Așa că, în 1836, un publicist și obscur dramaturg francez, Frédéric Gaillardet, publică așa-zisele *Memorii* ale Cavalerului d’Éon, în care este țesută și legenda furtului „testamentului” lui Petru cel Mare. Textul „planului-testament” este copiat cu unele adăugiri și eliminări tot din lucrarea lui Lesur și agrementat cu un preambul menit să confere documentului nota unui testament autentic. *Memoriile*, cu o bogată anecdotică, cunosc un ecou mult mai larg decât lucrarea lui Lesur, având în vedere și spectaculoasa biografie romanțată a lui d’Éon, deși însuși autorul recunoștea peste vreo trei decenii că imaginația sa jucase un rol determinant în redactarea și publicarea memoriilor.

Scriitorul polonez Adam Mickiewicz, în al său monumental curs de literatură slavă (1849), evocă „testamentul”, însă cu o notă sceptică: „chiar dacă nu totul este adevărat, oare acest document nu este confirmat de întregul mers al istoriei?”. În mod similar, în contextul înăbușirii revoltelor poloneze din anii '40 și al intrării trupelor ruse în Ungaria, în 1849, testamentul este readus în atenție de revoluționarul polonez Leonard Chodźko și de groful ungar

Consulul britanic în Rusia, Sir William Eton

A. Kosciuszko depunând jurământul de credință în timpul revoltei din Varșovia contra Imperiului Rus

împotriva Rusiei și opinia publică trebuia pregătită pentru ceea ce se dorea a fi, în strategia împăratului, „eliberarea Europei” de pericolul agresiunii și barbariei ruse.

Lesur a inserat în carte și un „plan” în 14 puncte, care sintetiza proiectele Rusiei de cucerire a Europei și a lumii. Sursa exactă a „planului” nu a fost dezvăluită, autorul evocând doar „afirmații sigure” privind planuri ale lui Petru cel Mare, păstrate în arhivele imperiale ruse și urmate – notează autorul – „cu o consecvență aproape religioasă”. În sprijinul existenței unui asemenea „plan” a fost amintit doar un fost consul britanic în Rusia, Sir William Eton, care afirma că planul aparține nu Ecaterinei a II-a, ci lui Petru I. Poate tocmai pentru faptul că nu dispunea de un text original, „planul” a fost plasat într-o amplă notă de subsol, textul respectiv constituind principala sursă de inspirație pentru cele patru variante ale „testamentului” care vor fi publicate, ulterior, timp de două secole.

Din partener, factor malefic

Dezvăluirea planului a avut ecoul scontat. La momentul respectiv, multe puncte din el fuseseră înfăptuite de Imperiul Rus: extinderea ieșirii la Marea Baltică și Marea Neagră, împărțirea Poloniei, alianțele dinastice cu

**Împărăteasa
Elisabeta Petrovna
a Rusiei, un personaj
din legenda testamentului...**

statele germane (trei nepoți și strănepoți ai lui Petru cel Mare, care urcaseră pe tronul Rusiei în ultimele decenii, avuseseră soții de origine germană, Pavel I având chiar două), alianțele cu Austria împotriva Imperiului Otoman etc. Cel mai

**Chiar dacă nu totul
este adevărat,
oare acest document
nu este confirmat
de întregul mers
al istoriei?**

Adam Mickiewicz

apocaliptic suna punctul 14: „hoardele migratoare asiatice, feroce și averse de pradă”, vor invada – cu flotele din Marea Neagră și Marea Baltică – Italia, Spania și Franța, „vor lichida o parte din populație, o altă parte o vor lua în sclavie pentru a repopula locurile deșerte din Siberia, iar pe restul o vor aduce în starea de a nu putea scutura jugul” (acest text nu va mai apărea în niciuna dintre variantele testamentului în următoarele două secole!). Asupra „pericolului rus” nu era nevoie să se insiste prea mult în Franța, unde încă la 1762, în al său *Contract social*, Rousseau atrăgea atenția asupra voinței Rusiei de a subjuga Europa. La fel și în alte capitale occidentale, unde, după victoria asupra suedezilor (Poltava, 1709), Rusia devenise un partener căutat pentru ca, treptat, să fie transformat într-un factor malefic, dornic să se amestece cu orice preț, prin viclenie sau forță, în afacerile europene. Și astfel se naște și proclamația napoleoniană, din 22 iunie 1812, înainte de declanșarea campaniei din Rusia: „pacea pe care o vom încheia cu Rusia va pune capăt influenței funeste pe care aceasta a exercitat-o timp de 50 de ani asupra afacerilor europene”.

**...și Charles d'Éon
de Beaumont,
cel care, sub înfățișarea
Liei de Beaumont,
ar fi transcris Testamentul
lui Petru cel Mare**

perului Rus și a Regatului Prusiei, ar fi descoperit un plan al lui Petru cel Mare vizând cucerirea Europei, dar nu a avut timp să îl copieze, întipărirându-și în memorie principalele lui puncte.

Evocat, cu diverse prilejuri

În căutarea genezei testamentului, unii cercetători cu o imaginație bogată au ajuns până în Basarabia! În 1932, un istoric emigrant ucrainean susținea că, la 1710, regele Carol al XII-lea al Suediei, aflat la Tighina (Bender), a primit, contra sumei de 10.000 de taleri, de la un diplomat ungur, M. Yalaba, expulzat de ruși sub acuzația de spionaj, un document ultrasecret, „furat” din arhivele imperiale rusești, care cuprindea planurile lui Petru I de cucerire a Europei. Documentul ar fi fost prelucrat de Filip Orlik (*Magazin istoric*, nr. 3/2011), grefier al hatmanului Mazepa, care trecuse de partea suedeziilor. Carol fiind înfrânt, Orlik a fugit în Europa, unde fiul său Grigori a intrat în slujba regelui francez Ludovic al XV-lea. Copii ale memoriilor lui Orlik ar fi ajuns și într-o bibliotecă din Varșovia, unde au fost studiate și de generalul Sokolnicki, amintit mai sus. Însă și originalul documentului înmănat regelui suedez s-a pierdut!

În funcție de interesele cancelariilor puterilor europene, testamentul a fost, periodic, evocat, de fiecare dată când aveau loc dispute politice sau conflicte armate în care era implicată și Rusia. În timpul

Imagine din serialul în patru episoade
Petru cel Mare. Testamentul,
difuzat în anul 2011 de postul Rossia 1

Primului Război Mondial, documentul a fost folosit de propaganda germană în Persia, profetind dispariția Islamului sub loviturile Rusiei. Tot în Germania, apare în primăvara anului 1939 un amplu studiu – *Invaziile ruse în Europa în epoca lui Petru cel Mare* –, care evoca și faimosul testament.

Însă, după numai câteva luni, Germania și Rusia vor semna odioasele protocoale secrete privind împărțirea Europei și care, la rândul lor, vor fi ulterior invocate de susținătorii mitului existenței testamentului. Peste doi ani, ca și Napoleon în 1811, Germania nazistă va publica textul integral al testamentului, cu puțin timp înainte de invadarea U.R.S.S.

Periodic, în anii Războiului Rece, testamentul a fost adus în atenția opiniei publice, inclusiv în S.U.A., în perioada maccarthismului. Și continuă, până azi, să fie evocat, cu diverse prilejuri, deși covârșitoarea majoritate a specialiștilor converge spre ideea că este un text apocrif.

Până în prezent istoricii ruși au contestat categoric existența unui „testament politic” al lui Petru cel Mare. Tot așa cum nu a fost găsit în arhivele franceze nici originalul trans-

criptului făcut la Petersburg de „frumoasa” Lia de Beaumont. Saga însă continuă. Cei care cred în existența testamentului amintesc în sprijinul lor și faptul că, în prima zi a instalării sale la Kremlin (2000), președintele Putin și-a pus pe biroul de lucru un bust al lui Petru cel Mare. ■

Președintele Putin cu un tablou al țarului

Medalion reprezentându-i pe împăratul Napoleon și pe țarul Alexandru I, după întâlnirea de la Tilsit

cații de istoriografia și ideologia sovietică Marx și Engels scriau: „postulatele privind totala incapacitate de a menține Turcia în starea sa actuală servesc doar pentru a pregăti publicul britanic și lumea pentru momentul în care elementul cel mai important din testamentul lui Petru cel Mare – cucerirea Bosforului – va deveni un fapt împlinit [...] tehnicile tradiționale, cu ajutorul cărora Rusia își urmărește scopurile nu merită admirația politicianilor europeni [...] uniformitatea și stereotipia acestei politici atestă barbaria internă a Rusiei“.

Memorandumul generalului polonez

În aceeași perioadă, la Paris, textul testamentului era afișat pe pereții clădirilor, iar în Anglia era prezentat ca o dovadă incontestabilă a visului Rusiei de a cuceri India („a se apropia cât mai mult de Constantinopol și de India, că acel ce va stăpâni acolo va fi adevăratul stăpânitor al lumii“). Anglia – putere maritimă și liberală, contra Rusiei – imperiu continental și despot!.

Panslavismul și disputa dintre ortodoxism și catolicism îi stimulează pe susținătorii existenței testa-

Ladislas Teleki, în două lucrări publicate la Paris.

Câțiva ani mai târziu, într-o serie de articole publicate în *New York Daily Tribune*, în perioada războiului Crimeii, atât de glorifi-

mentului. În ajunul războiului ruso-otoman din 1877, abatele Gaume publica o amplă analiză critică a testamentului, „pentru a-i vindeca pe somnolenți și a-i trezi pe cei adormiți“: „Rusia dorește din instinct a-

cest război... orice conflict care o apropie de Constantinopol și care, într-o bună zi, îi va oferi Asia constituie gândirea fundamentală și invariabilă a politicii sale... Rusia nu aspiră decât la dominația universală a globului... Petru I a trasat succesorilor săi calea care să-i conducă la această dominație“.

Istoria testamentului este readusă în atenție în 1879: în arhivele berlineze este descoperit un memorandum al generalului polonez Michal Sokolnicki (care fusese închis doi ani în Rusia și apoi își găsisse refugiul, ca mulți alți patrioți polonezi, în Franța, în speranța unei intervenții a acesteia pentru salvarea Poloniei), întocmit în 1797, sub denumirea de „rezumat al planului de extindere a Rusiei și

Generalul polonez Michal Sokolnicki, un coleg de minister al lui Lesur

de aservire a Europei, trasat de Petru I“. Analizând textul memorandumului, istoricul german H. Breslau a ajuns la concluzia că tocmai acest document a constituit sursa documentului publicat de Lesur (care fusese coleg cu generalul polonez în Ministerul de Externe francez). O altă copie a memorandumului a fost descoperită, în 1912, în arhivele Ministerului francez de Externe, în care generalul polonez susținea că, în timpul revoltei de la Varșovia din anul 1794, condusă de A. Kościuszko, împotriva Im-

Revoluționarul polonez Leonard Chodźko readuce testamentul în atenție (1849)

iaste un cuvânt de să zice“; „dzicu oamenii că“. Marele corpus al proverbelor românești compilat de Iuliu Zanne înregistrează zicătoarea (vol. II, București, 1897, nr. 2861 și 2862), cu precizarea că se întâlnește și la Dimitrie Cantemir, contemporanul lui Neculce, și ca și el viețuind în Rusia după 1711 (Neculce se întoarce însă în Moldova la 1719).

Această coincidență nu este întâmplătoare, căci în Rusia medievală a existat o practică judiciară *vidacea golovoi* sau *vidati golovoiu*, literal „predare cu capul“ sau, în vechea limbă românească, „a-și pune capul“, deci a-și pierde, a-și pune viața la dispoziția, la cheremul cuiva. Care are asupra primului dreptul de viață și de moarte, așa cum îl întâlnim într-o scrisoare din 1436-1440 a lui Vlad Dracul, domnul Țării Românești, către brașoveni. Amintindu-le de o slugă a sa Martin care fugise în Ardeal cu bani „publici“, domnul le comunica: „acum a venit [Martin] la domnia mea și și-a pus capul sub picioarele mele, [zicând] că e sluga credincioasă a domniei mele“.

În ce condiții avea loc în Rusia această procedură rezervată, trebuie subliniat, numai boierilor? Ea intervine mai ales în afacerile de înțâietate sau prioritate (*mestnicestvo, predsedenie*), când un nobil de rang inferior ofensează un superior sau ignoră o hotărâre a țarului care îl defavorizează. Pe jos, potrivit unor mărturii, sau călare, potrivit altora, împincinatul este

Constantin Rădulescu-Motru

condus de un diac (secretar) la casa celui ofensat. Ajuns acolo, secretarul anunță pe stăpân de sosirea lor și când acesta ieșea în tinda casei, în capul scărilor, tot secretarul îl informa că țarul binevoise să-l livreze pe acuzat la dispoziția sa pentru a fi pedepsit de ofensa adusă onoarei sale. După ce aducea mulțumiri țarului printr-un scurt discurs, boierul se adresa celui condamnat, care era obligat să cadă în genunchi, cu capul plecat. În termeni grandilocvenți, cel dintâi îi amintea injuriile și ofensa aduse lui și neamului lui. După care rostea sentința finală: „Sabia nu taie un cap pocăit/penitent!“ și îi dădea mâna, ajutându-l să se scoale în picioare.

Avem aici de-a face cu un ritual simbolic, un simulacru de execuție încheiat prin

iertare, practicat împotriva celor care insultau pe țar, un nobil sau pe patriarh. Cazurile înregistrate în Rusia se numără cu zecile între secolele al XIV-lea (poate chiar al XIII-lea) și al XVIII-lea.

Întrebarea care se pune este dacă acest ritual și simulacru de execuție a fost cunoscut și practicat în Țările Române. Credem că da, și anume în trei sau poate patru cazuri care prezintă un interes deosebit pentru istoria noastră.

Miracolele de la Siret

La 25 iunie 1402, notarul Conrad, fiul lui Otto de Weysmeyn din dioceza Bamberg, redacta la Siret un proces verbal în limba latină (*Protokoll*), pe care îl autentifica punându-și semnătura și sigiliul în prezența pângarilor și a bătrânilor cetățeni din oraș. Documentul înregistra minunile săvârșite la Siret între 1392 și 1402 de sângele lui Hristos impregnat în timpul unui pelerinaj la Ierusalim pe un *corporal* frecat pe stâlpul de care fusese legat Iisus. Corporalul, pe grecește *eileton*, este o bucată de pânză albă care se pune pe sfânta masă și pe care preotul așază sfintele daruri. El s-a păstrat numai în Biserica catolică, cea ortodoxă înlocuindu-l cu antimisul brodat (sau pictat) și cu o bucată de pânză în care este împăturit antimisul la sfârșitul slujbei.

Printre beneficiarii minunilor făcute de corporal – paralitici, orbi etc. – se

Cine nu-și amintește celebrele versuri ale lui Bolintineanu din „legenda națională” (sau „istorică”) Mihai Viteazul și Turcii? Generații întregi de elevi au învățat-o pe din-afară, au recitat-o și au comentat cu mândrie profesiunea de credință

a voevodului primei Uniri: „Capul ce se pleacă sabia nu-l taie./ Dar cu umilință lanțul înconvoaie”. Sau, în „parodia originală” a lui Gheorghe Topârceanu: „Dar mai bine piară dacă i-a fost dat./ Decât cu rușine, mic și atârnat”.

„CAPUL CE SE PLEACĂ, SABIA NU-L TAIE”

MATEI CAZACU

(Centre national de la recherche scientifique, Paris)

Considerată a sintetiza filosofia națională a românilor, propoziția de mai sus a căpătat valoare de proverb și a fost comentată de cei mai autorizați specialiști ai „psihologiei popoarelor” (*Völkerpsychologie*). De exemplu, Constantin Rădulescu-Motru: „Nu este țară cu oameni mai curajoși, ca țara noastră românească. Românii sunt eroi, dar cu deosebire când sunt în grup [...] Dar românul izolat este blând ca și mielul. Când îi bate din picior cineva, el tace. Așa a tăcut și tace în fața celei dintâi ciocoroadă, dacă o vede îmbrăcată altfel ca el. «Capul plecat sabia nu-l taie». De aceea, la oricine care arată sabia, el pleacă capul. Când simte însă cotel tovarășului, adică când

este în ceată, atunci, de îndată el ridică capul: și atunci fește, Doamne, pe oricine de dânsul, căci este repede la mână”. (*Sufletul neamului nostru: calități bune și defecte*, conferință din 1912.)

Sau Mihai Ralea: „Spuneți un cuvânt familiar care ar putea sămăna cât de puțin cu o ofensă unui servitor spaniol ori grec ori chiar francez. O explozie de impertinență urmează imediat. Blând și inteligent, cu simțul relativității, românul preferă evitarea acestor conflicte ridicole. Și în același timp înțelegător al naturii omenescii, preferă cuviința prevenientă. «Limba dulce mult aduce», «Capul plecat sabia nu-l taie»” (*Fenomenul românesc*, 1934).

Un simulacru de execuție

Și totuși, expresia este atât de rară, încât n-am întâlnit-o în vechile izvoare decât o singură dată, tardiv, la Ion Neculce (mort în 1745): vorbind despre pacea pe care Antioh Cantemir o încheie în 1696 cu Polonia, cronicarul comentează sfătos: „Nu feci [făcu] ca tată-său [Constantin] Cantemir, să să puie înpotriva unei crăii cu o mână de oameni slabi. Paza bună trece primejdia re; mielul blând suge la doo maice; capul plecat nu-l prinde sabie. Așe bună chivernisală fecă și Antiohievodă atunce”.

În diferitele variante ale cronicii, aceste proverbe sunt precedate de explicații: „Că

Concordatul încheiat la Worms între Papa Celest al II-lea și împăratul german Henric al V-lea a aplanat conflictul în problema numirii episcopilor într-o țară

stantinopol pentru a aplană conflictul, dar fără succes pe moment. Această închinare a fost foarte probabil considerată o ofensă adusă domnului și mitropolitului și a fost pedepsită cu „punerea capului”. Un argument suplimentar în acest sens este faptul, constatat de săpăturile arheologice, că prima biserică Sf. Dumitru din Suceava a fost transformată, la câțiva ani după întemeiere, în biserică catolică: Iațco logofătul își ținuse promisiunea, se botezase catolic și modificase structura bisericii sale de Curte, acolo unde își avea foarte probabil reședința. Această biserică a fost dărâmată după moartea lui Iațco, în 1410, pentru a face loc Curții domnești a lui Alexandru cel Bun, care a construit, poate drept compensație, o biserică catolică la Baia.

Un ultim cuvânt despre Iațco ruteanul: credem că el este strămoșul familiei Tăutu, care

a dat 15 logofeți cancelariei domnești a Moldovei în veacurile XV-XVII.

Un al treilea „miracol” de același tip a avut loc, credem noi, la București, în cursul anului 1593. Eroul sau beneficiarul său a fost banul Mihai, viitorul Mihai Viteazul. Bănuie că avea fumuri de domnie, Mihai devine suspect în ochii voevodului Alexandru cel Rău, care ia măsurile de rigoare. Iată cum povestește faptele singurul izvor intern, cronicarul Radu Popescu, care scrie la peste 100 de ani de la evenimente: „Care auzind [de fumul de domnie] domnul dentru acea vreme au trimis cu urgie și l-au dus [pe Mihai] la București și trecând pă lângă Bisearea Albă în timpul liturghiei, s-au rugat armașilor să-l lase să

asculte sfânta liturghie și lăsându-l, au intrat în bisearea și rugându-se s-au făgăduit lui s[ve]ti Nicolae, fiind hramul, că de-l va mântui să-i facă mănăstire în numele lui precum au și făcut. Că ducându-l la domn și tăgăduind de năpaste, au jurat cu 12 boiari că nu iaste fecior de domn și au scăpat. Dentru care nevoe scăpând și sperându-se, au fugit la Poartă și [...] i-au scos domnia în țară.”

Domnul își pune patriarhul său

Acest episod nu este confirmat de alte documente; în plus, el conține un grav anacronism: Mihai a construit mănăstirea ce-i poartă și azi numele cu câțiva ani înainte de 1593, prin 1588-9, deoarece la 1591, când era gata, o închina ca stavropighie patriarhului de Constantinopol Ieremia al II-lea, aflat în trecere prin Țara Românească. Curioasă coincidență, ca și în cazul lui Mihai Viteazul avem o închinare de mănăstire ca stavropighie, așa cum am văzut că se întâmplase la 1395 cu Iațco de la Suceava. Pe de altă parte, știm că Mihai s-a refugiat de la Craiova mai întâi în Ardeal și abia apoi s-a dus la Istanbul, unde rudele sale Cantacuzinii – Iane banul până la moartea sa, apoi din decembrie 1592 nepotul său

Constantin și Antioh Cantemir

număra și „un cancelar [logofăt] rutean al voevodului acelei țări, Ștefan“, care, pe drumul spre eșafod (nu se spune pentru ce delict), și-a amintit de o minune anterioară petrecută cu un pușcaș (pidarius): pe când avea capul pe butuc, soldatul a invocat sângele lui Hristos de pe corporal și a scăpat cu viață, deși călăul îi dăduse mai multe lovituri de sabie. La rândul său, cancelarul rutean s-a rugat la sfântul sânge promițând în plus că, dacă va scăpa cu viață, se va converti la catolicism. După care și-a pus gâtul pe butuc și călăul i-a dat cinci lovituri puternice cu sabia care nu au lăsat însă decât niște cicatrici roșii, fără a-i desprinde capul de trup. Văzând aceasta, mulțimea a strigat într-un glas că este o minune și voevodul s-a văzut silit să-i redea libertatea. Mai apoi, cancelarul s-a botezat catolic în biserica dominicanilor din Siret cu hramul Sfântul Ioan Botezătorul,

construită cu puțin înainte de Doamna Margareta (Mușata), bunica lui Ștefan I.

Miracolele de la Siret – execuția nereușită a pușcașului și cea a cancelarului rutean – seamănă foarte mult cu simulacrul de execuție din procedura juridică amintită mai sus, „punerea capului“ sau „predarea cu capul“, care se încheia prin formula rituală „sabia nu taie capul pocăit/plecat“. Căci nu putem crede că sabia călăului din Siret era atât de prost ascuțită, încât cinci lovituri viguroase (*asperrimi*) să nu fi produs decât niște zgârieturi, doar era unealta sa principală, de a cărei bună funcționare era direct răspunzător. De bună seamă cetățenii germani catolici din Siret ignorau acest ritual juridic, inexistent în spațiul cultural german. Este deci foarte probabil că, în urma unei ofense aduse unui superior – desigur, voevodul Moldovei în persoană –, pușcașul și cancelarul au fost

condamnați la această pedeapsă rituală, simbolică, pe care publicul a interpretat-o ca pe o minune; și pe care dominicanii de la Siret, posesorii corporalului, au confirmat-o, astfel că ea a fost înregistrată în procesul verbal din 1402.

Speriindu-se, a fugit la Poartă

Credem că logofătul rutean era un personaj cunoscut al vremii, Iașco *dictus Toth*, deci Tăutu, cum îl numește un act latin, activ în cancelaria și în sfatul domnesc între 1395 și 1409, când dispăre din documentele vremii. El este ctitorul a două biserici – Ițcani și Sf. Dumitru din Suceava –, pe care le închină în 1395 Patriarhiei de Constantinopol ca *stavropighii*, deci mănăstiri ce erau scoase de sub dependența de mitropolitul țării și supuse direct patriarhului, care se afla pe atunci în conflict cu Ștefan I și cu mitropolitul Iosif I. Originea conflictului era tipică pentru raporturile dintre Stat și Biserică atât în Vest cât și în Răsărit, atât în lumea ortodoxă cât și în cea catolică: e vorba de așa-numita „ceartă a investiturilor“, dreptul de a numi episcopi într-o țară, pe care conducătorii laici și cei bisericești și l-au disputat multă vreme. În Occident, acest conflict a fost aplanat prin Concordatul de la Worms, din 1122, dar în Moldova, la 1395, el era în toi. Iașco și-a închinat bisericile la patriarhie pe când era trimis în solie la Con-

Ruinele bisericii catolice ridicate la Baia de Alexandru cel Bun

28 aprilie 1971

REÎNHUMAREA OSEMINTELOR LUI ION MIHALACHE

NICOLETA IONESCU-GURĂ

La 30 iulie 1970, soția lui Ion Mihalache, aflată la acea dată în Căminul Institutului de Geriatrie, Str. Căldărușani nr. 9, sectorul 8, a trimis o scrisoare lui Nicolae Ceaușescu, președintele Consiliului de Stat, în care solicita deshumarea osemintelor soțului ei, mort în penitenciarul din Râmnicu Sărat, în februarie 1963, și reînhumarea acestora în cripta familiei Mihalache de la Topoloveni, județul Argeș. În aceeași scrisoare mai solicita ca, după 20 de ani de peregrinare, să i se permită să se întoarcă într-o încăpăre din fosta casă a tatălui ei, din comuna Dobrești, județul Argeș, unde funcționa un dispensar, în care să își petreacă ultimele zile. Reproducem fragmentele cele mai importante din această scrisoare (Arhivele Naționale ale României, Fond C.C. al P.C.R. – Căminul, dosar 127/1970, f. 88-89).

Soțul meu, Ion Mihalache, învățător, fost președinte al Partidului Național-Tărănesc și ministru, a decedat la 5.II. 1963, decesul fiind înregistrat la Consiliul popular al orașului Rm. Sărat sub nr. 35/1963 (comunicarea M.A.I. nr. 84139/20 august 1965).

Așadar, s-au împlinit șapte ani de la deces și, la vârsta mea de 80 de ani, sunt frământată de gândul ca osemintele soțului meu defunct să fie așezate în cripta din Topoloveni, unde își dorm somnul de veci părinții lui, fratele său Dumitru, locotenent-erou la Bălăriei, din Primul Război Mondial, și unde voi fi înmormântată și eu.

Vă este cunoscut desigur faptul că soțul meu, fecior de țaran din funcția de învățător în satul natal Topoloveni, a fost căpitan decorat cu Mihai Viteazul în Primul Război Mondial, președinte al Asociației învățătorilor din România, întemeietorul și conducătorul Partidului Tărănesc din 1918 și apoi Național-Tărănesc după fuziunea cu Partidul Național din Ardeal, ministru în mai multe guverne, activist neobosit pe țărâm cooperatist, inițiator a nu-

meroase opere cu caracter social-cultural duse la bun sfârșit.

Fapte deosebite ilustrează pe Ion Mihalache ca o personalitate care s-a străduit, în condițiile de atunci, să ridice pătura țărănească din sânul căreia a pornit și să înlăture obida și suferința omenească oriunde apăsa, cu nedreptate, pe umerii muncitorului român. A acționat cu vorba și, când a fost nevoie, cu fapta, purtând arma alături de compatrioți vrednici să apere cu orice jertfe și după tradiție suveranitatea, independența și demnitatea țării noastre. A acționat fără odihnă, cu bună credință, cu încredere și cu dragoste față de oameni.

Cât a rezultat pozitiv din strădaniile lui va fi reținut poate de istorie, nepărtinitor și cu dreptate.

Ceea ce vă rog pe dumneavoastră este să binevoiți a da deslegare și a mă sprijini ca, modest și discret, să pot îndeplini această ultimă a mea îndatorire – de a transporta osemintele soțului meu decedat și a le așeza, după datină, în cimitirul satului natal.

Cererea Niculinei Mihalache a fost aprobată așa cum am văzut în numărul trecut – în

Andronic – l-au ajutat să obțină tronul țării.

Există însă o altă mărturie, de data aceasta a unui contemporan, cronicarul transilvănean Ștefan Szamosközy (1565-1612), despre pățania lui Mihai, complet diferită de cea anterioară și care a fost acceptată de aproape toți istoricii: „Aflând Alexandru Vodă că Mihai a pornit la Poartă, trimis-a de l-au prins și l-au adus înaintea lui Alexandru. Lucrurile au ajuns până acolo, încât Alexandru a poruncit ca peste câteva zile să i se taie capul. Întâmplatu-sa ca

țiganul călău să fie foarte beat în ceasul când l-au scos să-i taie capul. Dacă a văzut țiganul că e Mihai, se înspăimântă și fiind și beat, aruncă spada și fuge, amestecându-se prin mulțime, și, nemaifiind cine să taie capul lui Mihai, căzut-au boerii degrabă înaintea lui Alexandru și l-au rugat să-l ierte pe Mihai; e norocul lui că l-a scăpat, astfel, Dumnezeu“. Urmează o comparație cu Marius (158-86 î.H.), vestitul comandant și om politic roman, care l-a înfruntat pe soldatul venit să-l omoare cu cuvintele: „Cum îndrăznești să-l omori pe Marius?“, după care soldatul, speriat, a fugit.

Povestirea lui Szamosközy este total diferită de cea a lui Radu Popescu; în plus, istoricul transilvănean, aflat la studii în Germania și Italia, s-a întors în Ardeal abia în 1594, așa că mărturia lui este oarecum tardivă și îndepărtată de locul unde se petrecuse

Litografie de secol XIX înfățișând confruntarea dintre Mihai și călău

evenimentul. De aceea credem că și în acest caz avem de-a face cu un simulacru de execuție, pe care străinul Szamosközy nu-l putea înțelege și căruia i-a dat o explicație rațională – starea de ebrietate a călăului. Pe de altă parte, Alexandru Vodă, nepotul de fiu al lui Alexandru Lăpușeanu, nu a primit degeaba porecla de „cel Rău“. Insuși Szamosközy precizează că era un „tiran neîntrecut și om fără milă, despre care se spune că, de câte ori ieșea la câmp, nu uita niciodată să taie câte un boier. Tăiat-a odată acasă, în țară, 75 de boieri; așa se spune“. Prin urmare, dacă ar fi voit într-adevăr să-l execute pe Mihai, ar fi găsit un alt călău. Și apoi mai era ceva: Mihai era protejatul, probabil nepotul de soră al lui Iane Cantacuzino, care îndeplinea dregătoriile de capuchehaia (ambasador) la Istanbul și de mare ban al Craiovei, dregătorii în care fusese numit di-

rect de sultan și care făceau din el un adevărat proconsul al Țării Românești. După moartea sa, în noiembrie 1592, Iane a fost înlocuit cu nepotul său de frate, Andronic, care venea astfel văr lui Mihai și care se bucura de aceeași trecere la Poartă ca și tatăl (Mihai Șaitanoglu, mort în 1578) și unchiul său. A-l ucide pe Mihai banul era o greșală care ar fi putut să-i fie fatală lui Alexandru, și el știa aceasta.

Presupunem deci că ne aflăm tot în fața unei „punerii a capului“ pentru ofensa adusă mitropolitului prin închinarea bogatei mănăstiri Mihai Vodă la Patriarhia de Constantinopol, ceea ce însemna, să nu uităm, scoaterea ei de sub jurisdicția directă a mitropolitului Mihail al II-lea, care fusese instalat de Alexandru cel Rău în 1592. Odată suit pe tron, Mihai Viteazul l-a depus pe mitropolit, înlocuindu-l cu un partizan al său, Eftimie.

În sfârșit, un ultim detaliu în sprijinul acestei ipoteze: Alexandru cel Rău era fiul lui Bogdan Lăpușeanu (1568-1572), care se refugiase la Moscova după 1574, unde a și murit. Tânărul Alexandru, care și-a urmat în pribegie tatăl, a putut asista acolo la câteva ceremonii de acest tip, a căror existență este bine documentată de izvoarele vremii. Poate de acolo să-i fi venit ideea de a-l pedepsi pe Mihai banul printr-un simulacru de execuție.

(Va urma)

Pentru a cunoaște starea de spirit și comentariile ce se vor face legat de acest eveniment, s-au luat măsurile informativ-operative corespunzătoare.

Șeful Serviciului
Lt.col. de securitate,
Popescu Traian“.

Documentul prezentat mai sus arată că osemintele lui Ion Mihalache nu au ajuns în cripta familiei Mihalache de la Topoloveni, așa cum ceruse, la 30 iulie 1970, Niculina Mihalache, ci au fost reînchinate în cimitirul comunei Dobrești, localitate situată la câțiva kilometri de Topoloveni, în comuna natală a soției, Niculina Mihalache. Osemintele lui Ion Mihalache au fost reînchinate lângă mormântul socrilor săi, preot Ion și Elena Dumitrăchescu.

Din declarația lui Ion Mihalache, dată în 1950, la vârsta de 68 de ani, aflăm că soția sa, Niculina Mihalache, s-a născut în 1890 în Leordeni-Muscel, fiind fiica lui Petre Dobrescu, decedat în 1895. Aceasta a fost adoptată și crescută de preotul Ion Dumitrăchescu, din Dobrești, Muscel, care nu a mai avut alți copii. Niculina Mihalache a avut frați și surori în familia de naștere, care au rămas cu mama lor. După arestarea soțului, a fost încarcerată în mai multe rânduri, ultima oară în 1959, când a fost dusă din domiciliu obligatoriu direct în pușcărie, fiind eliberată în 1964.

În arhiva C.N.S.A.S., în afară de documentul prezentat mai sus, în dosarul informativ al lui Ion Mihalache se găsesc alte documente care arată cum a decurs ceremonia reînchinerii osemintelor acestuia în comuna Dobrești, județul Argeș. Dintr-o notă informativă dată de fostul

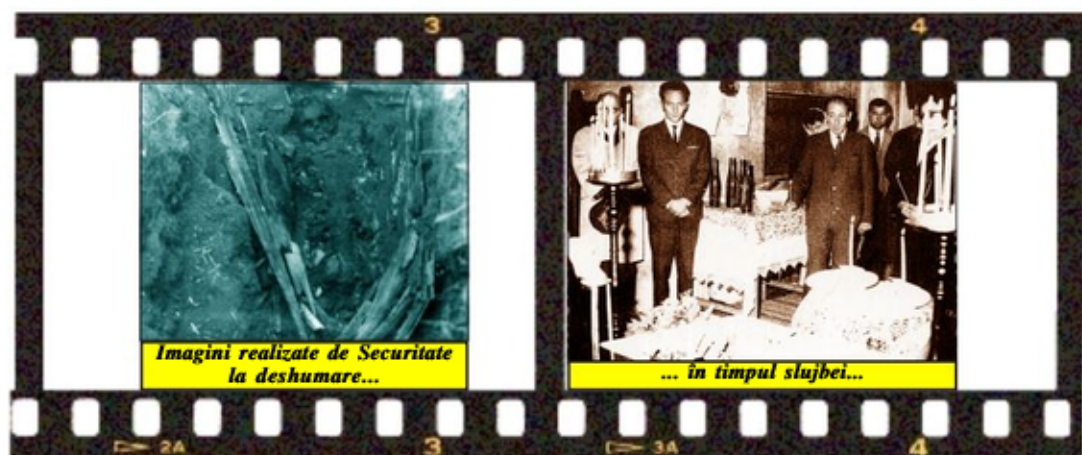
informator „Panaitescu Mircea“ aflăm că „osemintele lui Ion Mihalache au fost aduse la Dobrești în ziua de 28 aprilie 1971, la ora 10.30, de Popescu Mehedinți, fost secretar al lui Ion Mihalache, cu o mașină tip militar. Au fost duse direct în biserica de sus, unde se află mormântul zidit al socrilor săi. A fost adusă și soția lui, cu o mașină, arătând a fi foarte slăbită. A stat pe scaun fără vorbă și fără o lacrimă. La 1.45 a sosit mașina ing. Nelu Diaconescu, care se ducea la Boțești să vadă pe maică-sa și care a fost rugat să aducă aci trei persoane: preotul Leon Dumitrăchescu din București, dr. Gh. Busuiocescu și Nestor Badea, fost deputat, toți rudă cu Niculina Mihalache.

Au slujit parastasul preoții Leon Dumitrăchescu, preot Popescu Ion și preot Heroiu Mihai. Au asistat la slujbă 13 bărbați din Dobrești și 32 femei.

Nu s-a rostit nicio cuvântare și n-am văzut pe nimeni plângând, deși majoritatea celor de față au fost fini ai lor. Făceau impresia că au venit din pură curiozitate. N-am auzit niciun fel de comentarii, nici răutăcioase, nici binevoitoare“ (Arhiva C.N.S.A.S., *Fond Informativ – Ion Mihalache*, dosar 203.757, f. 299).

De asemenea, documente din arhiva fostei Securități arată că Niculinei Mihalache i s-a permis, în anul 1971, reîntoarcerea în comuna Dobrești, din județul Argeș. La 24 martie 1971, Niculina Mihalache a fost adusă de la sanatoriul din București „de către Marinache din Țigănești și Florica, fiica preotului Tomescu din Țigănești, și instalată la dispensar în camera pregătită din ordinul forurilor superioare“.

Dispensarul funcționa în casa moștenită de la preotul Ion Dumitrăchescu. La acea dată

ședința Secretariatului C.C. al P.C.R., din 29 decembrie 1970.

Deshumarea osemintelor lui Ion Mihalache a avut loc în ziua de 23 aprilie 1971 și a fost efectuată de organele M.A.I. Acestea au fost duse la Institutul de Antropologie din București pentru a se confirma oficial identitatea exhumatului. Cum – spre deosebire de cazul lui Iuliu Maniu (*Magazin istoric*, nr. 4/2013) – familia nu a ridicat niciun fel de obiecții, reînhumarea osemintelor a avut loc în ziua de 28 aprilie 1971, în cimitirul comunei Dobrești, județul Argeș.

Modul cum a decurs ceremonia îl aflăm din *Nota raport* nr. 131/GE din 30 aprilie 1971 a Direcției I a Consiliului Securității Statului, păstrată în Arhiva C.N.S.A.S., *Fond Informativ (Ion Mihalache)*, dosar 203 757, f. 282-283.

„Consiliul Securității Statului

D.G.I.I. [Direcția Generală de Informații Interne] – Direcția I

131/GE/30.IV.1971

Strict secret
ex. unic

NOTA-RAPORT

privind felul cum a decurs
reînhumarea osemintelor lui

Ion Mihalache, fost vice-președinte al
P.N.Ț.

La data de 30 dec. 1970, Cancelaria C.C. al P.C.R. a comunicat Consiliului Securității Statului că Secretariatul C.C. al P.C.R. a aprobat deshumarea osemintelor lui Ion Mihalache din incinta penitenciarului Rm. Sărat și reînhumarea acestora în comuna sa natală [!].

Urmare a acestei aprobări, organele M.A.I. au exhumat în ziua de 23 aprilie a.c. osemintele lui Ion Mihalache și le-a [sic!] prezentat la Institutul de Antropologie din București, care a confirmat oficial identitatea exhumatului.

Apoi, organele M.A.I., la indicația noastră, au luat legătura cu Popescu Ion Mehedinți, fost secretar al lui Ion Mihalache și fruntaș P.N.Ț., care s-a interesat de reînhumarea osemintelor. Reînhumarea a avut loc în ziua de 28 aprilie a.c., în cimitirul comunei Dobrești, județul Argeș.

Au participat: Popescu Ion Mehedinți, fost secretarul lui Ion Mihalache; dr. Busuiocescu Gheorghe, fost membru P.N.Ț. și condamnat, nepot al defunctului; preot Dumitrăchescu Leonida, fost membru P.N.Ț., văr cu defunctul; Badea Nestor, fost președintele tineretului P.N.Ț. pe Capitală și ziarist la *Dreptatea*, și Diaconescu Ion, fost președintele tineretului P.N.Ț. pe țară și condamnat.

De asemenea, a participat și soția defunctului, Niculina Mihalache, care în prezent domiciliază în comuna Dobrești.

La reînhumare, nicio persoană din cele prezente nu a rostit vreo cuvântare asupra personalității defunctului, ci totul s-a rezumat la oficierea serviciului divin.

În vederea preîntâmpinării unor eventuale acțiuni nedorite, organele Direcției a I-a, împreună cu I.J.S. Argeș au întreprins măsuri informativ-operative, care au asigurat desfășurarea normală a exhumării și reînhumării.

Cu această ocazie, organele noastre au fotografiat principalele momente ale reînhumării (anexăm fotografiile).

Avanpremieră editorială

Prezentăm partea a doua și ultima a fragmentului din cel de al doilea volum (Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece, apărut la Editura RAO) al trilogiei consacrate acțiunilor desfășurate de U.R.S.S. și ceilalți membri ai Tratatului de la Varșovia contra României, despre rolul diplomației române în efortul de încheiere a păcii în războiul din Vietnam și contramăsurile Moscovei pentru discreditarea acelor contribuții.

RĂZBOIUL CLANDESTIN AL TRATATULUI DE LA VARȘOVIA CONTRA ROMÂNIEI

LARRY L. WATTS

CIA sublinia la fel de clar avantajele copleșitoare ale Bucureștiului în special abilitatea sa de a asigura un teren de „joc” neantiamerican (un lucru tot mai rar în timpul războiului din Vietnam) descriindu-le ca pe „o imensă reușită”, cu posibilitatea de a surmonta obiecțiile din partea Hanoiului, a Moscovei sau Beijingului.

Evaluarea realizată de CIA, transmisă șefilor tuturor celorlalte servicii de informații din S.U.A., puna accent pe sinceritatea, deschiderea, neutralitatea și abilitatea dovedite de români.

„A) România, spre deosebire de alte țări comuniste, este sinceră în dorința ei de deescaladare a conflictului și de a se ajunge la o decizie finală în Vietnam. Dintr-o perspectivă mai puțin altruistă, ea s-ar bucura nu doar de prestigiul derivat din faptul

că discuțiile se vor purta la București, dar și, mai im-

portant, din recunoașterea la nivel mondial pentru orice contribuție pozitivă adusă în timpul convorbirilor, care ar facilita fie acordul între participanți, fie un progres substanțial în vederea unui acord ulterior.

B) Statele Unite pot fi sigure de deplina cooperare și imparțialitate a României în cadrul preliminațiilor discuțiilor. România va urgenta formalitățile de intrare pe teritoriul său a unei delegații oricât de numeroase vor dori S.U.A. să tri-

Și pentru opinia publică românească medierea diplomației de la București în războiul din Vietnam era un secret total. Românii aflau doar despre adunările de solidaritate „cu lupta dreaptă a poporului vietnamez”. Aspect de la un astfel de miting ținut în sala „Excelsior” din Capitală, 3 ianuarie 1967 (Fototeca online a comunismului românesc, cota: 4/1967)

avea 80 de ani și „nu se putea deplasa singură, decât numai sprijinită”. Rudele i-au angajat o femeie, pe nume Petculescu Gh. Paraschiva, pe care o plăteau cu 600 lei din pensia pe care o primea Niculina Mihalache de la stat, ca s-o îngrijească atât ziua cât și noaptea.

În comuna Dobrești se știa că Niculina Mihalache a venit cu aprobarea dată de Nicolae Ceaușescu. O notă din arhiva fostei Securități, din 27 aprilie 1971, arată: „După reîntoarcerea în comună, de unde a lipsit câțiva ani, atmosfera între cetățeni era de o totală reținere în a o vizita pe d-na Mihalache. Se spune că, chiar cei mai apropiați, rude, fini, nu îndrăzneau să îi calce casa. Față de această stare de lucruri, organele de partid s-au deplasat în teren, în frunte cu tov. Năstase – primul secretar al județului Argeș –, care i-a adunat pe toți locuitorii comunei și le-a făcut o prezentare de care mai favorabile [sic!] pentru doamna Mihalache. Li s-a arătat că o serie de instituții ca dispensarul, școala, căminul cultural și alte așezăminte de folos obștească au fost construite la timpul său de d-na și dl Mihalache.

După ce s-a creat această atmosferă, lucrurile s-au schimbat și d-na Mihalache a fost vizitată de toți ce îi purtau simpatie. La ora actuală, d-na Mihalache are pensie și este ajutată de toți locuitorii, cu tot ce le stă în putință” (Arhiva C.N.S.A.S., *Fond Informativ – Ion Mihalache*, dosar 203.757, f. 279-280).

Niculina Mihalache a murit la o lună după reînhumarea osemintelor soțului său. În mormântarea a avut loc în ziua de 27 mai 1971, tot în comuna Dobrești, județul Argeș. Organele de Securitate (Consiliul Securității Statului, D.G.I.I. – Direcția I) au întocmit, la 28 mai 1971, o Notă-raport, din care aflăm cum a

decurs ceremonia înmormântării Niculinei Mihalache: „În ziua de 27.V.1971 a avut loc în comuna Dobrești, județul Argeș, înmormântarea lui Niculina Mihalache, la care au participat peste 500 de persoane. Majoritatea participanților au fost localnici din comuna Dobrești și satele învecinate. Din București au participat: Popescu Ion-Mehedinți, dr. Busuioiescu Gh., Nestor Badea, Patraulea Florin și Marinache Ion – toți foști fruntași P.N.Ț. și rude apropiate ale lui Ion Mihalache. De asemenea, au mai participat și unii foști fruntași P.N.Ț. din județele Argeș și Dâmbovița.

Au rostit discursuri preotul Popescu Ion din comuna Dobrești și av. Patraulea Florin din București, în care au evocat figura defunctei și contribuția sa la unele activități sociale locale. În discursuri nu s-au abordat probleme politice și nici nu s-au făcut referiri la activitatea soțului său.

Pentru a cunoaște și preveni eventuale acțiuni ostile, organele noastre au întreprins măsurile informative corespunzătoare. De asemenea, se va urmări în continuare discuțiile ce eventual se vor mai face de foștii politicieni cu privire la această înhumare” (Arhiva C.N.S.A.S., *Fond Informativ – Ion Mihalache*, dosar 203.757, f. 284-285).

Ion Diaconescu, nepot al Niculinei Mihalache, care a participat la 28 aprilie 1971 la ceremonia reînhumării osemintelor lui Ion Mihalache în comuna Dobrești, județul Argeș, scrie în memoriile sale, intitulate *Temnița, destinul generației noastre*, că Niculina Mihalache a murit împăcată sufletește „că, cu toată vitregia vremurilor, reușise să-și îndeplinească ultima datorie față de soțul său”. ■

eforturile considerate a fi cele mai promițătoare în această direcție. De asemenea, decizia lui McNamara de a folosi proprii consilieri, în locul unor istorici din Departamentul de Apărare, pentru a aduna documentele importante, nu a fost cea mai fericită dată fiind posibilitatea destul de mare ca

Secretul care înconjură eforturile românilor a contribuit la conturarea unor interpretări eronate

pentru probleme de securitate națională, Walt Rostow).

Utilizarea unei metodologii care excludea din start surse esențiale – împreună cu secretizarea (ceea ce întărea caracterul părtinitor și dezinformarea) – explică în mare parte de ce și cum a eșuat Pentagonul să marcheze importanța efortului român și stima de care se bucura din partea Administrației Johnson. Totuși, acest lucru nu explică în mod satisfăcător de ce Departamentul Apărării desconsidera efortul României în asemenea măsură, încât să sugereze că a ocolit adevărul cu bună știință, prezentând greșit faptele.

Cu siguranță, marile campanii de dezinformare ale Moscovei, care atacau credibilitatea României prin intermediul unei game largi de surse – și care ținteau în mod special diferite instituții și persoane relevante din S.U.A. –, au reușit să creeze o controversă cu privire la rolul României, ceea ce nu existase înainte. Se pare că și „războaiele” birocratice dintre instituții și politizarea au jucat un rol. Pentagonul era nemulțumit, se pare, de permanentele insistențe ale României că Statele Unite trebuia

să înceteze bombardamentele înainte ca negocierile să înceapă, chiar credea în mod greșit că „românii doreau doar stoparea bombardamentelor”, idee respinsă de Pentagon. În realitate, românii nu au afirmat niciodată așa ceva. Ei au făcut clar în mai multe rânduri că „singurul lor interes” era să aducă cele două părți la aceeași masă și să discute direct, fără vreun „mijlocitor”. În plus, aprecierile greșite și în mod deschis jignitoare apar în porțiunile rezumative ale volumelor, spre sfârșitul proiectului. Cum acesta a fost predat în ianuarie 1969, probabil că acele porțiuni au fost finalizate în timpul campaniei electorale (alegerile au avut loc în noiembrie 1968 și inaugurarea Administrației Nixon s-a făcut în ianuarie 1969) și au fost poate formulate pentru a influența sau a câștiga favorurile viitoarei administrații. Dar măsura în care *Pentagon Papers* au distorsionat intenția, contribuția și importanța efor-

Emil Bodnăraș întâmpină o delegație a Partidului Celor Ce Muncesc din Vietnam, noiembrie 1966 (Fototeca online a comunismului românesc, cota: 815/1966)

unele considerente politice să influențeze alegerea surselor consultate și incluse (sau excluse) în studiu.

Riscul de eroare a fost mărit și de faptul că echipa alcătuită din 36 de analiști, majoritatea militari, care lucrau la acest studiu, s-a limitat în mare parte la documentele aflate în posesia secretarului Apărării. Ei n-au intervievat pe nimeni din echipa desemnată special de președintele Johnson pentru a găsi o modalitate de încheiere a războiului. Și în ciuda faptului că McNamara și-a recunoscut ulterior greșeala de a nu-i fi informat pe Johnson și Rusk, există indicii care sugerează că proiectul a fost în mod intenționat ținut secret de privirile lui Rusk, Harriman și alții (de pildă, consilierul

Ceremonia depunerii jurământului de către președintele Richard Nixon, ianuarie 1969

turilor române sugerează ceva mai mult decât o simplă lipsă de informare sau o animozitate de sorginte birocratică. Sugerează că Departamentul Apărării al S.U.A. se baza pe informații compromise (ceea ce ridică posibilitatea ca și personalul să fi fost com-

mită, punând la dispoziție orice fel de locație sau orice alt tip de sprijin logistic dorit, permițând chiar verificarea tehnică a sălilor de conferințe și a spațiilor

Robert McNamara, secretarul Apărării, într-o vizită în Vietnam, a inițiat un studiu cunoscut sub numele de Pentagon papers...

adiacente ce-i vor fi solicitate.

C) Odată discuțiile începute, se va putea conta pe România că va oferi toate serviciile de mediere, bunele oficii și consilierea necesare pentru facilitarea unui acord. România are premise excelente pentru a juca un astfel de rol. Prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer va conduce, fără îndoială, orice fel de participare română ar fi necesară și el este bine informat cu privire la modul în care gândește Hanoiul, nu doar din cele câteva vizite pe care le-a efectuat în capitala vietnameză, ci și din rapoartele emisarilor la nivel înalt trimiși de Hanoi cel puțin o dată pe lună [șters în document]. Cea mai recentă dintre aceste vizite a fost cea a adjunctului ministrului de Externe, din ultimele săptămâni. S.U.A. ar trebui să-și amintească faptul că Maurer

Statele Unite pot fi sigure de deplina imparțialitate și colaborare a României

și-a propus drept unul dintre obiectivele personale de prim ordin soluționarea conflictului vietnamez și deci va face tot ce-i va sta în putință pentru a asigura succesul discuțiilor.

D) Mass media din România nu vor crea o atmosferă nefavorabilă Statelor Unite, o dată discuțiile începute, și nici nu se vor întoarce împotriva S.U.A. dacă negocierile se vor împotmoli pe anumite aspecte. Media va menține o poziție imparțială strictă. Mai

... pe care l-a ținut secret față de oamenii președintelui, inclusiv Walt Rostow, consilierul pentru probleme de securitate (aici arătându-i președintelui Johnson o situație pe o hartă a Vietnamului)

mult decât atât, România va permite un acces nerestricționat al presei din întreaga lume, pentru transmisiuni și relatări despre conferință, și va garanta că nu vor exista restricții cu privire la informațiile transmise în exterior.

Într-un contrast flagrant, în *Pentagon Papers* românii erau caracterizați greșit ca „raportori jalnici”, ale căror eforturi erau „privite în mod particular cu îndoială de Administrația Johnson”. Secretul care înconjura eforturile lor și controlul strict din partea Casei Albe – o practică pe care Richard Nixon avea să o rafineze în așa măsură, încât

România știa mai multe decât CIA, Departamentul de Stat sau Congresul despre eforturile Statelor Unite de a ajunge la o înțelegere cu Republica Populară Chineză – au jucat, fără îndoială, un rol în faptul că s-a putut ajunge la o interpretare atât de vădit eronată. O explicație parțială de ce și cum Pentagonul a evaluat atât de greșit efortul României este oferită și de maniera în care secretarul Apărării din S.U.A., Robert McNamara, a ales să dirijeze studiul, atunci când l-a comandat, la mijlocul anului 1967.

În primul rând, McNamara nu i-a informat nici pe președintele Johnson, nici pe secretarul de Stat Rusk despre acest proiect. Ulterior, avea să recunoască faptul că ar fi trebuit să o facă. Nu l-a informat nici pe Averell Harriman, pe care președintele Johnson îl desemnase să conducă misiunea de soluționare a războiului și care superviza

În 1971, New York Times publică pe prima pagină extrase din Pentagon Papers, document ultrasecret, care demonstrează că Administrația Johnson a mințit poporul american în privința războiului din Vietnam

era agent sovietic cu numele de cod „Kochubey.“

Problema care se crease, pentru a înțelege valoarea pentru S.U.A. a inițiativelor de politică externă ale României și în special a eforturilor sale de mediere, a fost exacerbată considerabil de scurgerile de informații în

**Oficiali taiwanezi și șeful securității
Organizației pentru Eliberarea
Palestinei,
implicați în acțiunile
de dezinformare ale Moscovei**

toate aspectele efortului României. În lunga mea experiență, n-am primit niciodată rapoarte mai detaliate și mai corecte. Îmi este clar că Vietnamul de Nord a luat efortul român foarte în serios, așa cum l-au luat și Statele Unite... Este păcat că românii sunt criticați când, de fapt, au jucat cu multă măiestrie un rol constructiv și sunt îndreptățiți la grațitudine din partea noastră.“

În contradicție flagrantă cu concluziile Pentagonului, președintele Richard Nixon și Henry Kissinger l-au abordat pe Ceaușescu în august 1969 (la opt

comunicare cu dumneavoastră în această problemă. Putem face acest lucru prin intermediul ambasadei, dar acolo unde există aspecte de cea mai mare importanță, ele trebuie transmise prin dr. Kissinger. Ceea ce mi-ați spus rămâne între acești pereți. Ce îmi veți trimite va fi confidențial. Eu vă pot contacta la fel...)

– Ceaușescu: Pentru probleme speciale, voi trimite pe cineva.“

În același an, ceva mai devreme, liderii chinezi Zhou Enlai și Kang Sheng au subliniat tovarășilor vietnamezi că românii erau singurii actori independenți din Europa de Est, după înăbușirea „Primăverii de la Praga“.

România și-a continuat eforturile de mediere și la începutul anilor 1970. Dar, la fel ca acțiunile din 1965-1966 și ca operațiunea „Packers“ din 1967-1968, și acest efort a fost secret, astfel că nu a adus

Liderii chinezi le-au spus tovarășilor vietnamezi că românii erau singurii actori independenți din Europa de Est, după înăbușirea „Primăverii de la Praga“.
Mao Zedong, Ho Și Min și Zhou Enlai

presă, în iunie 1972, din volumele de documente *Pentagon Papers*. Aprecieră dură, fără motiv, și discreditantă la adresa bunei-credințe și a eforturilor constructive ale Bucureștiului era acum diseminată public prin intermediul presei internaționale. Acest lucru a exacerbat evaluarea negativă din studiul original al Pentagonului.

Averell Harriman a încercat să corecteze concepțiile eronate prezentate în studiul Departamentului Apărării al S.U.A. și să atragă atenția asupra înaltei aprecieri pe care Administrația Johnson o avea pentru rolul României, dar eforturile lui au avut doar un impact marginal. După cum observa Harriman într-o scrisoare trimisă *Washington Post*: „Am cunoscut direct

șescu în august 1969 (la opt luni după redactarea *Pentagon Papers*). Președintele Nixon a exprimat aprecierea pe care Washingtonul o avea pentru rolul „responsabil și util“ pe care România „l-a jucat în 1967, în încercarea de a deschide canale de comunicare pentru soluționarea problemei vietnameze“, și a solicitat din nou asistență din partea țării sale:

„– Nixon: Poate că aveți câteva idei privind medierea. Dorim să punem capăt războiului și vom fi rezonabili. Doresc să stabilesc un canal de

Zhou Enlai și secretarul de Stat american Henry Kissinger. O întâlnire la care a contribuit și diplomația română

României nicio recunoaștere din partea membrilor Congresului sau a opiniei publice din Statele Unite, ea rămânând la fel de vulnerabilă la interpretări greșite ulterioare. ■

promis). Dat fiind că *Pentagon Papers* rămân o sursă fundamentală pentru înțelegerea, în S.U.A., a problematicei războiului din Vietnam, atât pentru specialiști, cât și pentru opinia publică, ar fi de dorit o examinare serioasă a modului în care Pentagonul a ajuns la concluziile privind rolul Bucureștiului, concluzii

***În analizele sale,
Pentagonul se baza pe
informații greșite și evaluări forțate,
ceea ce ridică întrebarea
dacă nu era în parte compromis
și personalul implicat***

vorbiri, românii le-au spus americanilor că Hanoiul nu făcea astfel de diferențe. Franceza foarte slabă a interlocutorilor nord-vietnamezi ar fi pus sub semnul întrebării astfel de subtilități. În alte documente „Packers”, care nu au fost utilizate de *Pentagon Papers*, românii făceau clar distincția între „contacte, discuții oficiale și apoi negocieri”. Ultimele formule și formularea „termeni ai înțelegerii” deveneau folositori doar după ce se realiza un contact direct. Rapoartele românești au fost în continuare caracterizate ca fiind „în dezacord cu celelalte semnale pe care guvernul Statelor Unite le

primea concomitent”. În sprijinul acestei interpretări desconsiderante, autorii citau raportul ambasadurului italian, d'Orlandi, potrivit căruia ambasadurului Vietnamului de Nord la Paris (Suu) „a răs când d'Orlandi a sugerat că se desfășurau tratative serioase prin intermediul românilor”.

Dezinformarea sovietică folosea aceeași metodă a evaluărilor minimalizante ale unor terți, pentru a discredita mediarea română în procesul

restabilirii de relații cordiale sino-americane și în Orientul Mijlociu. Moscova chiar coopera cu chinezii naționaliști anti-comuniști care împărtășeau interesele Kremlinului de a menține Beijingul în-

tr-o poziție de izolare pe linie de propagandă și de informații. Relația secretă Moscova-Taiwan a fost inițiată la sfârșitul lui 1967 și includea coordonarea propagandei comune antichineze, cât și schimbul de informații. Diferiți oficiali taiwanezi, inclusiv secretarul personal al lui Chiang Kai-shek, și-au manifestat „scepticismul” în fața Washingtonului, cu privire la „zvonurile potrivit cărora călătoria președintelui Nixon în România ar avea implicații asupra relațiilor dintre S.U.A. și China comunistă, adică S.U.A. ar fi dorit ca România să acționeze ca un intermediar pentru îmbunătățirea relațiilor cu Beijingul”.

De asemenea, șeful securității Organizației pentru Eliberarea Palestinei, Abu Iyad (Salah Khalaf), a fost folosit pentru discreditarea

Ambasadorul italian d'Orlandi (stânga)

care erau nu doar diametral opuse celor ale Administrației S.U.A. din acel moment, ci erau contrare chiar faptelor prezentate în volumele de documente respective.

Am văzut cum înfățișau *Pentagon Papers* eforturile românilor. De asemenea, volumele prezentau „filiera românească”, care a căpătat din decembrie 1967 numele de cod „Packers”, ca având debutul în octombrie 1966, în ciuda știrilor din presa americană și internațională care vorbeau de implicarea României din noiembrie 1965 și în mod special din mai și iunie 1966. În ciuda aprecierilor desconsiderante, se nota că „schimburile confidențiale pe această filieră au fost confirmate prin declarații publice de ambele părți”. Privind pretinsa incapacitate de a deosebi între diferitele categorii de con-

Abu Iyad (Salah Khalaf; stânga) cu Yasser Arafat (dreapta)

României ca mediator adecvat în Orientul Mijlociu (prin intermediul unui interviu în limba engleză acordat Agenției Ungare de Presă). Iyad, s-a descoperit mai târziu,

Zigfrids Anna Meierovics decorează militari ai armatei Letoniei
(fotografie din colecția Muzeului Militar al Letoniei)

Capitală. În 1915 operațiunile de război au impus evacuarea tuturor instituțiilor de stat. Meierovics a nimerit la Moscova, unde a lucrat într-o bancă. În același timp s-a implicat în munca unor organizații letone ce se îngrijeau de refugiații militari, organizații constituind nucleul unei activități de nivel național. Meierovics a devenit membru al celei mai importante dintre ele, Comitetul central de îngrijire a refugiaților letoni.

În 1915 s-au format batalioane de pușcași letoni, transformate ulterior în detașamente, care s-au încărcat de glorie. Când s-a creat un Comitet de organizare al acestor batalioane, format din militari și oficialități civile, Meierovics, care locuia la Moscova, a fost desemnat să răspundă de activitatea lor din Rusia centrală și de sud.

În primăvara lui 1917 s-a întors la Riga, iar în aprilie, deja după Revoluția din februarie, a participat la crearea Uniunii Țăranilor Letoni, devenită mai târziu unul dintre cele mai influente partide

Național Leton, organism nou creat, ca membru al Secției Afacerilor Externe.

În anul următor, în condițiile unei foarte complicate conjuncturi de politică internă în Rusia, tot mai mulți membri marcanți ai Comitetului, care începuse să ceară pe un ton din ce în ce mai categoric autonomia sau independența Letoniei, au fost nevoiți să părăsească țara și să se stabilească în state apusene, având ca misiune propagarea ideii independenței. Din iulie 1918, Z.A. Meierovics este împuternicit de Comitet, ca reprezentant al lui, pe lângă guvernul britanic de la Londra. La 23 octombrie el a prezentat personal punctul de vedere al Comitetului ministrului Afacerilor Externe britanic Arthur Balfour, punct de vedere conform căruia Letonia „nu este pe dru-

mul ei“ nici cu Rusia, nici cu Germania. El a cerut englezilor ca, după încheierea războiului și victorie, să nu abandoneze Letonia niciuneia dintre aceste două puteri.

Războiul se apropia de final și, la 11 noiembrie 1918, în ziua semnării armistițiului, ministrul Balfour a recunoscut, în formă scrisă, Consiliul Provizoriu Național Leton drept structura care reprezenta interesele poporului leton, înmânând actul recunoașterii lui Meierovics. Prin acest demers, considerat ulterior în Letonia documentul prin care se recunoștea *de facto* independența țării, erau exprimate și sentimente de simpatie față de strădaniile poporului leton de a-și câștiga deplina independență, iar Meierovics era acceptat drept reprezentantul neoficial al guvernului leton.

Dar guvern, în sensul strict al cuvântului, nu exista. Independența Letoniei a fost proclamată la Riga abia peste o săptămână, la 18 noiembrie 1918, de către Consiliul Popu-

Cabinetul Meierovics
(prim-ministrul este al doilea din stânga, primul rând)

Exclusivitate

UN TTULESCU AL LETONIEI: ZIGFRIDS ANNA MEIEROVICS

Prof. univ. dr. ERIKS JEKABSONS
(Riga)

La 18 noiembrie 1918 statul baltic Letonia a devenit independent și a rămas astfel până în vara lui 1940, când independența i-a fost răpită de Uniunea Sovietică. Până în august 1920, Letonia a luptat cu arma în mână împotriva dușmanilor din exterior și din interior, bolșevici, nemți, monarhiști ruși și Rusia sovietică. Concomitent guvernul a dus o complicată luptă politică pentru recunoașterea internațională a Letoniei. Și nu a fost ușor, pentru că puterile occidentale nu vedeau cu ochi buni crearea unui stat baltic pe teritoriul fostului Imperiu Rus, sperând în renașterea unei Rusii nebolșevice. În timpuri atât de complexe pentru Letonia, pe arena politică a țării a apărut Zigfrids Anna Meierovics, rămas până astăzi un model de succes pentru politica externă letonă, un remarcabil etalon al politicii interbelice letone. Fără puțință de tăgadă, el este unul dintre cei mai reușiți oameni politici ai Letoniei din toate timpurile.

Cine a fost Zigfrids Anna Meierovics? Să zăbovim puțin asupra copilăriei și tinereții lui. S-a născut la 6 februarie 1887, în orașelul Durbe, în familia unui medic, evreu creștinat, Herman Meierovics, și a soției sale, Anna, o letonă (Zigfrids s-a socotit întotdeauna leton, dar nu și-a ascuns originile evreiești, iar al doilea nume și l-a

luat de la mamă, Anna). La moartea mamei, când era încă un copil, și odată cu îmbol-

năvirea tatălui, a fost luat spre educație de un unchi, fratele mamei, profesorul Robert Fikhold.

*Proclamarea independenței Letoniei,
la Riga, la 18 noiembrie 1918*

După absolvirea Școlii medii orașenești din Tukums și a liceului comercial din Riga, în 1911, tânărul a terminat cursurile Secției comerciale a Institutului Politehnic din Riga, rămânând, până la începutul Primului Război Mondial, profesor în

șeele din centrul orașului Riga (mai târziu, Meierovics avea să fie decorat cu o înaltă distincție militară pentru comportarea din acele zile).

In lunile și anii care au urmat a condus procesul de stabilire a relațiilor diplomatice cu țările care au recunoscut independența Letoniei, a elaborat concepția de politică externă a statului, ce prevedea respectarea neutralității în raport cu marile puteri, relații de prietenie cu statele aliate și punerea unor mari speranțe în Societatea Națiunilor, ca garanta a sistemului de la Versailles.

În același timp, una dintre preocupările sale centrale a fost crearea unei uniuni baltice, convins că, în fața viitoarelor pretenții revanșarde ale Rusiei și Germaniei, o asemenea structură putea aduce garanții suplimentare de securitate. Dintr-o astfel de uniune ar fi trebuit să facă parte Finlanda, Estonia, Letonia, Polonia și Lituania și, într-un viitor, poate și România. Proiectul nu a reușit să fie finalizat, în ciuda eforturilor depuse, dar și din cauza politicii intransigente a

*Cu Anna și copiii
(fotografie din colecția
Muzeului Militar al Letoniei)*

U.R.S.S. și Germaniei, care s-au străduit împreună să nu se creeze o asemenea uniune, dar și divergențelor dintre Lituania și Polonia. În 1921-1922 și 1923-1924, Meierovics a îndeplinit și funcția de prim-ministru, conducând efectiv lucrările guvernului, în cadrul căruia ocupa de altfel funcția de ministru de Externe. Munca lui s-a bucu-

rat de o înaltă apreciere nu numai în țară, ci și în afara ei, mărturie fiind ecourile acțiunilor sale în însemnările diplomaților străini. Meierovics a primit distincții în Letonia, Franța, Estonia, Polonia și Vatican.

La moartea sa, în 1925, Ministerul Afacerilor Externe de la Riga avea o structură stabilă, cu un aparat pus la punct de el, iar despre Zigfrids Meierovics se vorbea deja ca despre un foarte talentat diplomat al Letoniei.

La moartea sa, în 1925, Ministerul Afacerilor Externe de la Riga avea o structură stabilă, cu un aparat pus la punct de el, iar despre Zigfrids Meierovics se vorbea deja ca despre un foarte talentat diplomat al Letoniei.

**În românește de
Florentina DOLGHIN**

Monumentul care i s-a ridicat la Riga, în 1929

Împreună cu Beneș...

lar al Letoniei, nou creat, care la rândul lui a ales un guvern provizoriu condus de Karlis Ulmanis. În fața acestui guvern a stat sarcina luptei extrem de grele și complicate pentru independență, purtate cu dușmanii externi și interni și care a durat până la 11 august 1920 (încheierea păcii cu Rusia Sovietică), iar din punct de vedere politic până la 26 ianuarie 1921 (recunoașterea *de jure* a Letoniei de către puterile aliate). În tot acest timp ministru al Afacerilor Externe al guvernului a fost Zigfrids Anna Me-

ierovics. În prima jumătate a anului 1919, când în Letonia guvernul avea posibilități limitate de acțiune, din cauza situației politice interne, Meierovics a condus la Paris lucrările delegației letone la Conferința de Pace, fiind trimis acolo în calitate de observator și străduindu-se să obțină recunoașterea existenței unei Letonii independente. Era vremea când se hotăra de fapt soarta „noilor” state, iar pacea semnată la 28 iunie la Versailles le confera dreptul la independență.

Exact în perioada tratativelor de pace de la Paris, s-a stabilizat și situația guvernului provizoriu leton din Letonia și, la 3 iulie 1919, Meierovics, via Londra, a plecat spre patrie, unde a ajuns la 23 iulie, trecând la organizarea Ministerului Afacerilor Externe, pe care avea să-l conducă până la moarte, în 1925.

În toamna anului 1919 trupele letone luptau nu numai cu Armata Roșie a Rusiei Sovietice, ci și cu armata germană-rusă albgardistă, așa-

... și cu Mussolini
(fotografie din colecția
Muzeului Militar al Letoniei)

numita „armată de vest”, de sub conducerea lui P. Bermont-Avalov. Cu un mare număr de victime s-a reușit oprirea ofensivei acesteia; ea nu a intrat în Riga, apoi a fost alungată definitiv din țară. Deznodământul fericit a fost posibil numai cu sprijin masiv din partea poporului și cu o puternică participare a voluntarilor în rândurile armatei. Z.A. Meierovics și prim-ministrul K. Ulmanis, dând exemplu, s-au înrolat în armată și, de câteva ori, îmbrăcând uniforma de soldat, au vizitat tran-

Ofițerul Pavel Rafailovici Bermont-Avalov (prințul Avilișvili, după mamă, prințesă georgiană) s-a născut la 4 martie 1877 la Tiflis și s-a stins din viață la New York, la 27 decembrie 1973 (deși unele surse afirmă că anul morții ar fi 1966 sau 1974). În 1918 era general-maior și reprezenta curentul progerman din mișcarea albă a zonei baltice. Bermont, cu solide studii muzicale, în afara celor militare, a urmărit permanent alianța cu germanii, în vreme ce majoritatea liderilor armatei albe pledau pentru Antantă. I s-a imputat eșecul campaniei generalului Iudenici de capturare a Petrogradului, dar și un anume spirit de aventurier și de impostor. Figură controversată, acțiunile sale sunt privite până astăzi diferit. Unii spun că soluțiile sale militare ar fi dus la victoria albilor, dacă aceștia din urmă ar fi avut lideri vizionari și ar fi acceptat propunerile lui Bermont de a se baza în războiul lor contra bolșevismului pe cercurile politice și militare nemțești.

*Cu Milan, în timpul unui concediu
la Marea Neagră, 1935*

*Cu președintele Cehoslovaciei, dr. Eduard Beneš, pe nava „Carol I”
în timpul unei croaziere pe Dunăre a reprezentanților Micii Înțelegeri, 1936*

ALBUM ISTORIC

*Prin amabilitatea Ambasadei Republicii Cehoslovace la București,
putem prezenta cititorilor noștri câteva instantanee fotografice
din viața generalului Heliodor Pika. Membru al Regimentului cehoslovac
de Artilerie 21 al Legiunilor franceze, la Senthem, 1918
(așezat, primul din stânga)*

*Împreună cu soția Maria și cu fiul Milan, în timpul studiilor
la École Supérieure de Guerre, Paris, 1926*

*Decorându-l, în 1947, pe ministrul de Război
Constantin Vasiliu-Răzeanu*

În cursul vizitei din 1947, cu regele Mihai I

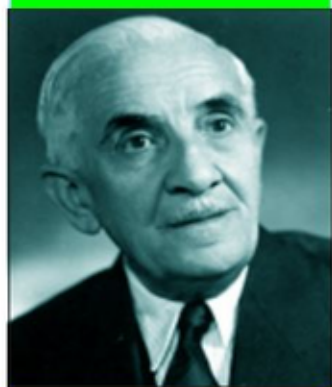
*Înzofindu-l, ca șef al Misiunii militare cehoslovace în Uniunea Sovietică,
pe ambasadorul Cehoslovaciei Zdeněk Fierlinger,
într-o vizită la unitatea cehoslovacă în curs de formare
la Buzulue, 1942*

*În anul 1947, în timpul vizitei în România, cu veterani de război români
decorați pentru contribuția la eliberarea Cehoslovaciei*

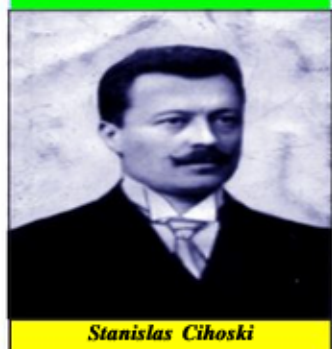
Nicolae D. Xenopol

Anton Davidoglu

Eugen Ludwig

Stanislas Cihoski

Industriale) poartă amprenta autorității politice a prim-ministrului Titu Maiorescu și a perseverenței lui Nicolae D. Xenopol.

La 22 octombrie 1912 ministrul Industriei și Comerțului a format o comisie care să pregătească proiectul de Lege pentru înființarea Academiei Comerciale. La 20 februarie 1913, Senatul României a dezbătut și adoptat Proiectul de Lege pentru înființarea A.I.S.C.I. (termenul *Industriale* din acest acronim a fost introdus la propunerea senatorului academician Sabba Ștefănescu), după care, la 20 martie 1913, Camera Deputaților a aprobat-o și ea, cu anumite amendamente.

La 3 aprilie 1913 Senatul României a aprobat definitiv Legea de înființare a Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale. Instituția a fost subordonată Ministerului Industriei și Comerțului. La 6 aprilie 1913, devenită ziua oficială a A.S.E., M.S. Regele Carol I al României a promulgat Legea de înființare a Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale, prin Decretul-lege nr. 2.978. La 13 aprilie 1913 Decretul-lege de înființare a Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale s-a publicat în *Monitorul Oficial* nr. 12.

Au urmat pregătirile pentru începutul primului an universitar. Cel dintâi demers a fost numirea unui rector și a Consiliului de Administrație. În aprilie 1913 a fost desemnat ca rector al A.I.S.C.I. matematicianul Anton Davidoglu, pentru un mandat de cinci ani. La 27 mai 1913 s-a înaintat spre semnare și aprobare Majestății Sale Regelui un Decret pentru constituirea primului Consiliu de Administrație.

Din iunie până în noiembrie 1913 au fost angajați primii profesori: Eugen Ludwig, Stanislas Cihoski, Benone Mirinescu, Gheorghe Tașcă, Spiridon Iacobescu, Dumitru R. Ioanițescu, Gheorghe Arghirescu, Konrad Richter.

La 30 august 1913 s-a aprobat, prin Decretul Regal nr. 5.948, primul *Regulament pentru organizarea și administrarea A.I.S.C.I.*, publicat la 1 septembrie 1913 în *Monitorul Oficial* nr. 128.

Înăurirea cursurilor s-a făcut la 1 noiembrie 1913, ora 10.00, în Amfiteatrul clădirii închiriate și amenajate de A.I.S.C.I., aflată pe Calea Victoriei nr. 102, în apropierea Bibliotecii Centrale Universitare (clădirea nu mai există).

În cuvântul de deschidere, prof. dr. Anton Davidoglu spunea: „Să-mi fie permis ca primul nostru omagiu să fie adresat domnului ministru al Industriei și Comerțului, omagiu de mulțumire pentru ideea și înfăptuirea acestei Academii [...] Cât a fost de dorită crearea acestei instituțiuni de tineretului nostru intelectual și ce lacună dispărea astăzi din învățământul nostru practic superior prin întemeierea acestui înalt așezământ cultural se vede în chip strălucitor din numărul imens și neașteptat al celor înscriși [...]”

Viața economică de azi pretinde specialiști bine pregătiți; comerțul, industria, agricultura, finanțele își sporesc neîncetat câmpul de activitate și – lărgindu-și mereu orizontul – caută mijloace de înăbușire [...]

Comerciantul de azi, ca și conducătorul de bancă, ca și întreprinzătorul au nevoie de o adevărată enciclopedie; fără o cultură generală serioasă, o specializare nu este posi-

ACADEMIA DE STUDII ECONOMICE DIN BUCUREȘTI CENTENARĂ

Prof. univ. dr. PAVEL NĂSTASE (rector al A.S.E.),
Prof. univ. dr. ION GH. ROȘCA (rector al A.S.E. între 2004 și 2012)

Academia de Studii Economice din București sărbătorește în anul 2013 un secol de existență. Gândul nostru se îndreaptă cu pioșenie către toți profesorii, absolvenții și studenții săi, care de-a lungul celor 100 de ani au făcut posibil progresul universității de științe economice și administrative, în pofida vicisitudinilor prin care au trecut poporul român și, implicit, sistemul de învățământ din România.

Istoria Academiei de Studii Economice din București s-a suprapus peste Primul Război Mondial (1916-1918), urmat de Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, al Doilea Război Mondial (1939-1944), trei crize economice profunde (1918-1920, 1929-1933, 2008-2011), instalarea regimului comunist în România (după 1945), abolirea monarhiei (1947) și supraviețuirea în comunism, Revoluția din decembrie 1989. În toată această perioadă centenară A.S.E. a găsit resurse să-și consolideze poziția de universitate de prestigiu european.

In evoluția Academiei de Studii Economice din București se disting trei perioade. Prima își are sorgintea în 1913 și se caracterizează prin efortul de a construi o universitate de renume. A doua a început în 1948, când s-a trecut de la studiul societății capitaliste la cel al societății comuniste. Și, în sfârșit, a treia, renașterea de după decembrie 1989, când

s-a parcurs drumul invers: de la știința economică a societății comuniste la aceea a societății capitaliste.

La organizarea învățământului economic românesc a contribuit o „generație de aur”, care studiasse dreptul, filosofia sau economia în Occident. Proiectul de înființare a Academiei Comerciale se leagă de numele unui mănunchi de intelectuali ai pe-

rioadelor interbelice. Motorul acestor ambiții firești, laudabile, a fost alimentat de ministrul Industriei și Comerțului, Nicolae D. Xenopol, de Stanislav Cihoski, Ion Răducanu și alții.

Drept ctitor al Academiei de Studii Economice din București este recunoscut Nicolae D. Xenopol. Izbânda înființării A.I.S.C.I. (Academiei de Înalte Studii Comerciale și

Virgil Traian N. Madgearu

Ion N. Angelescu

Emil M. Brancovici

Constantin Bungefianu

relațiile internaționale ale universității, a introdus pregătirea pedagogică și școlile de vară. În mandatul său, Cecilia Cuțescu-Storck a pictat (1932-1933) fresca *Istoria comerțului românesc* din Aula Magna. La inaugurarea Bibliotecii, în noiembrie 1935, a fost prezent și regele Carol al II-lea al României, care în discursul său a spus: „Am urmărit și cunoscut rezultatele care s-au dobândit în aceste zile și pot astăzi să-Mi exprim via Mea mulțumire, atât profesorilor cât și studenților, pentru felul în care au priceput menirea acestei școli. Această Academie este o școală de știință, dar este o școală care are și un scop înalt național: acela de a crea o adevărată economie națională, un adevărat comerț și industrie națională românească”.

În anul 1947, Academia de Înalte Studii Comerciale și Industriale și Academia de Studii Cooperatiste au fuzionat, formând Academia de Științe Comerciale și Cooperatiste.

În anul 1948 s-a produs debutul „marilor reforme populare”, instaurarea socialismului în România, precum și o mare schimbare a învățământului de toate gradele din România. A fost impusă formarea cadrelor care să contribuie la realizarea obiectivelor noii societăți, condusă centralizat și planificat. Conținutul său a fost adaptat ideologiei marxist-leniniste și doctrinelor socialiste. A fost promovat Decretul-lege nr. 175 privind Reforma învățământului, din 2 august 1948, al Prezidiului Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române. El a fost însoțit de Decretul-lege nr. 312, din 6 noiembrie 1948, pentru reglementarea unor norme

tranzitorii în legătură cu funcționarea institutelor de învățământ superior. Cele două legi au declanșat noul curs al învățământului superior din România. A dispărut autonomia universitară. Totul se decidea de la nivel central, prin partid și organele puterii de stat. Hotărârile se luau prin ministerul de resort.

Cu anul 1948, A.S.E. trece la cea de a doua perioadă a existenței sale. Și-a schimbat denumirea în Institutul de Științe Economice și Planificare (I.S.E.P.), au apărut catedre noi, ca: Marxism-leninism, Marxism dialectic și marxism istoric, Economia politică a societății socialiste (care funcționa, în paralel, cu un colectiv de Economie politică a societății capitaliste), Planificarea economiei naționale.

În anul 1958, instituția și-a schimbat încă o dată denumirea, devenind Institutul de Științe Economice (I.S.E.). Urmează, până în 1967, o perioadă mai stabilă în structură și astfel învățământul superior economic începe să se reconsolideze.

Anul 1967 aduce o nouă schimbare în denumirea instituției. Ea devine Academia de Studii Economice din București (instituția nu putea fi denumită Academia de Științe Economice, din cauza confuziei care s-ar fi creat cu Academia Română, singura instituție cu cel mai înalt rang de științe din România), nume mai apropiat celui avut la înființare. Perioada a debutat și cu o nouă reorganizare a facultăților, mult mai aproape de așteptările comunității universitare. S-au creat facultăți care grupau programe moderne, bine personalizate. Conținutul procesului de

bilă; rezolvarea chestiunilor economice nu este nici ea posibilă fără erudiția întregă a cercetătorului economic [...]

Această Academie trebuie să devină un focar în jurul căruia să se concentreze și de care să depindă întreaga activitate intelectuală economică.

În același discurs, Anton Davidoglu spunea: „Primul an de studii este complet pregătit cu următoarele materii: șase cursuri Elemente de drept cu dezvoltări asupra obligațiilor, contractelor speciale, gajului privilegiilor și ipotecilor; Economie politică și istoria doctrinelor economice, economia națională; Contabilitate comercială; Statistică (în special economică); Matematică financiară aplicată, teoria și tehnica asigurărilor; Fizica și chimia industrială aplicate; patru conferințe Industria și meseriile în România cu legislația lor; Geografia economică cu dezvoltări asupra piețelor Orientului; Corespondența și convorbirea germană; Corespondența și convorbirea franceză; trei cursuri libere – engleză, italiană și economia rurală.

Corpusul profesoral este complet întocmit, iar numărul studenților înscriși este de 603 [anul I a avut, în final, 698 studenți], dintre care 15 scutiți de taxa de înscriere; 34 fete și 569 băieți; 107 străini și 496 români; 100 cu liceu, 29 cu echivalențe și 474 cu școala comercială.

Între 1914-1916 au fost angajate următoarele cadre didactice: Ion Răducanu, Virgil Traian N. Madgearu, Mihail Pașcanu, Vasile Stoicovici, Ion Tutuc, Ion N. Angelescu, Ion Gr. Dimitrescu, Emil M. Brancovici, Vasile Iscu, Constantin Bungețiu-

anu. După 1916 au venit la A.I.S.C.I. Eftimie Antonescu, G.G. Antonescu, Andrei Rădulescu, Victor Slăvescu, Ștefan Stănescu, Gheorghe Alesseanu, Grigore L. Trancu-Iași, Ștefan I. Dumitrescu etc.

În anul universitar 1917-1918, din cauza Primului Război Mondial, o parte dintre studenți și cadre didactice s-a mutat la Iași pentru continuarea studiilor. La A.I.S.C.I., în București, cursurile s-au reluat la 4 februarie 1918. Anul universitar 1918-1919 a reîntregit, la București, corpul profesoral și studenții, începând „normal”, la 10 decembrie 1918, printr-o adunare festivă, la care Gheorghe Tașcă a ținut discursul *O lecție de deschidere*. Marele merit al gestionării activității academice în această perioadă tulbură a revenit rectorului Eugen Ludwig (februarie 1918-februarie 1919).

Următorii rectori au fost: Stanislav Cihoski (februarie 1919-februarie 1924), cel care și-a propus să construiască propriul imobil al A.I.S.C.I., achiziționând primul teren în Piața Romană; Ion N. Angelescu (februarie 1924-februarie 1929), care a construit Palatul din Piața Romană, între anii 1924-1926, și Căminul nr. 1 de pe strada Stanislav Cihoski (actualul pavilion administrativ). Palatul A.I.S.C.I. s-a inaugurat la 15 noiembrie 1926, prin cursul ținut în Amfiteatrul I de profesorul Emil M. Brancovici, cu tema *Tehnica comercială a mărfurilor și uzanțelor comerciale în decursul veacurilor*. Au urmat ca rectori Gheorghe Tașcă (februarie 1929-decembrie 1930); Ion Răducanu (decembrie 1930-septembrie 1940), cel care a construit Biblioteca A.I.S.C.I., a înființat primul Dispensar al studenților, a impulsinat

Gheorghe Tașcă

Spiridon Iacobescu

Dumitru R. Ioanițescu

Ion Răducanu

MARI CONTRACTE ALE LUI NICOLAE MALAXA

GEORGE DAMIAN

La 2 septembrie 1933, Fabrica de Locomotive N. Malaxa încheia cu Căile

Ferate Române un contract ce avea ca obiect motorizarea vagoanelor C.F.R. și transformarea lor în automotoare pentru liniile secundare de călători. Contractul era justificat prin deficitul de un miliard de lei anual înregistrat de C.F.R. în transportul de călători efectuat cu locomotivele cu abur de mare capacitate. Aproape imediat cotidianul Universul declanșa o amplă campanie de presă împotriva acestui contract. În lunile septembrie, octombrie și noiembrie 1933 ziarul

motorizării unor vagoane vechi a fost respinsă în Franța în favoarea fabricării

unor automotoare noi, că prețul solicitat de Malaxa pentru exploatarea automotoarelor – de 36 de lei pe kilometru – era

dublu față de cel practicat în Franța și Germania – de doar 16 lei pe kilometru –, că Malaxa își asigura prin acel contract monopolul absolut asupra fabricării și exploa-

tării automotoarelor în România. În ciuda acestei campanii de presă violente, contractul lui Malaxa cu C.F.R. a rămas în vigoare, fiind susținut de ministrul Comunicațiilor, Eduard

În centru industriașul Nicolae Malaxa; de la stânga la dreapta în sensul acelor de ceasornic: masca de gaze Pirelli, care nu a mai apucat să fie fabricată în România; automotor „Malaxa” fabricat dintr-un vagon de călători; masca de gaze germană Auer; automotor Malaxa la ieșirea pe porțile uzinei

avea să publice aproape număr de număr câte un articol în care dezvăluia condițiile oneroase ale contractului, cerând anularea lui.

Seria de articole din Universul dezvăluia faptul că contractul pentru motorizarea vagoanelor C.F.R. a fost încheiat fără licitație, prin încredințare directă Fabricii de Locomotive Nicolae Malaxa, că metoda

Mirto.

Totuși, a existat un efect al dezvăluirilor de presă: contractul nu a fost aprobat de Consiliul de Miniștri și nu a fost emis un decret în privința lui. Posibilitatea anulării lui a constituit, mai târziu, un motiv de îngrijorare pentru Nicolae Malaxa. Ceea ce nu s-a întâmplat; contractul s-a derulat până în 1940, fiind realizate 205 automotoare.

Arhivele Naționale păstrează o diagramă din anul 1937, extrem de grăitoare, a evoluției financiare în contractul încheiat de Nicolae Malaxa cu C.F.R. pentru construirea automotoarelor de pasageri. Conform acestei

diagramă, investițiile făcute de Uzinele Malaxa pentru studii și încercări – anterior încheierii contractului din anul 1933 – se cifrau la 12.487.604 lei. Primul an al desfășurării contractului necesita cheltuieli de

învățământ a fost orientat spre modelare matematică. Au pătruns discipline de matematică, optimizare a proceselor economice, informatică, proiecte economice etc. În planurile de învățământ și-au făcut loc discipline ca: Matematici superioare aplicate în economie, Mașini de calcul, Cibernetică economică, Calcul economic, Statistică, Sisteme de calcul etc. Alături de acestea se regăseau Economia politică, Dreptul, Geografia economică, Filosofia, Istoria doctrinelor economice, Socialismul științific etc. Relațiile internaționale ale A.S.E. s-au deschis către Occident. A început organizarea unor conferințe și congrese de mare deschidere științifică. Toate acestea au creat senzația de progres real al învățământului din A.S.E., cu mari șanse de deschidere internațională.

Perioda 1974-1989 a fost una de restruc-turare nedorită de comunitatea universitară. Conducerea superioară de partid și de stat a devenit deranjată de învățământul de elită, considerând că cibernetică, informatica și relațiile economice internaționale se depărtează de mentalitatea clasei muncitoare, construc-toare a societății comuniste multilateral dezvoltate. În plus, multitudinea facultăților și specializărilor dăuna formării unor economiști „generalisti”, capabili să muncească oriunde țara avea nevoie de ei.

Revoluția din decembrie 1989 a adus schimbări în organizarea și conținutul învățământului din Academia de Studii Economice din București. Foarte repede au fost eliminate din planurile de învățământ disciplinele

dedicate studiului conducerii centralizate a economiei, ideologiei comuniste, al organizării unităților socialiste etc. Au fost promovate discipline noi, axate pe fundamentele științei economice, folosindu-se modelele unor universități de renume din Franța, Anglia, Germania, dar și S.U.A. și Canada.

Perioada 1991-1998 a fost una dinamică, cu multe schimbări de structură. Cele mai importante caracteristici ale ei au fost: introducerea învățământului universitar de lungă durată și de scurtă durată (colegii) și apariția studiilor aprofundate. Între 1998-2005 s-a introdus Sistemul Creditelor Transferabile (ECTS – *European Credit Transferred System*), s-a organizat forma de învățământ la distanță, au apărut programele de masterat și s-a renunțat la organizarea studiilor aprofundate, a început pregătirea condițiilor de trecere la sistemul Bologna.

Declarația de la Bologna a declanșat la nivel european un proces de convergență a sistemelor naționale de învățământ superior, în condițiile respectării diversității ofertei educaționale tradiționale din fiecare țară. România și-a însușit principiile Bologna și a introdus sistemul de învățământ pe trei cicluri – licență, masterat, doctorat –, impunându-l prin Legea nr. 288, din 24 iunie 2004, privind organizarea studiilor universitare, publicată în *Monitorul Oficial* nr. 614, din 7 iulie 2004. Legea a intrat în vigoare în anul universitar 2005-2006. Sistemul este implementat pe toate componentele sale.

Secolul unu s-a încheiat. Trecem în următorul veac, cu speranța că Dumnezeu va fi cu noi. ■

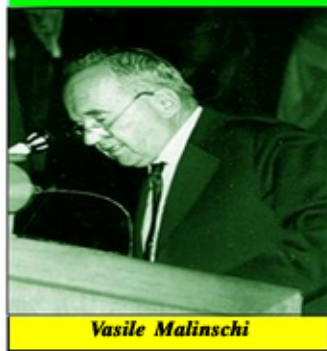
Andrei Rădulescu

Victor Slăvescu

Ștefan I. Dumitrescu

Vasile Malinschi

prețurilor concurenței. În plus, oficialii Ministerului Apărării au preferat masca de gaze germană model „Auer“, singura care a îndeplinit condițiile tehnice. Malaxa a avut acces și la aceste concluzii. Drept urmare, el intră în parteneriat cu concurentul său Emil Ochs, care îi scria la 17 februarie 1932 că firma germană Auer este gata să negocieze cu uzinele Malaxa pentru încheierea unei convenții de colaborare.

Tratativele lui Nicolae Malaxa cu firma Auer au fost destul de dificile. Industriașul român a încercat să impună o convenție de colaborare prin care îi erau asigurate licențele de fabricație, utilajele și pregătirea lucrătorilor. Negociatorul trimis de Malaxa la Berlin raporta la 4 februarie 1933, la un an de la începerea negocierilor: „Am găsit o atmosferă foarte defavorabilă. Singurul care era oarecum pentru noi era Dr. Engelhard. Atmosfera ne fusese creiată între

timp de firma Borsig, care arătase că d-l ing. Malaxa este un bun «Kaufmann» [negustor] și are grije să ia totul și să nu dea nimic, iar dacă dă, atunci foarte greu. De frica de a nu fi păcăliți, rumegau fiecare cuvânt, chiar fără importanță. Rezultatul a fost că după trei zile de tratative, ei nu s-au fixat încă bine asupra textului convenției, text ce urmează a ni-l trimite ulterior“.

Negocierile au continuat pe tot parcursul anului 1933, la ele participând și Emil Ochs, intermediarul dintre Nicolae Malaxa și firma germană Auer. Până la urmă, a fost încheiată o convenție de colaborare între Auer și Malaxa, la 23 decembrie 1933. Totuși, aceasta nu a mai fost pusă în aplicare. La 23 mai 1934 ziarul *Facla* declanșa o campanie de presă împotriva măștii de gaze, iar la 31 mai 1934 același ziar anunța că ministrul Apărării, generalul Paul Angelescu, a renunțat

la contractul pentru fabricarea măștii de gaze Auer. În toată această campanie de presă nu a fost pomenit numele lui Nicolae Malaxa, ci a fost permanent învinovățit omul de afaceri Emil Ochs, tratat în paginile gazetei de „șperțar“, care a încercat să impună un „contract oneros“.

O analiză de costuri din iunie 1933 indica faptul că profitul anual în cazul fabricării măștii de gaze „Auer“ urma să fie de 8.380.000 de lei, vreme de cinci ani. Rămâne extrem de neclar de ce a fost denunțat contractul Auer, în ciuda faptului că Nicolae Malaxa semnase deja convenția de colaborare, și de ce a fost declanșată o campanie împotriva partenerului

său Emil Ochs, care intermediase contactul cu firma germană. Cel mai probabil nu s-a putut ajunge la o înțelegere privind împărțirea profitului între cei doi oameni de afaceri români. Până la urmă, armata română avea să preia modelul

Automotor „Malaxa“, ultimul model, care a circulat multă vreme după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial

măștii de gaze poloneze, fără ca Malaxa să mai fie implicat în producția ei.

Aceste două exemple nu reflectă nici pe departe amploarea afacerilor lui Nicolae Malaxa. Uzinele sale au mai avut încheiate contracte pentru construirea de locomotive, montarea de frâne pe vagoanele C.F.R., fabricarea de armament și muniții. Mai ales cele din urmă dovedesc încrengătura dintre interesele economice și cele de politică internă și externă.

Anchetă și dublă contabilitate

În anul 1941, din ordinul generalului Ion Antonescu, Banca Națională a României a constituit o comisie care a investigat afacerile camarilei constituite în jurul regelui Carol al II-lea. Această comisie a alcătuit un raport

113.000.000 lei și aducea venituri de 81.489.789 lei, rezultând un deficit de 31.510.211 lei. Însă din anul al treilea al

contractului, 1936, deja începeau să fie încasate profituri în valoare de 44.756.225 lei, profituri ce urma să crească an de an, până la încheierea contractului în anul 1941. În total, cu o investiție de doar 12.467.604 lei, Nicolae Malaxa realiza în cinci ani un profit de 634.448.910 lei dintr-un singur contract încheiat cu

C.F.R. Aceste cifre erau calculate în ipoteza în care tariful încasat la fiecare kilometru parcurs de automobile rămânea la 23 de lei pe kilometru. În cazul în care tariful era crescut la 31 de lei pe kilometru, așa cum își dorea Malaxa în anul 1937, profitul urma să fie de 660.598.910 lei. În studiul diferitelor

ipoteze de costuri apare și presupunerea unei creșteri a tarifului la 45 de lei pe kilometru, ceea ce ducea profitul lui Nicolae Malaxa la 719.298.910 lei. Totul depindea de abilitatea industriașului de a convinge conducerea C.F.R. să modifice tarifele practicate. Însă cifrele de mai sus erau doar pentru ochii lui Nicolae Malaxa.

În timpul guvernării Ion Antonescu afacerile cu statul ale lui Nicolae Malaxa au fost cercetate în mai multe rânduri, iar la 18 aprilie 1942 Nicolae Malaxa prezenta o notă în care oferea explicații asupra contractului automotoarelor. Profitul declarat în această notă era de doar 319.017.769 lei jumătate din profitul consemnat în scriptele interne. Dubla contabilitate reprezenta o practică curentă în afacerile lui Nicolae Malaxa. Fără să cunoască toate detaliile contractelor lui Malaxa cu

*Șperțul domnește în toate ministerele,
în toate administrațiile*

Constantin Argetoianu

C.F.R., Constantin Argetoianu nota în însemnările sale zilnice, la 4 septembrie 1935: „Șperțul domnește în toate ministerele, în

toate administrațiile. La Căile Ferate Tabacovici și toți șefii de serviciu au leafă lunară de la Malaxa“. Dintr-o discuție cu Elisabeta, sora regelui Carol al II-lea, Constantin Argetoianu afla că bancherul Aristide Blank „a obținut numirea lui Tabacovici la Căile Ferate, în speranța să facă

afaceri cu el, dar Tabacovici l-a trădat și lucrează cu Malaxa“.

Afacerea măștilor de gaze

În anul 1931, Ministerul Apărării de la București dorea să doteze armata cu măști de gaze. Nicolae Malaxa făcea la 9 iunie 1931 o ofertă pentru fabricarea

în țară a măștii de gaze model „Pirelli“. Malaxa își asuma achiziționarea brevetului de fabricare a respectivului produs și deschiderea în țară a trei uzine care să fabrice cărbunele activ necesar, masca de cauciuc și o a treia întreprindere pentru montaj. În același timp, Malaxa și-a procurat și oferta făcută Ministerului Apărării de un concurent din București, Emil Ochs, care propunea spre fabricare masca de gaze germană model „Auer“ – semn că sistemul „informațiilor directe“ (*Magazin istoric*, nr. 2/2012) era în vigoare încă din acel an și că Nicolae Malaxa avea acces la documente din interiorul Ministerului Apărării.

La concursul organizat la 1 noiembrie 1931 pentru adoptarea unei măști de gaze s-au prezentat opt concurenți. O analiză de cost indica faptul că masca „Pirelli“ nu făcea față

*Primul model de automotor „Malaxa“,
realizat dintr-un vagon de călători
pe care a fost montat un motor diesel*

nalează: Malaxa, regele corupătorilor, care nu se mulțumește cu Căile Ferate pe care le-a cumpărat cu totul, cu funcționari și cu politicieni – și mai plătește și dame. Astfel ar avea în solda sa pe d-na Barbu Berceanu, prin care obține tot ce vrea de la Dinu Brătianu“. La 13 ianuarie 1936 Argetoianu făcea o adevărată sinteză a modelului de afaceri al lui Nicolae Malaxa: „Încă o afacere, tot în Abisinia. E vorba de amicului Malaxa. Și de frânele care de atâta vreme trebuie să se instaleze la vagoanele de marfă. Acum se zice că se vor instala un număr destul de însemnat pe vagoanele cisternă și e vorba să se aleagă între frânele Westinghouse și frânele Knorr (nemțești). Se vor alege frânele Knorr, deși de trei ori mai scumpe, fiindcă sunt reprezentate de Malaxa. Am întrebat: dar cum poate concura casa Knorr, în restul lumii, cu casa Westinghouse, dacă e de trei ori mai

scumpă? Mi s-a răspuns: nu e mai scumpă, dar în comanda Malaxa o treime reprezintă prețul (egal cu al lui Westinghouse), o treime șperțul la C.F.R. și la Comunicații, și o treime beneficiul Bandei, cu B mare, din care face parte și Malaxa vedeți cât de modest este beneficiul lui!“. Ce nu cunoștea Constantin Argetoianu era că Nicolae Malaxa a negociat atât cu firma Knorr cât și cu Westinghouse, alegând oferta care îi aducea cel mai mare profit.

Nicolae Malaxa prefera să rămână în penumbra marilor afaceri, nedorind ca numele său să fie vehiculat în spațiul public, după cum nota Constantin Argetoianu în 1940: „Pare că s-a renunțat la schema de reorganizare a Ministerului Economiei Naționale pe trei comisariate generale. Schema, cu grafice și cu formule magice, o concepușe Malaxa, și

Regele o adoptase imediat [...] Ca să se răz-bune asupra lui Malaxa, Tătărescu a propus Regelui pe Malaxa pentru postul de comis-sar-suprem al industriei. Cum a auzit Malaxa că e vorba să fie scos din culise și din întuneric și pus să lucreze la lumina zilei, căci Regele sărise de încântare pe propunerea lui Tătărescu, a schimbat macazul și a convins pe Suveran că proiectul său cu cei trei comisari nu era bun“.

Activitatea industrială a lui Nicolae Malaxa nu a fost dăunătoare doar prin propaga-rea corupției. Modelul economic susținut de acesta nu permitea o dezvoltare reală. Circu-

itul valorilor economice pornea de la bugetul de stat, care dădea comenzi dirijate spre firmele agreate de Camarila regală, profiturile acestor firme se întorceau în conturile membrilor Camarilei, de unde erau exportate în bănci străine.

Producția în

sine era și ea una moartă în esență: majoritatea comenzilor erau de armament și muniție în realitate mijloace fixe, a căror valoare scădea odată cu trecerea timpului. Cel de-al doilea produs major al industriei românești interbelice era materialul rulant, locomotivele și vagoanele, care mergeau în sfera serviciilor. Avem în realitate de a face cu un sistem economic monopolist, bazat pe centralizarea deciziilor în mâinile Camarilei din jurul lui Carol al II-lea, sistem din care lipsea competiția economică reală. În schimbul unor avantaje financiare în favoarea monarhului și a funcționarilor de stat, întreprinzătorul obținea în administrare „felii“ ale averii publice – respectiv bugetul de stat –, din care încerca să obțină un profit cât mai mare pentru a continua circuitul favorurilor financiare. ■

Vila din București a lui Nicolae Malaxa

privitor și la activitatea economică a lui Nicolae Malaxa, prezentat la 31 martie 1942. O copie a raportului se regăsește în Fondul S.A.R. Malaxa. Raportul a fost realizat pe baza evidențelor contabile găsite la sediul S.A.R. Malaxa, iar experții B.N.R. afirmau că „asupra cifrelor și constatărilor arătate se fac toate rezervele, deoarece delegații B.N.R. au întâmpinat din partea funcționarilor Malaxa o vădită și persistentă împiedicare a executării expertizei“. Contabilii lui Malaxa au încercat să ascundă prețurile de cost ale produselor fabricate, registrele anterioare anului 1940, registrele întreprinderilor afiliate, dar mai ales deconturile secrete. Experții B.N.R. bănuiau că există o dublă contabilitate a întreprinderilor Malaxa, însă nu au putut-o dovedi. Referitor la contabilitatea întreprinderilor Malaxa s-a mai constatat că aceasta nu era ținută în mod corect, existând bănuiala că întârzierea înregistrărilor tuturor cheltuielilor era făcută pentru a masca deturnări de fonduri.

Raportul citat arată că întreprinderile Malaxa aveau la B.N.R. credite în valoare de 2,5 miliarde lei și beneficiau de avantaje deosebite la returnarea acestor credite: nu erau silit să plătească decât în momentul în care primeau banii din comenzile de stat. Iar comenzile de stat reprezentau, conform aceluiași raport, un procent de 98% din activitatea uzinelor Malaxa. Pe baza registrelor găsite la întreprinderile Malaxa au fost calculate costurile de producție pentru fiecare contract cu statul, costuri puse față în față cu sumele încasate de la statul român. Producția de locomotive costase 174.042.821 lei și au fost încasați 411.278.072 lei (profit de 236%); producția de automotoare a avut costuri de 104.131.027 lei și au fost încasați

314.254.367 lei (profit de 302%); producția de armament a avut costuri de 182.034.579 lei și au fost încasați 1.658.159.605 lei (profit 910%). Experții B.N.R. apreciau că „firma N. Malaxa beneficiază de o rentabilitate excepțională“.

Expertiza din 1941 a reușit să stabilească faptul că majoritatea acelor profituri fuseseră scoase din țară de Nicolae Malaxa, care deținea la The Chase National Bank din New York un cont de 1.443.049 dolari (pe lângă alte conturi din Germania și Italia, cu sume mult mai mici). În urma cercetării statutelor S.A.R. Malaxa s-a stabilit că, în realitate, doar Nicolae Malaxa era îndrituit să

ia decizii cu privire la întreprinderile sale. Experții B.N.R. au constatat și faptul că uzinele Malaxa nu reprezentau o afacere competitivă, fiind dependente exclusiv de comenzile de stat, iar o eventuală încetare a acestor comenzi ar fi dus la colapsul uzinelor. Același ra-

port se încheia cu o concluzie zdrobitoare pentru Nicolae Malaxa: trebuia continuate cercetările pentru a se stabili în ce măsură fabricile au fost construite cu fondurile încasate de la stat ceea ce ar fi putut declanșa etatizarea lor. Experții B.N.R. bănuiau, dar nu o putuseră dovedi, din cauza lipsei de acces la dubla contabilitate a lui Nicolae Malaxa, că fabricile acestuia au fost construite cu bani încasați de la stat pentru îndeplinirea unor comenzi de stat.

Rotativa corupției

Constantin Argetoianu își nota cu acrimă în însemnările sale zilnice zvonurile referitoare la actele de corupție ale lui Nicolae Malaxa. Iată ce scria acesta în anul 1935: „Printre corupători și corupți mi se sem-

Cazan de locomotivă gata de montare la uzinele Malaxa

Ne-a ajutat foarte mult Ambasada Federației Ruse, personal ambasadorul Aleksandr Ciurilin, care ne-a deschis porțile arhivelor din Moscova în care se găsesc manuscrisele prințului cărturar. Eu am avut foarte bune relații de afaceri cu firme din Federația Rusă, am adus cantități mari de materii prime din Rusia pentru metalurgia românească, dar și oțeluri, fero-aliaje etc. Am fost vicepreședinte al Camerei de Comerț Româno-Ruse, membru al Consiliului Economic Româno-Rus. Acesta a fost contextul în care m-am intersectat cu Ion Deaconescu, apoi cu Constantin Barbu și cu proiectul lor. Nu a fost un lucru ușor, dar iată că după doi ani și jumătate am reușit să aducem o bună parte dintre manuscrisele lui Cantemir facsimilate la București, reunite în lucrarea monumentală *Integrala manuscriselor Cantemir*, coordonată de Constantin Barbu.

Lucrarea, în 12 volume, a fost lansată în 2010 la Bruxelles, chiar în Parlamentul European, în cadrul Seminarului „Cantemir, homo-europaeus” organizat de Fundația Culturală „Tudor” și Academia Internațională „Mihai Eminescu”, sub egida Academiei Române și cu sprijinul parlamentarilor europeni Norica Nicolai, Cristian Bușoi și Marian Jean Marinescu.

La Seminar au participat academicieni, istorici și cărturari din România – academicienii Eugen Simion, Dan Berindei, Marius Sala, Ioan-Aurel Pop, profesorii universitari Corina Dumitrescu și Florin Rotaru –, dar și din Grecia, Franța, Federația Rusă, Republica Moldova, Serbia, Belgia. A fost cel mai mare eveniment cultural organizat vreodată de România la Parlamentul European. Cu acel prilej a fost dezvelit bustul marelui cărturar, dar nu a putut rămâne în clădirea Parlamentului din rațiuni tehnice: greutatea statuii era peste greutatea admisă de normele tehnice ale construcției.

Prima ediție a *Integralei Manuscriselor Cantemir* și bustul cărturarului, realizat de sculptorul Gheorghe Tănase, au fost suportate financiar de Rotary Club Atheneum București.

Statuia a fost depozitată, prin bunăvoința doamnei Nela Pavalache, la Centrul Cultural Spiritual din Bruxelles, în așteptarea momentului când va putea fi amplasată undeva într-un loc public, așa cum s-a promis. Din păcate, statuia încă nu și-a găsit un loc în Bruxelles, sprijinul din partea autorităților române pentru realizarea proiectului cultural fiind modest. Am făcut apel la ambasadorii României la Bruxelles, la miniștrii de Externe din această perioadă, dar nu s-a întâmplat nimic. Păstrez speranța că până la urmă vom reuși totuși să amplasăm statuia în inima politică a Europei, pentru că „Dimitrie Cantemir s-a întors în Europa”, așa cum spunea academicianul Eugen Simion la Seminarul „Cantemir, homo-europaeus”.

– Care sunt fazele următoare ale acestui proiect și când estimați că se va încheia?

– În perioada următoare așteptăm noi documente de la Moscova. Am descoperit în Arhivele Străvechi ale Imperiului Rus un raft de documente Cantemir, sunt 76 de lădițe cu peste 50.000 de file de corespondență, documente de proprietate etc. Documentele din primele zece lădițe sper să le aducem facsimilate în luna aprilie la București. Este greu de estimat un termen când se va putea încheia această operațiune. Nu sunt un specialist în opera cantemiriană, dar nu cred că poți spune vreodată că ai terminat cu opera și scrierea lui Cantemir. Iată, anul trecut am găsit acolo atâtea documente despre care nimeni nu știa că există. Noi ne continuăm cercetările.

Autoritățile ruse ne-au sprijinit și ne sprijină. Cu sprijinul financiar al TMK Artrom Slatina, companie rusească în România,

Bustul realizat de sculptorul Gheorghe Tănase își așteaptă locul unde să fie amplasat la Bruxelles

George Călinescu îi creiona astfel portretul lui Dimitrie Cantemir: „Voievod luminat, ambițios și blazat, om de lume și ascet de bibliotecă, intrigant și solitar, mânuitor de oameni și mizantrop, iubitor de Moldova lui după care tânjește și aventurier, cântăreț în tambura țarigrădeană, academician berlinez, prinț rus, cronicar român, cunoscător al tuturor plăcerilor pe care le poate da lumea, Dimitrie Cantemir este Lorenzo de Medici al nostru.“ Soarta l-a obligat pe învățatul principe să își petreacă o bună parte a vieții departe de țară (mai întâi la Istanbul, apoi în exilul rusesc). Cele mai multe dintre manuscrisele operelor cantemiriene se află în arhivele rusești. A

INTEGRALA MANUSCRISELOR CANTEMIR

fost un deziderat rămas neîmplinit până de curând pentru istoriografia română să aibă acces la ansamblul acestor manuscrise.

De curând, cu ajutorul Fundației Culturale „Tudor” și în coordonarea lui Constantin Barbu s-au realizat primele 25 de volume din integrala manuscriselor Cantemir.

Sunt cuprinse facsimilele color ale aproximativ 15.000 de pagini executate după originalele aflate în arhive din Federația Rusă, S.U.A., Germania, România. Peste 14.000 de facsimile reprezintă pagini inedite ale operei cantemiriene, unele fiind considerate pierdute. Se lucrează în continuare la realizarea restului volumelor, până la cel de al XL-lea.

L-am rugat pe domnul PAUL TUDOR, președintele Fundației Culturale „Tudor”, să prezinte pentru cititorii revistei noastre această întreprindere, puțin obișnuită în istoriografia noastră.

– Sunteți de mulți ani sponsorul unor premii date de Fundația Culturală Magazin Istoric, aveți un bust al lui Tudor Vladimirescu în fața intrării la sediul firmei dumneavoastră, ați sprijinit acțiunea de scanare și aducere în țară a facsimilelor manuscriselor lui Cantemir. De unde vine această pasiune pentru istorie?

– Am o pasiune pentru istorie, dar nu numai pentru istorie, și pentru artă. Pasiunea pentru istorie vine de la un profesor al meu care m-a rugat la un moment dat să sponsorizez niște acțiuni culturale. Așa am ajuns să fiu înconjurat de statuia lui Cantemir, de cea a lui Vladimirescu, a lui Eminescu, de altele.

– Cum v-ați implicat în acest proiect al manuscriselor Cantemir?

– M-au implicat doi oameni: Ion Deaconescu și Constantin Barbu, scriitori din Craiova. La o recepție la Ambasada Federației Ruse, în septembrie 2009, Ion Deaconescu mi-a spus că noi ar trebui să aducem manuscrisele lui Dimitrie Cantemir, facsimilate, de la Moscova. La început nu am crezut că lucrul acesta ar fi posibil, dar el a insistat și după o jumătate de an de discuții, am pornit la Moscova, împreună cu Constantin Barbu, în căutarea manuscriselor. Probabil că Ion Deaconescu a apelat la mine pentru că știa că pot să sponsorizez o asemenea acțiune, știa că am mai făcut multe sponsorizări în lumea artei.

FRANZ JOSEPH SULZER DESPRE MUZICA ROMÂNEASCĂ

Hora bătrânilor din Grăguș, 1929, fotografie de Iosif Berman

IOANA IONESCU

Franz Joseph Sulzer (1727-1791) a rămas cunoscut, mai ales, ca un predecesor al teoriei imigraționiste. Principala sa lucrare, publicată în trei volume, Istoria Daciei transalpine, chiar dacă judecată aspru, a prezentat și câteva elemente de un interes deosebit. Printre ele se detașează descrierile dedicate muzicii românești, mai exact folclorului.

Căpitanul austriac de origine elvețiană Sulzer a apărut, în istoria românească, ca un contestatar al vechimii poporului nostru în spațiul carpato-danubiano-pontic, susținând ipoteza „vidului de populație”. Însă Sulzer nu a contestat cu vehemență originea romană a – poporului român, formulând chiar unele argumente în favoarea acesteia, în special legate de folclor.

Mason fiind, Sulzer a căutat să adopte o atitudine în spiritul vremii – iluministă –, încercând să realizeze, la invitația principelui fanariot Alexandru Ipsilanti, o Academie de Drept. Mai toți cei care l-au combătut i-au pus tonul acid și atitudinea destul de critică cu privire la anumite

însușiri ale românilor pe seama neîmplinirii visurilor sale legate de Academie, dar și pe inadaptabilitatea personalității sale la noul mediu.

Pe lângă formația de om al armelor, Sulzer și-a cultivat și o latură mai sensibilă, devenind muzicolog cu studii de specialitate. Într-o lucrare dedicată legăturii acestuia cu muzica românească și publicată pe la mijlocul veacului trecut (*Franz Joseph Sulzer despre muzica noastră, în anul 1781*, Cernăuți, 1937), un specialist român, George Onciul, pomenea faptul că austriacul cânta, ba chiar și compunea.

Începând cu 1776, Sulzer a petrecut destul de mult timp în Țara Românească, ajun-

gând să ne cunoască, dar și să ne critice obiceiurile și firea.

Prea multe cârciumi

O datină curat strămoșească pare, din perspectiva lui Sulzer, statul la cârciumă. Sulzer era îngrozit de-a dreptul de numărul acelor localuri din orașe. Mai mult, aproape la fiecare casă se vindea vin, cauză pentru care birtașii își dădeau silința ca, prin „muzică și dans”, să atragă cât mai mulți clienți. Dar cârciuma deținea și un tâlc ascuns: ea reprezenta locul de întâlnire a unor elemente diferite, dar și, în același timp, al începuturilor de egalizare între ele. Sulzer nu a insistat asupra așa-

am tipărit în ediție de lux patru seturi ale *Integralei Manuscriselor Cantemir*, legate în piele naturală. Le-am pus în patru cufere din lemn de cireș, iar două cufere le-am expediat la Moscova, pentru președintele Vladimir Putin și pentru premierul Medvedev, în semn de mulțumire pentru permisiune de a intra în arhivele din Moscova, pentru acordul de a lua de la Moscova în facsimil color manuscrisele lui Dimitrie Cantemir. Un alt cufăr a fost dăruit premierului Victor Ponta.

Un al patrulea set al *Integralei Manuscriselor Cantemir* a fost dat în dar Academiei Române de Ambasada federației Ruse la București, personal de excelență Sa Oleg Malginov, în cadrul manifestării *Zilele Culturii Ruse în România*, eveniment care a avut loc în luna noiembrie 2012, la Academia Română. „Prin cultură strângem mâna unei țări care, la rândul ei, întinde mâna prin cultură”, a rostit în cuvântul său președintele Academiei Române, domnul Ionel Haiduc.

Mă întreb de multe ori cui ajută această operă, pentru că nu am văzut multă lume care să se entuziasmeze că am adus manuscrisele Cantemir la București. Am tipărit *Integrala*, este adevărat, nu în multe exemplare, am donat câteva seturi unor biblioteci, dar multe biblioteci, nu au această operă monumentală și nici nu s-au arătat interesate să o achiziționeze. Nici Institutul Cultural Român, în anul 2010, când Dimitrie Cantemir a fost aniversat de UNESCO, nu a găsit resursele pentru a achiziționa măcar un exemplar din *Integrala Manuscriselor Cantemir*.

Revin și spun că meritul pentru aducerea în țară a manuscriselor Cantemir revine domnilor Constantin Barbu, Ion Deaconescu și Fundației Culturale „Tudor”. Mulțumesc încă o dată autorităților ruse pentru sprijinul acordat.

– Ce proiecte mai aveți în plan?

– Și Brâncuși este în atenția Fundației Culturale „Tudor”. Suntem în discuții cu autoritățile bucureștene să găsim un spațiu unde să amplasăm o clonă a atelierului lui Brâncuși de la Paris. Am întocmit documentația necesară. Vrem să realizăm, de asemenea, Coloana Infinită pe care Brâncuși a proiectat-o pentru București, o coloană mai înaltă decât cea de la Târgu Jiu, dar care a rămas în faza de proiect. Dacă în contextul acestei crize economice globale vom găsi înțelegere că acest proiect ar fi unul util pentru România, el poate deveni realitate.

– Acesta este primul gest pe care îl fac rușii, după 1956, când ne-au mai restituit o parte a tezaurului artistic evacuat în Rusia în timpul Primului Război

Mondial. Atribuiți vreo semnificație acestei deschideri manifestate în cazul manuscriselor Cantemir, mai ales în contextul actualelor relații cu Federația Rusă?

– Da, este acest proiect cultural o încercare de apropiere, de deschidere între Rusia și România. Cu Moscova România a avut o relație economică foarte

Imagine din timpul desfășurării Seminarului „Cantemir, homo-europaeus”

bună. Din păcate, după 1989 noi am părăsit spațiul acesta de bunăvoie, locul nostru în piață fiind ocupat de firme din Germania și din alte țări din Occident. Relația politică cu Federația Rusă nu este dintre cele mai bune. Încercăm prin relațiile culturale să ne apropiem mai mult de Rusia, să construim un dialog politic solid. Cred deci că acordul pentru facsimilarea manuscriselor Cantemir pentru cultura română, la solicitarea Fundației Culturale „Tudor”, poate fi considerat un gest de bunăvoință al Federației Ruse. Astfel de gesturi culturale, stabilirea unor relații de colaborare între ONG-uri românești și autorități din Federația Rusă pot contribui la destinderea relațiilor politice.

A consemnat Dorin MATEI

Urmașii lui Barbu Lăutarul, 1939

referea, desigur, la doine. A realizat chiar și o analogie între *Doina* românească și *Daina* slovacă. Lor, Onciul, în lucrarea mai sus pomenită, le-a adăugat și lituaniana *Daino*, ungurească *Dal* sau slava *Dumca*, toate reprezentând, de fapt, cântece fără cuvinte, care doar se fredonează.

Horele – preferate obositoarelor dansuri occidentale

Originea horelor este atribuită de Sulzer dansurilor grecești. Horele-dans fiind deosebite de horele-cântece, la fel cum exista o deosebire între Hora de Mână și Hora de Brâu. Prima avea o muzică europeană, care i se părea foarte plictisitoare, deoarece dura foarte mult, ritmul fiind unul monoton, iar mișcările – limitate. La sfârșit, aceeași melodie era interpretată într-un ritm mai vioi, jucătorii mișcându-se grăbiți, într-un cerc, întregul dans terminându-se, astfel, într-un ritm vioi. Era vorba de *Bătuta*.

Chiar dacă a demonstrat că nu i-au prea plăcut horele de mână, Sulzer se declara un admirator fervent al horelor de brâu, găsindu-le potrivite pentru firea și portul românilor și chiar preferându-le dansurilor europene obositoare. Muzica lor era destul de

tristă, însă cantabilă, singurul lucru criticat fiind acela că, în momentul dansului, ordinea ca fiecare bărbat să aibă lângă el o femeie nu era respectată, jucând la un loc ba mai mulți bărbați, ba prea multe femei!

Despre instrumentele muzicale, Sulzer a atestat existența fluietului și a naiului, pe care, conform lui, românii îl numeau *Moskal*. Acompaniamentul în cazul dansurilor mocănești se făcea cu ajutorul unui țambal, iar, în Moldova și Muntenia, cu o mandoră (un fel de mandolină).

Și unele spectacole mai complexe au fost analizate de Sulzer, precum *furca*, descrisă și de Cantemir, austriacul insistând asupra faptului că jocul ar fi fost, probabil, inventat de români pentru a-și bate joc de... otomani. De Crăciun, românii mascau un bărbat cu un cap de cerb cu coarne și un halat de pânze multicolore care îi acopereau și picioarele. Peste toate acestea, se punea o altă mască, reprezentând un bătrân cocoșat. Personajul astfel realizat colinda străzile și casele, însoțit de o suită numeroasă.

Originea dansului nu poate fi stabilită cu certitudine, mai ales că el amintea de anumite spectacole germane, care se desfășurau într-un mod asemănător.

Sulzerne-a pus la dispoziție și o serie de melodii – de la

hore, la fragmente de cântece de dor, cunoscutele doine –, dar ne-a lăsat și o melodie otomană („dansul dervişilor”), despre care povestea că era imitat de ceașii principilor români și de cameristele principeselor.

După cum sublinia George Onciul, „neamțul” ne-a criticat deseori, considerând că n-am învățat nimic de la celelalte popoare în materie de muzică și nu avem niciun fel de considerație față de ea. Pentru a-i întări spusele, a povestit impresia pe care a produs-o vioara în Țările Române, prea puțin apreciată, până când Barbu Lăutarul le-a dovedit cât e de măiestră. În acea perioadă, boierii români considerau că e o rușine să te vadă cineva cu o vioară în mână. Fetele din familiile bune începuseră să învețe un instrument, însă el era pianul sau harpa!

Chiar dacă lucrarea lui Sulzer ne-a prezentat într-o lumină deloc favorabilă, autorul a reușit, totuși, să extragă, poate chiar și involuntar, un fapt unic: muzica românească este un rezultat al spațiului în care poporul român s-a format. Elementele dace, romane, grecești, slave, otomane au conlucrat pentru a da formă folclorului românesc și pentru a-i dovedi bogăția. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13.15

Radio România Cultural
cultural.rrt.ro

numitei „muzici de cârciumă“, considerând-o nespecifică și, de aceea, nu a prezentat niciun exemplu.

Dând dovadă de cunoștințe muzicale serioase, Franz Joseph Sulzer a diferențiat, foarte clar, muzica tradițională românească și cea influențată de elementele străine (grecești, otomane, albaneze etc.). În opinia sa, influența străină în muzica românească a venit prin intermediul lăutarilor țigani, care, credea el, reprezentau cei mai importanți, ba poate chiar singurii purtători de muzică populară românească.

Istoricul și muzicologul descrie o serie de elemente muzicale, precum armonia, isonul, insistând asupra caracteristicilor grecești împrumutate de muzica românească bisericească, dar și asupra cântecelor de nuntă (pe care însă, din păcate, nu le-a detaliat, ci doar a menționat faptul că în anumite momente ale ceremoniei, se schimbă și cântecele tradiționale de nuntă). Nici asupra „bocetelor“ (specifice înmormântărilor) nu a oferit prea multe amănunte, subliniind însă că nu le consideră de origine romană.

De asemenea, Sulzer a lăsat interesante descrieri de datini populare, precum *Drăgaica* și *Paparudele*. Dar nu vine cu elemente de noutate, copiind aproape în întregime paragrafele dedicate lor din scrierile lui Dimitrie Cantemir, observațiile personale fiind aproape inexistente. Cu totul altfel stau însă lucrurile când începe să analizeze colindele, a căror origine, o recunoaște la rândul său, este izvorâtă din *Kalendaele* („Januariile“) romane.

Există și o altă datină românească, pe care Sulzer a considerat-o de origine romană, *Călușul*, anexând și o melodie, aceea după care chiar l-a văzut jucându-se. De asemenea, a atras atenția asupra

Alexandru Ipsilanti, domnitorul care l-a adus pe Sulzer pentru a crea o Academie de Drept

faptului că dansul nu se mai juca în Muntenia, ci doar în Transilvania. Se părea că datina își trăgea originea din legenda romană potrivit căreia un scut căzut din cer scăpase Roma de ciumă, după care Numa i-a instituit pe cei 12 preoți ai zeului Marte, cărora le-a dat spre păstrare scutul și alte 12 copii asemănătoare (încât nimeni nu mai știa care era originalul, pentru a nu fi furat, pentru că orașul care îl va avea urma să devină o putere nemăpomenită!). Preoții *salli*, conduși de *Praesul* sau *Vates*, cutreierau, în ziua de 1 Martie, străzile orașului, cântând și jucând. Se pare că ar fi existat și mai multe tipuri de preoți (*salli*) – palatini și *Collinis* (prescurtat, *Colli-salli*); de la cei din urmă li s-ar trage numele călușarilor transilvăneni

(*Magazin istoric*, nr. 12/2010, 1/2011).

Sulzer mergea mai departe cu descrierea dansului, povestindu-i particularitățile, precum și modul în care se desfășura: foarte rapid, dar ușor dezorganizat, lăsând impresia că jucătorii nu prea cunoșteau cu adevărat regulile dansului.

Dintre celelalte dansuri, Sulzer a mai descris unul numit mocănesc sau cătănesc. El era dansul țărănesc care se juca în Transilvania și în părțile muntoase din Muntenia și Moldova (mocan-muntean; cătănesc, deoarece jucătorii erau, în mare parte, soldați). Cu acel prilej, nu a scăpat ocazia să facă și o paralelă între români și slavi (cu înțelesul, slovaci), recunoscând însă vechimea muzicii mocănești.

Pe lângă dansurile deja menționate, a mai fost interesat și de un anumit dans țigănesc, cunoscut sub denumirea de *csárdas*, despre care, mai târziu, și Onciul s-a întrebat dacă nu cumva a fost adus în spațiul românesc de țigani. Dansul se juca atât de români, cât și de unguri și de țigani, însă, după cum observase Sulzer, de români, mai rar.

Horele, similare dansurilor slave, erau văzute ca având un înțeles de jale. În ochii străinului, românul cânta când îi mergea rău (în dragoste, familie, afaceri) sau când dorea să întreprindă ceva nou. Chiar și un tâlhar supus torturii putea fi auzit cântând. Sulzer se

Horă, tipăritură din secolul al XIX-lea

Victor Dorobanțu la Los Angeles, în 1968

Informații Externe, pe Kalughin. Mă întreabă: „Știi cine este la mine?”. I-am spus că nu știu. „Este șeful delegației sovietice. Zice că îl cunoști, este Oleg Kalughin.” „O, prietenul meu!”. A început să râdă și ministrul. La Washington îl întâlnisem de 10-12 ori. El mă invita la masă, eu la fel. Mă tatona, încerca să scoată de la mine câte ceva.

La sfârșitul întrevederii noastre l-am întrebat dacă mai are vreo doleanță – mi-a spus ministrul. Cerându-și scuze ca nu cumva să deranjeze, a spus că atunci când era la Washington a cunoscut un diplomat român care i-a fost prieten, Victor Dorobanțu. Nu știe dacă era sau nu ofițer. Dacă era ofițer, s-ar bucura să îl întâlnească. Dacă nu, își cere scuze. Ce părere ai, te vezi cu el? I-am răspuns: „Cum ordonați!”. „Kalughin

este la mine. Ce fac, aranjez o întâlnire?” – m-a întrebat ministrul. „Aranjați, cu două condiții: să fie într-un birou unde există tehnică de înregistrare și poate ar fi bine să mai fie ceva cu mine.”

S-a stabilit întâlnirea a doua zi și urma ca înainte de întrevedere cu Kalughin să mă întâlnesc cu ministrul. M-a întrebat de ce vreau să

mai fie ceva prezent la întâlnirea noastră. Ca să nu existe apoi vreun semn de întrebare. M-a întrebat cine vreau să mai fie. I-am spus să stabilească el. Mi l-a dat pe generalul-maior Bolănu, șeful contrainformațiilor din Direcție. La 10.30 m-am dus în biroul lui Doicaru din minister. Ministrul mi-a spus că nu știe dacă are tehnică în birou. Dar era Bolănu cu mine.

Kalughin a intrat zâmbind. M-am pupat cu el. Mi-a povestit cu ce se ocupa, cum a fost primit cu delegația, că au fost la Mangalia, ce probleme au discutat. Mi-a spus că era șeful contrainformațiilor din spionajul sovietic. Eu nu i-am spus ce funcție aveam, doar că mă ocupam cu ceva similar muncii lui. A spus că, în primul rând, vroia să mă vadă. M-a întrebat dacă eram adjunctul lui Doicaru. I-am răspuns că nu. Nici nu eram. Mi-a povestit că are de muncă,

mai fuge câte unul, „ca și la voi”. De la noi tocmai rămasese Dumitrăchescu, rezidentul de la Tel Aviv. Mi-a spus că știa că am fost la Tel Aviv.

Aici trebuie să fac o paranteză. Într-adevăr, fusesem acolo, în calitate de ofițer. M-am prezentat la Ministerul de Externe israelian și am cerut să fiu pus în legătură cu reprezentantul serviciilor de securitate israeliene. Totul fusese convenit în prealabil prin telegrame. Am fost pus în legătură cu persoana respectivă, care s-a purtat foarte corect. I-am spus că vreau să știu de ce a fugit Dumitrăchescu. Mi-a replicat că noi trebuie să știm de ce a comis gestul respectiv.

Trebuie să explic de ce ajunsese la Tel Aviv, ca să mă ocup de această problemă. Eu fusesem numit consilier al lui Doicaru pentru protecția contrainformativă a ofițerilor din DIE. Practic, dublam munca pe care o făcea compartimentul condus de generalul Bolănu. Doicaru mi-a spus că nu vom ști despre activitatea pe care urma să o desfășor decât el și cu mine. Aveam mână liberă să supraveghez contrainformativ pe toată lumea de sub el. Mi s-a pus la dispoziție un sediu în clădirea unde se găsea Academia de Științe Sociale și Politice. Aveam vreo cinci camere acolo și un număr de subordonați. De aceea m-a chemat Doicaru după rămânerea lui Dumitrăchescu. M-a întrebat ce informații aveam

În numărul 12/1999 al revistei Magazin istoric, am publicat relatarea pe care o făcea Oleg Kalughin în volumul de memorii (Magazin istoric, nr. 3-12/1999; 1, 2/2000) întâlnirii pe care a avut-o la București, în 1972, cu Victor Dorobanțu, pe care îl cunoscuse la Washington. Kalughin era atunci șeful contrainformațiilor din Primul Directorat General al KGB (serviciul de spionaj al U.R.S.S.), adică omul însărcinat să vegheze asupra loialității spionilor Moscovei. Reluăm acel pasaj. „La sfârșitul întâlnirii [cu ministrul de Interne], unul dintre asistenții ministrului l-a condus pe Kalughin într-o cameră mobilată scump, cu piese aduse din Occident. S-a deschis o ușă și «un vechi prieten a apărut: Victor Dorobanțu, pe care îl cunoscusem pe când lucram amândoi la Washington». Era – spune Kalughin – adjunct al șefului Informațiilor Externe. În timp ce beau un pahar de coniac și o cafea, Dorobanțu «s-a lansat într-o diatribă contra lui Ceaușescu». L-a informat pe Kalughin că ei erau ultimii ofițeri KGB care mai vizitau Bucureștiul. Lui Ceaușescu, un trădător, nu-i păsa deloc de țară, iar nevastă-sa și anturajul ei urmăreau doar puterea. «Noi, cei din organele de Securitate, începem să realizăm că Ceaușescu va trebui dat jos»“.

Putem acum să publicăm relatarea partenerului de discuție, azi colonel în rezervă, al generalului sovietic de informații.

Victor Dorobanțu (primul din stânga) și secretarul de Stat Dean Rusk (primul din dreapta), la o recepție la Departamentul de Stat, 1965

CE I-AM SPUS LUI OLEG KALUGHIN

VICTOR DOROBANȚU

In 1972 Oleg Kalughin a condus o delegație sovietică, formată din zece cadre militare, cu soțiile, într-o vizită în România. Oficial, veniseră să își petreacă o parte din concediul de odihnă în România. Practic, încercau să „reînnoade” cooperarea

Oleg Kalughin (dreapta) cu Kim Philby, șeful serviciului de contrainformații pe spațiul sovietic al spionajului britanic, fugit la Moscova

în domeniul informațiilor.

Eram atunci comandantul Centrului de cifru și comunicații cifrate. Mă trezesc cu un telefon pe „scurt”, sistemul de telecomunicații guvernamentale. Era ministrul Stănescu. Îl primise, împreună cu Doicaru, șeful Direcției de

CUM ERAU ÎNGRIJIȚI COPIII ÎN TRANSILVANIA?

LUMINIȚA DUMĂNESCU

În secolul al XIX-lea necesitățile unui copil și modul de satisfacere a acestora erau mult diferite de cele cu care suntem obișnuiți astăzi. Îngrijirea și atenția din partea familiei, în special din partea mamelor, se rezumau la lucruri simple, precum păstratul curățeniei trupului și satisfacerea necesităților primare, și acestea îndeplinite defectuos, după cum arată o întreagă literatură moralizatoare.

Imediat după naștere, copiii erau curățați cu apă caldă (apa rece se folosea pentru a aduce copilul în simțiri în caz de pericol) și apoi înfășați. Fotografiiile cu copii mici ni-i înfățișează strâns înfășați în pături sau broboade, cu capul acoperit de o altă broboadă, fără nici cea mai mică posibilitate de mișcare. Din teama de a nu avea membrele strâmbe, poate și din dorința de a le limita mișcărilor și a-i face astfel să rămână liniștiți, femeile împachetau copiii foarte strâns, în cârpe și pături legate cu betelii (fașe). Înfășatul strâns reprezenta evenimentul central al vieții copilului în primul său an de viață și această practică a constituit o normă culturală.

Îmbăierea

Deși recomandată cu insistență, se pare totuși că baia nou-născutului nu constituia o preocupare de căpătâi a mamelor. Medicii, care recomandă baia zilnică a sugarului, deplâng lenea și zgârcenia mamelor, cărora „le-ar părea rău de săpun” și care lasă să se adune pe corpul copilului praf și bacterii „și unsoare” ce cu greu se mai pot îndepărta și determină boli cunoscute sub numele de spurcătură, otvor și firțig. Din păcate, avem foarte puține surse care să ne permită să tragem o concluzie referitoare la acest aspect și acestea vin dinspre zona intelectualității

"forgetmenot"

Ultima rugămintă a unui prim-născut
în rang de dorobanț

Copiii mei și-ai mei nepoți,
Urmași de dorobanți,
Români de vază veche,
Fiți buni și înșiși-aminte,
Las vouă rugămintele.

Să creșteți drepti, înalți și tari,
Cu minți deștepti și inimi mari,
Frumoși fără pereche.

Să nu vă desrădăcinați,
Oriunde veți fi presărați,
Or alții să vă transplantezi.

Că n-aveți dreptul să uitați
Nici de părinți, surori și frați,
Nici de Sabar, nici de Carpați.

Nici de Săbăruț Săbăruțului
Nici de Carpați Măriei

Când mergeți seara la culcare,
Rugăți-vă și pentru cei
Ce v-au adus pe lumea mare.

Pe mormântu-mi să se-nscrie
Doar "Dorobanțu Ilie,
București și România,
Poza, cam atâtă tot,
Sub simplul,
"forgetmenot"

Norocul Ilie, Iuliu
Iuliu 2013

**Poezie scrisă de fratele lui Victor Dorobanțu,
stabilit în Israel,
pentru copiii săi plecați în S.U.A.**

despre el. I-am spus că existau materiale și i le prezentasem. Mi-a cerut să aduc dosarul. I-am arătat că în dosar scriesem că este suspect să rămână și precizasem că îi fusese prezentat materialul, returnat fără vreo indicație. L-a chemat pe Pacepa, care era adjunctul lui. I-a dat să citească dosarul. Pacepa a spus că totul este neclar, că sunt lucruri puse din burtă. Doicaru i-a replicat că erau lucruri concrete și că plecarea s-a produs. Doicaru a spus că eu urmez să plec la Tel Aviv și Pacepa a fost de acord. La o zi după ce am plecat, Doicaru mi-a trimis o telegramă prin care mă anunța că vine și Bolânu.

Reprezentantul securității israeliene mi-a oferit o serie de detalii despre Dumitrăchescu și mi-a spus că

a plecat cu o cursă aeriană către Copenhaga. I-am relatat și lui Bolânu ce aflasem. Nu știu ce părere și-a făcut Bolânu despre această situație. M-am întors acasă și i-am raportat lui Doicaru ce am aflat. Și așa s-a încheiat povestea. Dar eu am rămas cu suspiciunea că Pacepa știa mai mult. Am făcut legătura cu atitudinea pe care a avut-o Pacepa când a revenit de

la post. De fapt, a fugit din Germania, prin Belgia.

Mi s-a întâmplat altă dată să apară Pacepa într-o înregistrare făcută la o expoziție, de unde a sustras ceva și niște pepene din frigider și apăreau și niște discuții pe care le-a avut cu oamenii de la expoziție. I-am făcut o notă lui Doicaru. M-a întrebat mirat: „Cum măi, a luat chestia asta?”. Dacă așa apărea pe înregistrare... Doicaru a oprit nota și mi-a spus că vrea să o arate ministrului Stănescu. Peste vreo trei zile mă cheamă ca să îmi restituie materialul. Numai că mi-a spus să mă duc la Pacepa să îi cer nota. L-am întrebat surprins cum a ajuns la Pacepa nota respectivă, pentru că înțelegerea era să nu mai vadă nimeni din Direcție astfel de materiale. Ministrul îi dă-

duse nota lui Pacepa. Doicaru mi-a spus că Pacepa avea altă impresie despre mine. O fi având, i-am spus, dar dacă a apărut acest aspect în înregistrare trebuia să vă raportez. „Ia-o și pune-o la dosar” – a spus Doicaru.

M-am dus la Pacepa și l-am întrebat dacă are hârtia. Fără să clipească mi-a dat-o și am plecat. I-am spus apoi lui Doicaru că nu era bine că s-a procedat în acel fel. El mi-a amintit că atunci când mă numise, l-a sunat pe Pacepa și l-a informat despre numire, iar Pacepa a spus că era cea mai bună alegere posibilă. Și îmi ținuse receptorul ca să aud și eu. I-am replicat că asta nu mă scutește pe mine să îmi fac treaba. Era clar că unii știau de alții. După plecarea lui Pacepa, 22 de generali au fost retrogradați șefi de birou.

La terminarea discuției cu Kalughin, Bolânu a plecat. Atunci i-am spus lui Kalughin: „Nu te mai uita la zâmbetele lor, că îți zâmbesc degeaba. Nu putem face nimic. Sunteți ultima delegație care a venit în România. Nu mai veniți aici!” El îmi spune că știe că Ceaușescu îi privește cu ochi răi. I-am replicat: „Avem poruncă să nu mai avem niciun fel de relații cu voi!”. M-a întrebat dacă am fost în Uniunea Sovietică. I-am spus că da. El a zis că considera discuția una de la KGB la KGB. I-am spus că poate să o considere cum vrea, dar asta este situația.

A fost ultima întâlnire cu Kalughin. ■

**Până la 5-6 ani,
băieți și fete...**

așezat strâns înfășat, după credința că astfel se va odihni bine. Această imobilizare, această încremenire a copilului mic în leagăn, strâns înfășat, este aspru criticată.

Transportul...

Și totuși, copiii aveau nevoie de mișcare în aer liber pentru a asigura corpului dezvoltarea necesară! Însă cum să rezolve țărâna românească acest aspect, când are de făcut atâtea alte lucruri? Simplu, este sfătuită să ia exemplu de la mama săsoaică, care profită de faptul că are de lucru la câmp, pentru a-și scoate și copilul la aer. La fel și „mujerica românească, deși e cu copilul mic, de multe ori e necesită să-și împlini și lucrurile casnice ale economiei, vara este avisată a se duce cu pușorul ei și la lucru pe câmp... Pentru transportarea băietului la hotaru țerencele noastre se pot folosi de mai multe aparate, așa-numite leagăne transportabile“. La munte se foloseau „legănuțe de scândurele sau de dranițe, cuite rar, în formă de covățică lungăreț, cu tortă de ață la capete“. La câmpie se întrebuinta o covățică sau un leagăn de nuiele.

Însă, revenind la exemplul săsesc, se considera că cel mai bun leagăn portabil era ciocul sau zăhăidacul folosit de către aceste femei. Zăhăidacul „constă din patru picioare de lemn tare, înalte de un metru... care sus dau forma unei capre de tăiat lemne, cu acea deosebire că capetele de sus ale picioarelor, în care vine sulul, fiind larg găurite, picioarele se învârt pe lângă sul, se pot contrage și lăți. Pe dedesuptul sulului, de ambele capete atârna un lepedeu de pânză tare în patru cornuri, de 90 de cm de lung și de 50 de cm de lat. Fiecare corn al lepedeului prin frâmbie tare de pânză sau printr-o șpagată se leagă de capetul dinafară al sulului, acest lepedeu spânzură în jos și se dă forma unei covățele în care se așază pruncul“.

Pentru mamele celei de a doua jumătăți a secolului, acest zăhăidac avea multiple

avantaje: picioarele sale de un metru protejau copilul de „șerpi, șopârle și alte insecte veninoase“; apoi, „umedea de la copil ușor se strecură prin firele lepedeului și degrabă se și uscă“; în al treilea rând, zăhăidacul „este ușor de purtat pentru că muierica respectivă, strângând leagănul cu copilul cu tot îl poate pune și pe umăr“. Să încercăm să ne-o imaginăm pe biata femeie, cu copilul între patru lemne de un metru, pe umăr, în cealaltă mână cu sapa sau cu furca... Probabil că toate mamele erau femei robuste, clădite după chipul Marei lui Slavici!

Premergătoarele nu erau o necunoscută pentru părinții secolului al XIX-lea. Numite „scaune cu rote“, acestea erau considerate periculoase (ca și purtatul copiilor de subbraț pentru a grăbi mersul), întrucât „din aceste sforțări ușor provin strâmbături în picioare, care la copii se observă foarte adeseori“.

... și întreținerea sănătății corporale

Pe cât de virulent sunt incriminați acești părinți nepricepuți, pe atât de mult sunt lăudați țărâni, care își cresc copiii din puțin și îi învață să se mulțumească cu puțin. Totuși, aceiași țărâni sunt uneori puși la zid, pentru simplitatea și naturalitatea cu care își educă pruncii. Cercetările monografice întreprinse de echipele profesorului Dimitrie Gusti în perioada interbelică găsesc încă suficiente obiceiuri vechi, perpetuate din practicile secolului al XIX-lea. Țăranul nu știe, în secolul al XX-lea, să se îngrijească de sănătatea sa! „Debilitatea țăranului nu se datorește numai alimentației proaste și insuficiente. Se datorează, în mare măsură, neîngrijirii și nehygienii în care el trăiește“. În toate aspectele referitoare la naștere și îngrijirea copilului mic (adică alimentare, îmbră-

... purtau de-o seamă fuste

Cărucior;
imagine din arhiva familiei
Dumănescu

transilvănene. Dacă Dionisie Vaida – tatăl omului politic Alexandru-Voievod – le făcea copiilor săi baie „într-o vană de tînichea”, îi ștergea, îmbrăca și pieptăna zilnic, este foarte posibil ca în lumea satelor acest lux să nu fi făcut parte dintre obiceiurile cotidiene ale țărănilor. Vasile Borgovanu povestește că în primul an de viață copilul era scăldat în fiecare dimineață și numai dacă se întâmpla să fie bolnav acest obicei era redus la spălutul într-un lighean. Cu precădere spălau capul copilului „spre a nu face solzi” și îi curățeau gura cu „o cârpă muiată în apă proaspătă spre a împede formarea așa-numiților bureți de lapte”. Copilul era apoi șters cu mare atenție pentru zonele sensibile, i se puneau scutece uscate și se înfășa peste abdomen; Borgovanu spune că întotdeauna a lăsat libere mâinile și picioarele copilului, deplângând obiceiul moștenit din moși strămoși de a înfășa copilul peste tot trupul. Cei învățați susțineau cu tărie că este greșită credința conform căreia, nelegate, picioarele copilului s-ar strâmba și încurajau mamele să renunțe la acest obicei dureros pentru copii sau, dacă sunt „prea fricoase”, atunci să încerce să lase măcar câteva ore copilul desfășat în leagăn. Una dintre multiplele consecințe nefaste ale înfășatului era întârzierea deprinderii mersului biped, apreciindu-se că exista un decalaj de cel puțin jumătate de an între copiii ale căror membre erau lăsate libere și cei strâns înfășați.

Deprinderile mamei

De obicei mamele au învățat prin preluare de la femeile din preajma lor, așa cum singure mărturisesc, și au schimbat foarte puțin, eventual au recurs la împrumuturile orașului în privința vestimentației, atunci când acest

lucru a fost posibil. Probabil că între situația din prima jumătate a secolului al XX-lea și cea din a doua lui jumătate există o mare discrepanță. În unele zone ale țării chiar și astăzi practicile, obiceiurile și credințele au rămas neschimbate; nu din cauza sărăciei – dimpotrivă, oamenii chiar ar fi avut posibilitatea să își crească altfel copiii –, ci datorită credinței neșrămutate în înțelepciunea sfaturilor bătrânilor casei. Cu excepția unor schimbări precum nașterea la maternitate, vaccinarea periodică a copiilor, folosirea scutecelelor de unică folosință combinate cu scutecele de finet, practicile de creștere a copilului au rămas aceleași. Și eu și sora mea am primit în „ploconul” adus de mama după nașterea copiilor noștri faimoasele panglici (feșe) albe cu albastru și scutecele groase de bumbac pentru înfășat copiii.

Piese care fac referire la intimitatea secolului al XIX-lea din colecțiile muzeale atestă existența leagănelor atârinate în grindă, ca și a celor de podea, plasate de obicei în cel mai cald loc al casei. Adesea, acesta era locul cel mai întunecat, mai puțin aerisit și, în consecință, mai expus microbilor de tot felul. În zona Hațegului leagănul, numit sugestiv de pe vremea bunicilor „troaca de pe foale”, relevă locul acestui obiect în contextul așezării țărănești: lângă foc (foale), astfel încât celui mic să-i fie cald. De asemenea, în fosta zonă grănicerească a Regimentului al II-lea Năsăud, între pereții locuinței grănicerești cu greu deosebești locul copilului între oamenii mari. Totuși, lângă pat sau prins de grindă, stă leagănul din lemn al pruncului, iar pe vatră, la căldură, este locul celorlalți copii și al bătrânilor, deopotrivă. Simeon Stoica atestă pentru zona Rodnelor coșarca de nuiele sau covățica, așezată lângă patul părinților. În toate cazurile copilul era

La fotograf;
imagine din arhiva
familiei Dumănescu

**Cu copilul în brațe,
la muncă**

urechilor, într-un mod ciudat, dar foarte la modă în acea vreme.

Vestimentația

În aceleași fotografii vedem copii frumos îmbrăcați, în portul popular specific zonei, cu ițari, cămăși și pieptare înflorate,

cu ii și zadii miniaturale, parcă rupte din hainele părinților lor. Fiind pregătiți pentru expoziție, copiii arată ca scoși din vitrină. Însă hainele de zi cu zi, la copilul obișnuit, diferă de cele păstrate în fotografii. Ne amintim de Persida și Trică, copiii Marei, care sunt „zdrăntăroși și desculți și nepeptănați și nespălați... săracuții mamei”. Odată scoși din scutece și sfori, până învățau să meargă și chiar și după aceea mult timp, copiii, deopotrivă băieți și fete, purtau cămăși lungi de pânză sau alt material: „vara atât copiii cât și copilițele se îmbracă simplu numai cu o cămeșă de inu ori de cânepă”. Erau recomandate

„cămășile de olandă sau de cânepă țesută în casă... care pe de-o parte lasă să intre aerul, ear pe de altă parte să se risipească ceea ce ese din corp afară”. Nelipsite „rochițe” nu trădau încă sexul purtătorilor lor, și numai acoperământul capului lăsa să se ghicească felul purtătorului: „altă îmbrăcăminte pretind feciorașii și alta fetele”: băieții purtau pălărie, vara de paie, iarna de postav, iar fetele „năfrâmi, vara de carton și iarna de peru”. De la șase luni la un an capul copilului mic era acoperit „printr-o năframă de carton sau printr-o cepsă (căișoară) de pânză sau împletită”. În rochițe au umblat și frații Vaida, până au învățat să meargă și tatăl le-a făcut pantaloni, care aveau rolul de „a-i obișnui pe copii cu

conștiința că sunt bărbați”. Apoi îmbrăcăminte lor s-a diversificat: hainele le erau croite din pichet alb, „ca să se vadă pe ele când se murdăresc”, iar iarna aveau blănițe de vulpe și gamașe de postav. Însă pantalonii, în general, nu fac parte din garderoba puilului de țaran până către 5-6 ani. Până la această vârstă „izmene, nădragi și cioareci nu sânt de lipsă, când apoi copiii au a se folosi de îmbrăcăminte îndatinată celor mari”.

Copilul Agârbiceanu încălța iarna opinci peste obiele de pânură albă într-un ritual care le-ar părea foarte complicat copiilor de astăzi, care abia învață să-și lege șireturile: „petre-cream curelușe negre, unse proaspăt, prin găurele, țesând un strambuț fromos și mărunț. Înfășuram până sus fluierul în obiala de pânură, în care se-n-funda, ca-ntr-un adăpost, cioarecul de lână, cu curele mai late... Mama îmi dădea pieptarul și mă vâra într-un cojăcel prea mare pentru mine. Mânecele lui, prea lungi, erau deznădejdea mea; nu ajun-

geam cu vârful degetelor nici la jumătatea lor; mă simțeam deodată olog – cele două mâneci stăteau țapâne”. Cu altă ocazie viitorul protopop își amintește de „căciula mare, rotată, și de opincuțele cu nojițe negre”. Când nu umblau desculți, toți copiii purtau opincuțe sau „păpuci fără

călcăie [tocuri – *n.n.*], care împiedică umblarea și strâmbă piciorușele”.

Se constată, așadar, că igiena și îmbrăcăminte copiilor nu constituiau o preocupare majoră a contemporanilor secolului al XIX-lea. Ca în mai toate aspectele vieții private se identifică diferențe semnificative între oamenii simpli și elite. Nu este exclus nici ca discursul pe marginea acestor aspecte să prezinte lucrurile în culori închise, nefavorabile, pentru a face loc, prin opoziție, ideilor moderniste. Dar, în lipsa altor mărturii, ne întemeiem istoriile pe acest tip de surse, cărora le suprapunem amintirile celor pentru care copilăria a însemnat destul, încât să fie trecută în catastiful vieții! ■

Copii în ținută tradițională

iere, îmbrăcare), practicile sunt moștenite de la mamă, care, la rândul său, le-a moștenit de la mama sa și așa mai departe. Babele sunt neprețuite în sat și lor le cer femeile sfatul când au probleme cu copiii lor. Echipa lui Gusti pune un verdict usturător vieții satului românesc: „putem spune că marea mortalitate a copiilor este pricinuită de ignoranța mamei în ce privește igiena copilului“. Se întâmplă ca ele să nască pe câmp și, evident, să se întoarcă la munca câmpului, cea care asigură existența familiilor lor, imediat după naștere. Și atunci copiii mici nu beneficiază de niciun fel de îngrijire specială. Ei sunt lăsați în seama celor mai mari „fără nicio îngrijire“. În aceeași încăpere a casei dorm oameni și animale. Gusti în persoană a fost întâmpinat în 1935, la intrarea într-una dintre gospodăriile, de o scroafă cu purcei ce a țâșnit de sub pat, evident deranjată de aglomerația bruscă din casă.

Mamele țineau copiii în propriile mize-rii și „fi lăsau a se spurca și a se uda cu veșmintele pe dâșii atunci când începeau a umbla. La sătenii noștri români, unde numa să află câte un bietu de copil, toate unghiurile casei se află murdărite de spurcu și de alte necurățenii ale băietului. Veșmintele lui mânjite și străbătute de mâncăruri descompuse răspândeau un miros greu, acru și puturos, așa încât ți-e greață a te apropia de el“.

Îmbrăcămintea copilului, care avea dublu rost, atât pentru scutirea rușinei cât și pentru apărarea moralității, trebuia să fie acomodată după căldura și răceala timpului, fiind aspru criticate mamele care își purtau copiii și vara îmbrăcați cu pânurile groase de peste iarnă.

Igiena copilului implica, pe lângă spălatul în sine, care se făcea sau nu, după caz, anumite tratamente care displăceau total copiilor: unul dintre acestea este pieptănatul. Bună gazdă

pentru purici, părul copiilor necesita o curățenie deosebită și, cum puricii se bucură și de gazde mari, episoadele de acest gen, ca și cele al căror subiect îl constituie răia, apar la toți autorii care au lăsat posterității amintiri din copilăria lor. Alexandru Vaida-Voievod găsește pieptănatul „cea mai neuitată și penibilă procedură de toaletă“. Ritualul pieptănatului, cel atât de urât de copii, începea cu descâlci-tul, urma traseul pieptănatului des și în cele din urmă periatul. Cum copiii Vaida erau purtați cu părul lung, pieptănatul îmbrăca forma unui supliciu executat zilnic. Dar, cum de ceea ce ți-e frică nu scapi, și cum exista convingerea

că a avea păduchi este ceva „sănătos și firesc la copii“, întrucât aceea „sug numai sângele nesănătos“, și în părul copiilor Vaida „se rătăcea câteodată câte un biet păduche“; și cum acestuia îi era urât de unul singur, copiii se pomeneau de îndată cu „lindini“. Atunci urma adevăratul calvar pentru curățirea întregii coame, care tatălui îi dădea

Covățica, cu toartă de ață la capete

mult de lucru, iar copiilor le impunea „multă răbdare și stoicism, de legionari romani ori spartani“. Vaida își amintește că a mai suferit de friguri, malarie, pneumonie, scarlatină. Pentru niciuna dintre aceste boli Dionisie Vaida nu a dat copiilor medicamentele oferite de medici, pe care, din politețe, le-a acceptat, pentru ca apoi să le verse în „țucal“.

Probleme cu părul avusese și tatăl lui Sextil Pușcariu, care, de asemenea, purta părul lung, dar nu voia în ruptul capului să lase să fie tuns. Fratele lui mai mare, Ioan, a recurs la o șmecherie, îndesându-i pe cap o coroană de scaieți, așa „cum ședea bine unui prinț“, și, cum „coroana“ n-a mai putut fi scoasă, a fost necesară tăierea părului.

Fotografiile rămase în urma expozițiilor de copii din Apoldu și Rășinari înfățișează copii tunși scurt, cu frizuri de tip „castron“, în care părul este retezat drept, deasupra

1913

Conacul lui P.P. Carp de la Tâmbănești

Imagine din Silistra

încorporat statului bulgar, e dată publicității de autor abia în 1939. Mulți au văzut în formularea Protocolului o reparație a raptului Basarabiei din 1878. Dar gestul, dincolo de valoarea strategică a noului teritoriu, în primul rând de apărare a Dobrogei, se făcea pe seama unui terț, în speță Bulgaria, ceea ce avea să genereze noi tensiuni în zonă. Fără a respinge explicit noua achiziție, N. Iorga insistă pentru garantarea drepturilor aromânilor aflați sub diferite stăpâniri: bulgărească, sârbească, grecească, albaneză, și profetizează sumbru: cu toată susținerea de la București, aceștia se vor deznaționaliza la a doua sau a treia generație. Intransigent ca totdeauna, P.P. Carp vedea în dobândirea Silistrei și a teritoriului de 3 km înconjurător un dar otrăvit făcut de ruși, o nouă cedare condamnată la guvernul nostru în fața lor. De altfel, opoziția înverșunată făcută Cabinetului Titu Maiorescu – Take Ionescu îl duce pe bătrânul conservator la o hotărâre irevocabilă: retragerea definitivă din viața politică.

Toată luna mai situația rămâne nelimpă în Balcani. La Paris, Comisia financiară balcanică încearcă să pună puțin lucrurile la punct în ceea ce privește: datoria otomană, garanțiile oferite de Occident, schimbul de prizonieri ș.a. Oricum, niciun beligerant nu se dovedea conștient. Bulgaria, invocând superioritatea militară, se pregătea să-și dubleze teritoriul, periclitând prin aceasta echilibrul mult dorit. Un ziar de la București, în articolul *Sfârșitul unei cruciate*, face o paralelă între războiul în curs de desfășurare și cruciata a patra (1204). Atunci, creștinii se luaseră la bătaie între ei, uitând că

mobilul pornirii la luptă fusese eliberarea Sfântului Mormânt de sub stăpânirea păgână. Acum, creștinii nu se mai gândeau la înfrângerea Imperiului Otoman, ci se încăierau între ei.

Aceeași privire ironică asupra războiului și a pertractărilor în jurul lui o oferă și schița de dicționar din articolul *Să vorbim politică*. Iată câteva definiții: *Conflict diplomatic*, întâlnire de bătrâni binevoitori și sceptici care se împrietesc la masa verde, pe care e pusă în evidență Chestiunea. *Demobilizare*, operație amânată la calendele grecești. *Concert european*, cacofonie dezordonată de unde se aud doar tunurile. *Compensații*, program politic conform căruia o mare putere politică, neparticipantă la ostilitățile între națiuni vecine, pune mâna pe teritoriile care-i convin...

România e prezentă, pașnic, prin trimiși de prestigiu, în diferite centre europene. Așa, vizita principelui moștenitor Carol în Italia salută cu multă simpatie de gazde e susținută la Academia Română de o conferință a lui Nicolae Iorga despre *Două tradiții în Balcani, a României și a Italiei*. Principele Carol e în atenția presei și datorită unei întâmplări mai prozaice: înainte de vizita oficială, se plimbase cu cabrioleta spre Giurgiu și scăpase a nu fi călcat de tren doar de îndemânarea unui aghiotant; acesta îi opriese gestul nesăbuit de a trece linia ferată înainte de venirea trenului.

La München se deschide o expoziție artistică internațională, unde sunt expuse lucrări de Nicolae Grigorescu, Arthur Verona, George Mirea, Jean Steriadi, Ștefan Luchian,

ROMÂNIA ACUM O SUTĂ DE ANI

GEORGETA FILITTI

Războiul continuă în Balcani, dar fără nimic spectaculos, de vreme ce Marile Puteri nu iau încă decizii tranșante. Lumea începe să ironizeze comoditatea și ipocrizia diplomației europene. Un singur gest bărbătesc în acest timp: excedat de respingerea soluțiilor sale politice, bătrânul conservator Petre Carp se retrage din viața publică în liniștea conacului de la Tîbănești. România e prezentă pe plan internațional la expoziții artistice, evenimente mondene (vizite princiere), schimburi de vederi între oameni care fac economia să progreseze. Cei rămași acasă urmăresc, fără să înțeleagă totdeauna cât e adevăr și cât născocire în dezvăluirile de tot felul transmise prin presă. Oricum, gospodărirea slabă a Bucureștilor e o realitate palpabilă (taxe aberante, străzi desfundate). Dar cetățenii rețin și un element pozitiv: ieftinirea tarifelor la gaze naturale și curent electric. Și tot de pe piața bucureșteană culeg fapte ce ies adesea din obișnuitul vieții cotidiene.

Evenimentul major continuă să fie starea de beligeranță din Balcani. Intențiile expansioniste ale Bulgariei (susținută din punct de vedere diplomatic de Austro-Ungaria), ca și solicitările României de luare în stăpânire a Silistrei, cu teritoriul înconjurător (materializate în Protocolul de la Petersburg,

încheiat luna aceasta) sunt urmărite atent de opinia publică. Parlamentul român ține ședințe secrete, neconsemnate în *Dezbaterile Adunării Deputaților*. Cuvântarea lui Nicolae Iorga, pe tema cesiunii Silistrei și a funcționării școlilor aromânești în teritoriul macedonean, subvenționate de la București, ce urma a fi

1913

Lipsa străzilor asfaltate și a trotuarelor în „Micul Paris”

Spitalul Colțea

mai repede de ploaie, iar acestea își prinseseră poalele rochiilor de borul pălăriilor ca să le apere, cât de cât, de noroaiele prin care erau silite să înoate. Sugestia unui ziarist de bun simț: măcar o linie de tramvai de la hipodromul construit de Ion Berindei până în centrul orașului.

Tramvaie existau deja la București. Unul era mai deosebit, cel de pe scena Teatrului Național, intitulat „Obor-Gara de Nord”, și în care se juca o savuroasă revistă, scrisă de Emil și Dan Cercez. Beneficiul spectacolelor revenea Societății „Roiul” și Policlinicii „Regina Elisabeta”.

O practică centenară este semnalată, zadarnic, după cum arată realitatea, la cimitirul Bellu. Acolo, mormintele nu se puteau aranja decât prin grădinarul locului, un adevărat „tiran”, cum declara un reclamant.

Nici la capitolul sănătate capitala României nu stătea bine. Mortalitatea datorată tuberculozei era de 3,78 la mia de locuitori (față de 3,65 la Paris și 3,28 la Budapesta). Să mai adăugăm că la scară națională speranța de viață era de 35 de ani și 11 luni (față de țările nordice, 50 de ani și două luni și Anglia cu Scoția, de 45 de ani și trei luni).

Dar se întâmplă și lucruri bune: Primăria organizează colonii școlare pentru copiii defavorizați. Societatea de Gaz și Electricitate reduce semnificativ tarifele la produsele distribuite. Apoi continuă să apară revista feministă, animată de Riria, soția marelui istoric Alexandru Xenopol, intitulată *Viitorul românelor*. La secția de chirurgie a spitalului Colțea, Societatea Ortodoxă a Femei-

lor Române inaugurează a 23-a bibliotecă a programului ei în acest sens. Se formează un comitet pentru ridicarea unei replici a Columnei lui Traian, turnată în bronz; inițiativa era urmarea vizitei principelui moștenitor la Roma, amintită mai sus. În *La revue roumaine* Léon Montesquiou face unele considerații cu valoare antologică în articolul *România, o țară salvată de mo-narhie*.

Întrunirea inspectorilor școlari din țară, în ultima decadă a lunii, pentru modificarea programei învățământului primar, nu trebuie socotită neapărat un lucru pozitiv. Ea a devenit, după moartea în acest an a lui Spiru Haret, marele reformator al sistemului educațional românesc, o practică discutabilă, ale cărei efecte se resimt și astăzi.

Ciudățeniile nu trebuie căutate totdeauna aiurea.

Cursele de la Băneasa, patronate de Jockey Club, numără între participanți cai cu nume fistichii: M-Ile Jemanfiș, Meli-Melo, Farfara, Biberon. Doctorul Kugel e sărbătorit la 50 de ani de activitate cu un banchet având meniul adecvat: cataplasma de făină de porumb cu unt și albumină (citește mămăligă cu unt și ochiuri), fermentație de struguri după metoda Știrbei, șampanie cât cuprinde pentru o saturație perfectă... Vremea de primăvară îndeamnă la dueluri. Stelian Popescu, ziaristul corosiv prea bine cunoscut, scrie în *Cuvântul* articolul *Un om de nimic în această țară*, împotriva juristului Virgil Arion. Acesta îi trimite martori. Pe teren, cei doi trag în aer, apoi își strâng mâinile, dar cutuma a fost respectată. ■

Ataşați militari acreditați la București

Cărciumile, cu toate protestele riveranilor, se închid abia la ora trei din noapte

1913

Oscar Spaethe, ca și o carte pentru copii ilustrată de principesa Maria.

La Budapesta, o delegație de mari proprietari români e primită prietenos și autoritățile maghiare dau mai multe banchete în cinstea ei. Tot latifundiarii trimit reprezentanți la Gand (Belgia), pentru a-și demonstra capacitatea economică la o expoziție a marilor gospodării. E o inițiativă particulară, a lui Dumitru Secceleanu, uimitorul întreprinzător din Bărgan, unde exploata 75.000 de pogoane (centrul gospodăriei sale fiind în satul Mărculești). Statul român nu se arătase atunci interesat să participe la expoziție.

Parisul continuă să fie un loc predilect de afirmare a românilor. 408 studenți de ai noștri se desăvârșeau acolo (257 la Facultatea de Drept, 59 la Medicină, restul la Politehnică, Belle Arte ș.a.) Revista *La vie publica*, în traducerea lui Matei Russu, bucăți din lirica și dramaturgia românească: Eminescu, Coșbuc, Alecsandri, I.L. Caragiale, Miorița. *Le Figaro* și *Le Gaulois* acordă spații întregi unor manifestări românești, cu ocazia vizitei principesei Maria în capitala Franței: matineul muzical dat de ambasadorul Lahovary, unde a cântat George Enescu (Mendelsohn-Bartholdy, Couperin, Saint-Saëns, Paganini). Apoi dineul de la principele Dimitrie Suțu (căsătorit cu Elena Chrissoveloni), unde evoluase cântăreața de varietet Mistinguette.

Vin și francezii la București. În această lună se deschide o sucursală a Institutului Fisioplastic parizian, cu oferte atrăgătoare de produse pentru înfrumusețarea

chipului (pudre pentru „blonde, șatene, brune, creole“, loțiuni „Juvena“, balsamuri „Dermina“). O Jeanne d'Arc face reclama unei lenjerii intime, „Kilosa“, pe care românii o percep cum vor: piesa prea bine cunoscută sau transpunerea în italiană a întrebării *Cine știe?*

Cochetăria și mondenitatea nu ocupă tot timpul românilor. Dezvăluiri de tot felul lasă o mare nedumerire în rândul cetățenilor de rând. Astfel, la Ministerul Lucrărilor Publice se alocase suma de 80.000 lei pentru deplasările miniștrilor, dar până în luna mai se cheltuiseră deja 540.000 lei. Pe urmă, cheltuielile cu mașinile ministeriale (de 7.000 lei, prin votul Camerei) fuseseră, după culoarea politică, la conservatori de 70.000 lei și la liberali de 30.000 lei. În fine, Armata ar fi cumpărat, în perspectiva războiului, 260.000 de cărje (până la urmă cifra e redusă la 2.430 de bucăți!)

Până la deslușirea cheltuirii banilor publici, bucureștenii se confruntă cu ineficiența administrației municipale: cărciumile, cu toate protestele riveranilor, se închid abia la ora trei din noapte; Primăria amendează, fără efect, pe constructorii care murdăresc străzile cu materialele aduse; lipsa străzilor asfaltate, a trotuarelor transformă „Micul Paris“, la o ploaie torențială, într-un ring de noroi. Cum în această lună, vreme de trei zile, plouase cu găleata, parada militară de la 10 mai a fost contramandată, iar întoarcerea de la cursele de cai de pe hipodrom s-a transformat într-un spectacol scandalos. Bărbații îmbrânceau femeile ca să se adăpostească

monedă, și anume *troiakul* polonez; prima denumire se folosea numai în Moldova, în timp ce a doua nu a circulat decât cu rare excepții în afara Țării Românești.

Numărul mare de monede înregistrate în țările române a fost pus de către istoricul Aurelian Sacerdoțeanu (1904-1976) pe seama împrejurării că în fiecare provincie au existat dominații politice diverse, care au impus monedele lor în circuitul economico-financiar. El a invocat, în acest sens, poziția geografică a principatelor, situate la confluența căilor comerciale dintre Levant și Occidentul european. Coman Lupu adaugă și detaliul, la fel de important, că schimburile comerciale, în Evul Mediu, presupuneau circulația acestor monede și în alte state decât cel în care fuseseră emise.

Pentru stabilirea originii cuvintelor care denumesc monede am folosit etimologia directă, considerând că este important de precizat limba din care a pătruns cuvântul respectiv în română, indiferent de originea acestuia în limba din care l-am preluat; altfel spus, nu m-a interesat punctul inițial de

iradiație. *Asprul*, numele unei vechi monede, este la originea îndepărtată un cuvânt grecesc (*áspros*), răspândit în toate limbile balcanice. În română el a pătruns însă prin filieră slavă, deci putem spune că în română cuvântul are origine slavă.

Din numărul mare de termeni denumind monede care au circulat în țările române, au rămas puțini până în zilele noastre. Cei mai mulți au dispărut mai ales după stabilirea sistemului monetar, la 1867. S-au păstrat până astăzi *ban* și *leu*, care au fost selectați, de aceea, în vocabularul reprezentativ al limbii române (*Vocabularul reprezentativ al limbilor române*, 1988). Alții, cum sunt, de exemplu, termenii generici *monedă* și *bancnotă*, circulă mai ales în lucrări de specialitate și în limbajul celor care lucrează în sistemul financiar-bancar. Mai sunt și unii ca *sfaț*, *copeică*, *lăscăie*, *biștari*, care circulă în vorbirea familiară sau argotică.

Ii voi aduce în discuție, în numerele viitoare, pe aceia care au avut o circulație mai mare, dar îi voi menționa și pe cei cu o circulație efemeră. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 iunie 2013, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Cum se numește singurul membru al Parlamentului britanic care a activat oficial în Serviciul Secret MI6?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna martie 2013 este:

Porphyrios

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Aurel Piroș**, din **Arad**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2013.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

Pastila de cuvinte

În urmă cu câțiva ani, în 2007, colegul Coman Lupu a publicat cea mai completă cercetare referitoare la istoricul monedelor românești, intitulată *Din istoricul numelor de monede în limba română*. Din Introducerea la această carte aflăm că tema respectivă nu s-a bucurat de o investigație amplă. O lucrare a lui Octavian Iliescu (*Moneda în România, București, 1970*) precedată de un articol al lui Barbu Lăzăreanu (*Pentru întocmirea unui lexic monetar românesc, publicat în Buletin științific al Academiei Române, seria Științe Istorice și Filosofice, 1950*), sunt singurele lucrări cu acest subiect, la care s-ar putea adăuga și cartea excelentă apărută în coordonarea lui O. Sachelarie și N. Stoicescu, *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar (1988)*, unde se tratează, printre altele, și această temă. Am spus cartea „excelentă” pentru că în ea găsim informații amănunțite și despre istoricul monedelor care au circulat în alte țări; am consultat, la întâmplare, cuvântul gros, unde informațiile de acest fel abundă.

NUME DE MONEDE

Academician MARIUS SALA

Câteva idei din aceeași *Introducere* sunt fundamentale pentru cine dorește să se informeze despre originea și circulația termenilor care au denumit monedele din țările românești. Cea mai importantă remarcă este aceea că nu toate monedele ale căror

nume au fost înregistrate în diverse texte au și circulat efectiv pe teritoriul țării noastre. Coman Lupu citează cuvinte ca *stater*, *talant* sau *siclaș* din textele românești vechi, de obicei religioase, pe care le consideră preluate din sursele străine care au stat la baza traducerilor românești. Faptul că unii traducători au glosat marginal acești termeni este dovada că interpretarea sa este corectă. De exem-

Gros (avers, revers), 1539

plu, termenul *stater* din *Noul Testament de la Bălgrad* este explicat pe margine de Simeon Ștefan (?-1656) prin „ban sau aspru”, acestea din urmă fiind numele unor monede foarte cunoscute în țările române în secolul al XVII-lea.

O observație la fel de importantă se referă la posibilitatea de a folosi unele dintre cuvintele ce denumesc monede pentru localizarea textelor în care sunt menționate. Faptul că în *Pravila lui Vasile Lupu* (1646) apare termenul *potronic*, iar în varianta din 1652, *Îndreptarea legii*, figurează cuvântul *costandă* se explică, după Coman Lupu, prin caracterul dialectal diferit al celor două texte. *Potronicul* și *costanda* denumeau aceeași

DENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

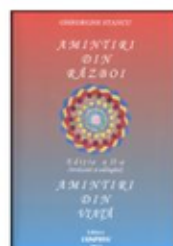
● **Virgil Cândea – MĂRTURII ROMÂNEȘTI PESTE HOTARE. CREAȚII ROMÂNEȘTI ȘI IZVOARE DESPRE ROMÂNI ÎN COLECȚII DIN STRĂINĂTATE, SERIE NOUĂ, IV, POLONIA RUSIA**

Editura Biblioteca Bucureștilor, București, 2012, 465 pp.

● **Brîndușa Costache – ACTIVITATEA ROMÂNIEI ÎN CONSILIUL DE AJUTOR ECONOMIC RECIPROC, 1949-1974**

Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2012, 256 pp.

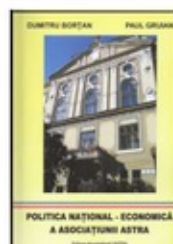
● **Gheorghe Stancu – AMINTIRI DIN RĂZBOI (Ediția a II-a, revăzută și adăugită)**

Editura Conphys, Râmnicu-Vâlcea, 2013, 279 pp.

● **Cristian Borz – MONOGRAFIA SATULUI BĂDĂCIN ȘI A FAMILIEI MANIU**

Editura Caiete Silvane, Zalău, 2012, 302 pp.

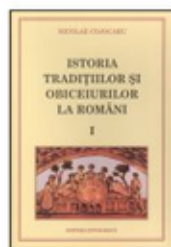
● **Dumitru Borțan, Paul Gruian – POLITICA NAȚIONAL-ECONOMICĂ A ASOCIAȚIUNII ASTRA**

Editura Asociațiunii ASTRA, Sibiu, 2011, 138 pp.

● **Rasvan Stroe, Daniel Pep-tenatu – DICȚIONARUL GEOGRAFIC AL JUDEȚULUI MEHEDINȚI**

Editura Fundației „Scrișul Românesc”, Craiova, 2011, 397 pp. + foto

● **Nicolae Cojocaru – ISTORIA TRADIȚIILOR ȘI OBICEIURILOR LA ROMÂNI. VOL. I-III**

Editura Etnologică, București, vol. I-687 pp., vol. II-956 pp., vol. III-687 pp.

● **REVISTA TEOLOGICĂ** (Publicație Oficială a Mitropoliei Ardealului)

Serie Nouă, anul XXII (94), octombrie-decembrie, 2012

● **REVISTA ROMÂNĂ DE ISTORIE A PRESEI** (editată de Asociația Română de Istorie a Presei)

Anul VI, nr. 2 (12), 2012, 212 pp.

● **DUNĂREA DE JOS** (Revistă lunară a Centrului Cultural Dunărea de Jos)

Serie nouă (Anul XII), nr. 133, martie 2013

● **MAGAZIN DE FILATELIE, CARTOFILIE ȘI NUMISMATICĂ** (editat de Asociația Filateliștilor „Tomis” Constanța)

Anul XVIII, nr. 125, ianuarie-decembrie 2012

● **DIALOGUE OF THE SEAS** (The Black and Caspian Seas Foundation for dialogue, peace and harmony)

No. 4, 2012

Eveniment

VASILE STROESCU DIN NOU ÎN PARLAMENTUL ROMÂNIEI

Miercuri, 27 martie, numele lui Vasile Stroescu a fost rostit din nou în Parlamentul României. Președintele Camerei Deputaților, domnul Valeriu Zgonea, a decis ca numele primului președinte al celui dintâi Parlament de după Unirea din 1918 să fie atribuit Galeriei portretelor președinților Camerei Deputaților.

Pentru a marca aniversarea a 95 de ani de la revenirea Basarabiei la patria mamă, Camera Deputaților a organizat o manifestare științifică, la care au luat cuvântul domnul Valeriu Zgonea, președintele Camerei Deputaților, academicianul Dinu C. Giurescu, care a evocat personalitatea lui Vasile Stroescu, ambasadorul Republicii Moldova la București, Iurie Reniță, care s-a referit la aspirația locuitorilor țării dintre Prut și Nistru de a fi, într-o zi, parte a Uniunii Europene, deputatul Eugen Tomac, președintele Comisiei pentru comunitățile românești din afara granițelor țării din Camera Deputaților, cel care, așa cum a spus domnul Valeriu Zgonea, a și avut ideea atribuirii numelui, și Mircea Druc, fost prim-ministru al Republicii Moldova.

Discursul domnului Valeriu Zgonea a fost remarcat de cei prezenți pentru afirmația, mai puțin obișnuită la oamenii politici români, că există și subiecte – cel al Basarabiei fiind unul dintre ele – pe marginea cărora diferențele dintre partide trebuie să dispară și toți politicienii trebuie să concluzioneze. Domnia sa a reafirmat sprijinul necondiționat

pe care îl acordă România eforturilor făcute de Republica Moldova în domeniul integrării europene. De asemenea, a cerut sprijinul istoricilor pentru mai buna cunoaștere de către publicul larg a istoriei instituției pe care o reprezintă.

Vasile Stroescu (1845-1926; *Magazin istoric*, nr. 5 2004) este un nume pe nedrept puțin cunoscut românilor de azi. A creat în Basarabia ferme moderne și după ce s-a asigurat că țărani au deprins metodele moderne de lucrare a pământului, li l-a dat în arendă. În 1899 și-a oferit întreaga avere în folosul comunității locale, cu condiția ca din acei bani să se deschidă școli cu predare în limba română. Cum autoritățile au refuzat să îi îndeplinească cererea, își vinde o parte a averii mobile și ajută mai multe spitale și biserici. Tot din banii lui au fost sprijinite șapte școli din județele Suceava, Botoșani, Neamț și Dorohoi. După 1910 a ajutat masiv școlile și bisericile românilor din Transilvania și Ungaria. Acesta este românul al cărui nume a fost ales să fie purtat de acum înainte de Galeria unde sunt plasate portretele președinților Camerei Deputaților.

În aceeași zi, tot în Camera Deputaților, Comisia pentru

comunitățile românești din afara granițelor țării din Cameră, în colaborare cu comisia similară a Senatului, au organizat o lansare de carte. A fost prezentat volumul *Documentele anexării Basarabiei. Corespondența diplomatică Paris-Sankt Petersburg 1807-1812*, alcătuit de colegul nostru George Damian împreună cu Ion Gaidău și Elena Tacu. Sunt editate 59 de documente diplomatice din corespondența purtată de Franța și Rusia, între anii 1806-1812, perioada când Napoleon I și țarul Alexandru I și-au împărțit Europa și când Imperiul Rus a anexat teritoriul dintre Prut și Nistru.

Astfel de manifestări, mai ales când sunt organizate de instituții fundamentale ale statului român, mențin vie amintirea împlinirii idealului național al tuturor românilor în anul 1918, a dramelor trăite de acei români desprinși apoi, împotriva voinței lor, din trupul țării, cât și a datoriei de a-i ajuta să revină în comunitatea europeană, unde noi, cei care nu am avut parte de drama lor, am ajuns deja. ■

Dorin MATEI

Sediul M15 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul M16

● L-au verificat până nu l-au mai trimis ● Serviciul Secret află prea târziu că izbucnește războiul ● „Doamna în alb” anunță sfârșitul dinastiei de Hohenzollern ● Sub aripa protectoare a lui Sir Arthur Nicolson ● O poză compromițătoare cu ambasadorul Germaniei ● Șeful stației din New York redactează documente pentru președintele Wilson ● Escala lui Troțki la Halifax ● Somerset Maugham, agent secret la Petrograd ● Ce loc ocupa România

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Am văzut în episodul trecut cum s-a descurcat serviciul lui Kell în anii Primului Război Mondial. Care au fost problemele cu care s-a confruntat organizația lui Mansfield Cumming și ce succese a reușit?

La 16 noiembrie 1910, Cumming cerea aprobare pentru plasarea unui ofițer la Copenhaga, care să dirijeze o rețea de culegere de informații din Germania, în principal din porturile germane. Este prima mențiune despre instalarea unui rezident în afara Marii Britanii sau șef de stație, cum avea să fie cunoscut în terminologia serviciului. S-a cerut aprobare până la nivelul ministrului de Externe, care a vrut să știe dacă legenda pregătită era suficient de solidă, încât, dacă era prins, se putea stabili vreo legătură cu identitatea lui anterioară ca ofițer al Maiestății Sale. Merită menționat că una dintre calitățile invocate de Cumming pentru respectivul ofițer era și aceea că dispunea de mijloacele materiale pentru a asigura acoperirea de om de afaceri, fără să facă apel la resursele serviciului. Până când să se obțină aprobarea, a survenit arestarea celor doi ofițeri britanici în

Germania, amintită și în episodul anterior, și întreaga operațiune a căzut.

Cu timpul, au crescut și resursele bugetare alocate serviciului. În 1909 suma ce revenea lui Kell și Cumming era de 2.000 lire sterline. În 1912 crescuse deja la 11.000. Deși înțelegerea inițială fusese ca ea să fie împărțită pe jumătate, deja organizația lui Cumming primea două treimi.

Principala preocupare a lui Cumming până la declanșarea războiului a fost aceea de a înconjura Germania cu o rețea de supraveghere, care să obțină date despre mișcările de trupe, inovațiile în materie de tehnică militară, mai ales navală, și să avertizeze din vreme despre pericolul izbucnirii războiului. Ultimul obiectiv a fost un eșec total. Un prim simptom l-a constituit criza marocană din vara lui 1911. Atunci nava germană „Panther” a ajuns în portul marocan Agadir, fără ca Ami-

FLORAR

3

1988. Casa Albă este nevoită să dea o declarație recunoscând că familia Reagan a ascultat de sfaturile unui astrolog, domnul Jan Quigley, dar numai când a fost vorba despre programul președintelui. Ronald Reagan (1911-2004), al 40-lea președinte al Statelor Unite, nu a fost singurul lider de seamă călăuzit de astrologie. De-a lungul carierei lor de la Hollywood, din anii '50 și '60, Ronald și Nancy au permis unui astrolog al celebrităților să le influențeze deciziile legate de carieră. Dar atunci erau numai actori. Odată ajunși la Casa Albă însă, opinia publică socotea de-a dreptul sinistru ca un astfel de „guru“ să le stea în preajmă și să-i conducă.

6

1308. La Roma, un incendiu devastator distruge o bună parte din bazilica San Giovanni in Laterano (sacristia, acoperișul de lemn, mai multe coloane, corul și altarul cel mare), care va fi restaurată timp de mulți ani, fără ca răniile ei să fie complet vindecate. Înaintea acestui an Cetatea Eternă a cunoscut o perioadă de prosperitate, datorită extraordinarului aflux de pelerini; neguțători, meșteșugari, hangii au făcut afaceri prospere în oraș. Dar la mijlocul veacului al XIV-lea orașul se va depopula, în toiu unei ierni aspre lupii pătrunzând până în zonele locuite.

10

1892. În ședința de la Curtea de Apel, Secția a III-a, București, se judecă apelul Olimpiei Samurcaș contra sentinței Tribunalului Ilfov, din anul anterior. Între 1871 și 1891, Maria Samurcaș, fosta noră a Olimpiei, s-a considerat divorțată, în urma unui proces civil legal încheiat, și a revenit chiar la numele de fată, Știrbei. În 1891 însă ea a revenit asupra divorțului, l-a declarat nul, pentru că nu era înscris la ofițerul stării civile. Prin această nulitate Maria Samurcaș cerea dreptul la jumătate din pensia fostului soț, pe care o primea doar mama decedatului, Olimpia. Tribunalul Ilfov a anulat divorțul, dar Curtea de Apel București a hotărât că fosta soție nu avea drept să ceară nicio parte din pensia defunctului, deși legal ei nu erau divorțați definitiv.

11

1745. În cursul luptei de la Fontenoy, în confruntarea dintre două unități de elită – garda regală franceză și garda regală engleză –, ofițerii englezi (cel puțin așa relatează Voltaire în *Secolul lui Ludovic al XIV-lea*) îi salută pe francezi ridicându-și pălăriile. Le răspund contele de Chabanes, ducele de Biron, care ies mai în față, și, la fel, toți ceilalți ofițeri din gardă. Apoi, Milord Charles Hay, ofițer din garda engleză, exclamă: „Domnilor din garda franceză, trageți!” Contele de Anteroche, un locotenent francez, răspunde cu glas puternic: „Domnilor, noi nu tragem niciodată primii, trageți dumneavoastră!” Tirul britanic este ucigător, dar bătălia, la care asistă și regele, însoțit de Delfin, este câștigată de francezi. Posteritatea a păstrat schimbul de vorbe, ca pe un simbol al unui „război în dantele”, sportiv și cavaleresc.

14

1872. Cancelarul Otto von Bismarck rostește în Reichstag un discurs, a cărui frază-cheie este „Noi nu luăm drumul Canossei”. Aluzia la Canossa se referă la faptul că acolo, în 1077, împăratul german Henric al IV-lea a așteptat în zăpadă, în veșmânt de penitent, ca Papa Grigore al VII-lea să-l primească și să anuleze excomunicarea la care îl osândise. În alocuțiunea lui, Bismarck vizează Vaticanul, dar și Centrul (partidul catolic, împotriva căruia cancelarul a inițiat politica de Kulturkampf, adică de laicizare).

27

1689. La stăruințele mamei, țarul Petru I o ia în căsătorie pe Eudoxia Lopuhina, fiica unui înalt ofițer al Coroanei. Căsătoria este un eșec total, însă din ea se nasc trei copii, dintre care doar cel mai mare, Aleksei, va supraviețui și își va detesta tatăl. Cu rapiditatea-i obișnuită, Petru divorțează și o constrânge pe Eudoxia să se călugărească sub numele de Elena, într-o mănăstire din Suzdal. Care mănăstire a mai avut prilejul de a fi reședința obligatorie a soțiilor repudiate. În secolul al XVI-lea a primit-o pe Solomonina Saburova, prima soție a lui Vasile al III-lea.

supunea exclusiv controlului lui Nicolson privind cheltuielile făcute. A fost un soi de cartă a funcționării serviciului, de care a știut puțină lume, dar de care Cumming s-a folosit apoi cu mare succes.

Așadar, pe Frontul de Vest nimic nou, operațiuni de rutină, niciun fel de străpungere la vârf, dacă este să dăm crezare și de ce nu am face-o? istoricului oficial al MI6 Keith Jeffrey și lucrării sale, *The History of the Secret Intelligence Service, 1909-1949*, Bloomsbury, 2010, XXI + 810 pp. + 32 pl. În schimb, în Statele Unite, englezii au reușit – este adevărat, pe teritoriul unui, mai întâi, potențial apoi efectiv aliat – o operațiune de mare succes. Autorul ei a fost un căpitan de 38 de ani, Sir William Wiseman.

Cumming a plasat o reprezentanță a serviciului încă din martie 1915 în S.U.A., din care făcea parte și Wiseman. Sarcinile principale erau cele de contraspionaj, contrasabotaj și controlul organizațiilor indienilor și irlandezilor. Dar a intrat rapid în conflict cu atașatul naval britanic. Acesta nu permitea oamenilor lui Cumming să se amestece pe un teritoriu pe care îl considera exclusiv al său. Cu abilitate, Wiseman și adjunctul său Thwaites au reușit să depășească aceste rivalități și au obținut o serie de succese, zădărniciind acțiunile de sabotaj germane contra navelor care transportau mărfuri și muniție către Anglia, organizate mai ales de rețeaua căpitanului german Rintelen. Thwaites a obținut o fotografie a ambasadorului Germaniei pozat în costum de baie între două dudui la fel echipate, pe care a publicat-o într-un ziar, ceea ce i-a

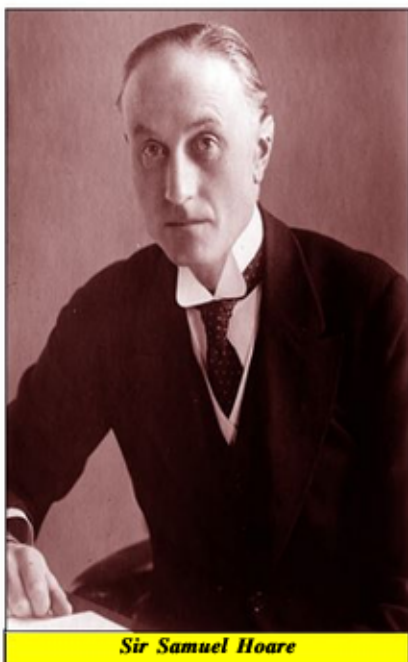
Sir Arthur Nicolson

provocat acestuia mari neplăceri. Ambii au acționat la început sub acoperire, dar după intrarea Americii în război, în urma celebrei telegramme Zimmermann, interceptată de britanici și furnizată americanilor, au renunțat la legende anterioare. În noiembrie 1917, Wiseman revenea în S.U.A. în cadrul Misiunii Reading (din care făcea parte și economistul John Maynard Keynes), în calitate de reprezentant oficial al guvernului.

Reușita sa cea mai importantă a fost relația pe care a stabilit-o cu colonelul Edward House, omul de încredere al președintelui Woodrow Wilson. Mai întâi a

intrat în legătură cu Frank Polk, consilier al secretarului de Stat Robert Lansing, cel care coordona diferitele agenții de informații americane. Apoi l-a cucerit de la prima întâlnire pe colonelul House. Norocul lui Wiseman a fost că în guvernul Lloyd George fostul ministru de Externe britanic, cu care House comunica direct, nu și-a mai găsit locul. Wiseman l-a convins că el era în contact direct, peste

capul ambasadorului, cu Foreign Office. Era, într-adevăr, peste capul ambasadorului, dar prin intermediul lui Cumming. Dar l-a convins pe House, care l-a convins pe președinte că putea obține de la el punctul de vedere al guvernului britanic. În martie 1917, House și Wiseman au pregătit pentru președinte un memorandum privind poziția Americii față de război. Documentul arăta că americanii realizau că nu mai puteau rămâne încă multă vreme de parte de conflictul european, dar opinia publică americană nu manifesta sentimente pro-britanice. Intrarea Americii în război avea să se facă doar pentru interesele americane, pentru prestigiul Statelor

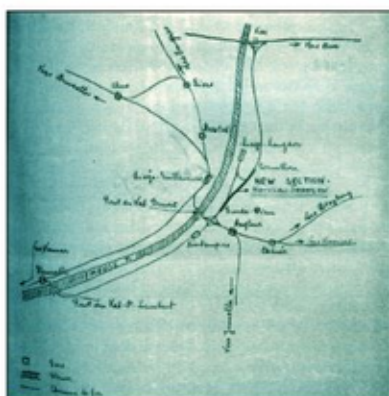
Sir Samuel Hoare

ralitatea să fi primit vreun semnal. Spre sfârșitul lunii, ziarul *The Times* anunța că flota germană ieșise în Marea Nordului prin canalul Kiel, iar oamenii lui Cumming nu au fost în stare să spună încotro se îndrepta. Mai mult, unul dintre agenții lui a fost arestat prostește.

La fel de surprins a fost Cumming și de izbucnirea războiului în august 1914. Este adevărat, în 31 iulie a trimis de urgență un om cu coduri pe continent, dar în acel moment izbucnirea războiului putea fi anticipată de oricine.

Pe durata conflictului, în Belgia au acționat trei rețele de informații, a căror principală misiune era să identifice transporturile de trupe pe calea ferată. Doar una dintre ele era coordonată de Cumming. Au existat momente penibile, când membrii unei rețele i-au deconspirat pe cei ai alteia, și-au „furat” informații unii de la alții, raportate apoi de două ori la Londra, ca și cum ar fi provenit din surse diferite. S-a încercat o zonare a activității lor, dar era imposibil de respectat, în condițiile războiului, o astfel de împărțire. Până la urmă, prestigiul lui Cumming pe Frontul de Vest a fost salvat de un tânăr ofițer, căpitanul Henry Landau, care a preluat practic coordonarea rețelei belgiene. În vara lui 1917, el a primit oferta unui numeros grup de patrioți belgieni, care doreau însă să li se recunoască statutul de soldați ai armatelor aliate. Denumirea organizației, „Doamna în alb”, venea de la numele unei apariții mitice, care, se credea, avea să anunțe sfârșitul dinastiei germane de Hohenzollern. A fost cea mai de succes operațiune secretă a britanicilor de pe Frontul de Vest.

Separat de această organizație, aici a acționat și agentul cel mai important, ce purta indicativul TR/16. El îi căutase pe britanici, mânat de un amestec de nemulțumire și lăcomie. Inginer naval, a furnizat

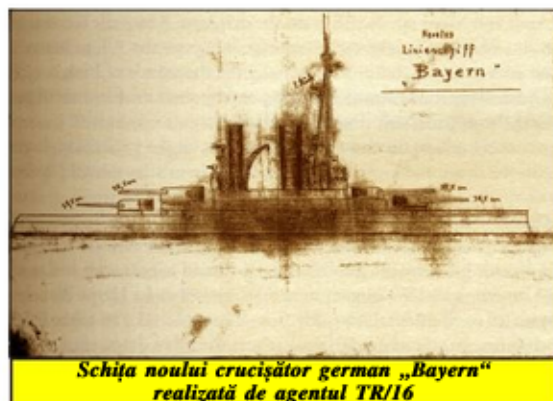
Schiță a unui nod de cale ferată din Belgia furnizată britanicilor în 1917

numeroase informații despre marina germană și a fost cel care i-a ajutat pe britanici să evalueze efectele bătăliei din Jutlanda asupra flotei germane. Când, după război, Landau a publicat o carte în care povestea cum l-a întâlnit, britanicii l-au căutat să îl întrebe dacă povestea îl punea în pericol să fie identificat.

La fel ca și Kell, și Cumming a avut de înfruntat rivalitățile birocratice dintre diferitele instituții care îl coordonau, într-un fel

sau altul. Mai ales Ministerul de Război a încercat, în mai multe rânduri, să îl subordoneze complet. La un moment dat, directorul Direcției de Informații Militare l-a amenințat că dacă nu acceptă subordonarea totală, poate renunța la serviciile organizației sale. Raporturile cu Amiralitatea au fost mai puțin furtunoase, poate pentru că și el era ofițer de marină. Faptul că la un moment dat structura lui Cumming apare cu indicativul MI1(c), ca și cum ar fi fost o subsecție a Directoratului Informațiilor Militare din Ministerul de Război, a fost doar o acoperire, un „nume de război”. Norocul lui Cumming și al serviciului a venit din sprijinul pe care i l-a acordat Sir Arthur Nicolson, subsecretar permanent la Foreign Office. La 17 noiembrie 1915, Nicolson a semnat un document, potrivit căruia șeful Serviciului Secret avea controlul exclusiv al tuturor agenților de spionaj și contraspionaj din străinătate. Atunci când Ministerul de Război sau Amiralitatea cereau informații, doar el putea stabili cum urma să fie culese acele

informații. El dispunea în exclusivitate de fondurile alocate pentru operațiuni. Trebuia să mențină un contact permanent cu Ministerul de Război și Amiralitatea pentru a i se transmite necesarul de informații, cât și criticile privind calitatea acestora, pentru a putea îmbunătăți munca de culegere. Se

Schița noului crucișător german „Bayern” realizată de agentul TR/16

idei și care ar fi trebuit să combată propaganda pacifistă a lui Troțki. Efectele au fost neînsemnate.

Tot Wiseman l-a recrutat pe scriitorul Somerset Maugham și l-a trimis în Rusia. Acesta cunoștea limba rusă și trebuia să ajute la redactarea unor materiale de propagandă pentru a convinge populația să continue efortul de război. Maugham activase deja în Elveția, în 1915-1916. Având asupra sa 21.000 de dolari (cam 350.000, la valoarea de azi), Maugham a călătorit prin Japonia și Vladivostok, până la Petrograd, unde a ajuns în septembrie 1917. A luat legătura cu Emanuel Voska, lider al cehilor aflați în Rusia, și cu Masaryk, cu speranța să îi mobilizeze pentru cauza Alianților. El a trimis rapoarte foarte corecte despre slăbiciunile guvernului Kerenski și tăria bolșevicilor. La 30 octombrie s-a întâlnit și cu Kerenski, care i-a spus că în condițiile ofertei de pace făcute de Germania și ale apropierei iernii, nu mai putea rezista multă vreme. La 18 noiembrie 1917, când raportul lui Maugham ajungea la Londra, bolșevicii cuceriseră deja puterea.

În perioada următoare, după plecarea lui Maugham, Cumming a rămas la Petrograd fără ofițeri de informații specializați pe probleme politice. El a început să organizeze o rețea cu centrul la Stockholm, care să culegă date despre evoluțiile din Rusia. Vedeta acestei rețele avea să fie Șlomo Rosenblum, devenit Sidney George Reilly, care a sfârșit capturat de CEKA.

Lovitura finală o primea Cumming la 31 august 1918. Folosind ca pretext asasinarea lui Moise Urițki, șeful CEKA din Petrograd, și un atentat contra lui Lenin, bolșevicii au luat cu asalt sediul Ambasadei Marii Bri-

Emanuel Voska

tanii. Din acel moment, operațiunile pe teritoriul Rusiei sovietice nu se mai puteau duce decât clandestin.

Interesante sunt și datele oferite despre implicarea serviciului lui Cumming în România, în anii Primului Război Mondial, deși nu atât de bogate pe cât ne-am fi dorit. Astfel, într-o înșiruire a țărilor și a numărului de agenți aflați acolo, aflăm că la Alexandria (Egipt) erau 300; în Olanda – 250; la Atena – 100; în Danemarca – 80; Spania – aproximativ – 50; urmau România, Franța, Suedia, Elveția, Norvegia, Rusia, Malta, Italia cu un număr neprecizat, dar aproximativ egal. „România, care

ocupa o poziție geografică esențială în Balcani, a constituit o țintă pentru munca de informații încă de la începutul războiului” – scrie Keith Jeffrey. Cumming a angajat un englez, Bertie Maw, care lucrase în industria petrolieră din România, pentru a culege informații de aici. Folosindu-și relațiile, acesta a reușit să creeze o rețea utilă în rândul ceferiștilor și vameșilor, care i-au furnizat date despre mărfurile exportate în Austro-Ungaria. În februarie 1916, Cumming l-a trimis pe căpitanul Laycock, adjunctul lui în 1914, în România pentru a culege date cu caracter militar. În ianuarie 1917, misiunii de la Moscova i s-a cerut să trimită oameni în România, dar în decembrie 1917 șefii se plâneau lui

Cumming de calitatea slabă a informațiilor venite din România. Tot în 1918, colonelul canadian Boyle pretindea că a intrat în legătură cu o organizație a evreilor din Odessa, care, în schimbul a două milioane de lire sterline, erau gata să arunce în aer flota rusă din Marea Neagră. Evident, nu s-a întâmplat nimic.

(Va urma)

Somerset Maugham

Unite ca putere mondială. Wiseman a obținut ulterior acces nelimitat la președintele Wilson.

Alte două direcții principale către care și-a îndreptat atenția Cumming au fost Mediterana și Rusia. Pentru prima, ar fi de menționat tentativa făcută de a cumpăra Imperiul Otoman cu o sumă de bani pentru a nu intra în război. Tentativa a eșuat, pentru că, exact în ziua în care începuseră negocierile secrete, Aliații au bombardat Gallipoli.

În Rusia, Cumming a vrut să meargă personal pentru a instala o misiune. În ultima clipă, șefii i-au interzis să facă deplasarea. Misiunea s-a instalat totuși și a avut aceleași probleme ca peste tot: rivalități și conflicte cu atașatul militar și cu ambasadorul. Faptul că rușii le-au oferit oamenilor lui Cumming un spațiu chiar în Ministerul de Război și îi căutau cu predilecție pentru a transmite mesajele către Londra a stârnit furia diplomaților de carieră. Li se reproșa oamenilor lui Cumming că nu desfășurau o muncă de informații, nu dirijau rețele pe teritoriul Germaniei sau al aliaților ei, se mărgineau doar să transmită informațiile furnizate de ruși. Dar ei transmiteau și lucruri interesante despre aliații lor. Astfel, au explicat dezastrul suferit de ruși la Tannenberg, în august 1914, prin faptul că transmiteau mesajele și ordinele prin radio, în clar, iar germanii nu numai că le interceptau, dar dădeau și contraordine care îi zăpăceau pe comandanții ruși. Englezii s-au oferit să trimită o misiune de telegrafiști care să îi ajute, dar rușii au refuzat.

În 1916 a sosit la Petrograd, pentru a conduce misiunea, Sir Samuel Hoare, singurul membru al Parlamentului care a activat oficial și în Serviciul Secret. El a informat Londra, în decembrie 1916, că era ultima iarnă a Rusiei ca participantă la război. Tot el a

Frank Stagg,
ofițerul care coordona
culegerea de informații
despre spațiul rus

transmis o informare despre discursul rostit în Dumă de Pavel Miliukov, care l-a atacat pe premierul Boris Sturmer că era omul nemților. În sfârșit, tot el a transmis prima știre despre asasinarea lui Rasputin. Deși raportul era scris, cum singur recunoștea, în stilul ziarului *Daily Mail*, era un foarte serios avertisment despre situația tulbură din Rusia. Din păcate, revoluția din februarie 1917 l-a găsit în Marea Britanie, unde venise din motive de sănătate. Nu s-a mai întors în Rusia și Cumming a pierdut un foarte avizat observator al scenei politice rusești. O vreme, englezii au sperat că Rusia mai putea fi păstrată alături în efortul de război.

În aprilie sosea un raport despre manifestările organizate de Leon Troțki în marș la New York. Troțki plecase apoi către Rusia. A fost oprit o lună la Halifax, dar i s-a permis să își continue drumul. Nu putem să nu remarcăm că trei piese importante ale regimului bolșevic s-au aflat la un moment dat în mâna englezilor: Cicerin, Litvinov (*Magazin istoric*, nr. 4/2013) și Troțki. Doi dintre ei (Cicerin și Troțki) au fost și reținuți. Li s-a permis apoi să ajungă în Rusia, așa cum și lui Lenin i s-a permis de către germani să o facă. Despre acesta din urmă, rapoartele trimise la Londra din Elveția susțineau că nu reprezenta un pericol, căci adepții lui erau puțin numeroși.

Britanicii au întreprins câteva măsuri pentru a menține Rusia în război. Astfel, cu sprijinul lui Wiseman, s-a pus la cale expedierea unor mesaje din partea comunității ruse din America, prin care rușii erau îndemnați să continue efortul de război. De asemenea, s-au alocat bani pentru a trimite acasă emigranți ruși care erau favorabili acestei

Căpitanul Sir William Wiseman

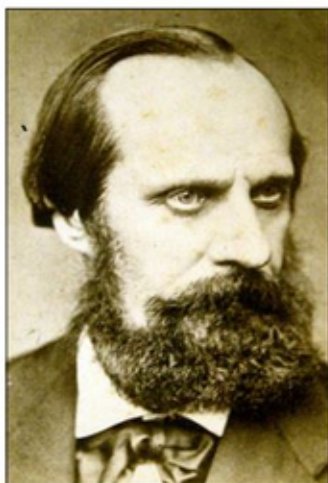

Contesa Dash

Călătorind în Principate la diferență de un an unul de altul, doi britanici au păreri similare în privința românelor. Locotenentul de dragoni James Edward Alexander, care ajunge în București în 1826, este foarte aspru în aprecierea sexului slab de la noi: „Bucureștiul este un loc foarte desfrânat; fiecare femeie este de moravuri ușoare, de la cele mai sus-puse până la cele mai de jos; caracterul lor este la fel de rău ca al venețienelor [...] Pe pereții camerelor pe care le-am văzut se găseau picturi cu virgine dezbrăcate (în mărime naturală) la baie, Diana și nimfele ei, executate de artiști italieni“.

Charles Colville Frankland, căpitan în Marina Regală, poposit în Capitală în primăvara anului 1827, este conștient de predispoziția arătoaselor localnice pentru a răspunde avansurilor străinilor și pare chiar înclinat a cădea în păcat cu ele, dacă ar fi avut timpul necesar. După șapte ani, încă un britanic vine pe meleaguri românești și este de-a dreptul oripilat de decăderea morală a localnicilor de pe toate treptele sociale, de la cele mai înalte până la cele de jos, pen-

tru care căsătoria era doar o fantezie de moment, menită a dăinui timp limitat, până ce partenerii se plictisesc unii de alții. Cel care arunca fulgere în egală măsură asupra muntenilor și moldovenilor era Benjamin Barker, agentul din Smirna pentru Foreign Bible Society, care sosește în Principate, mai întâi în 1834, apoi în 1835 și 1838, la invitația celor doi domnitori abia investiți, Alexandru Dimitrie

Grigore Sturdza, „beizadea-vițel“

Ghica și Mihail Sturdza. În prima vizită, el nota, plin de plasticitate, în raportul redactat pentru superiori: „Nedreptatea domnește aici netulburată și Satana își mănuieste sceptrul nestânjenit. De când am fost în aceste provincii am învățat că Păcatul există în forme atât de oribile, încât poate depăși orice limite ale gândirii, iar cel mai îngrozitor este că faptul este privit cu indiferență totală“.

La ultima întâlnire cu românii, în 1838, situația era departe de a se fi ameliorat, așa că Barker se arată de-a

dreptul scandalizat de imoralitatea existentă, cu atât mai mult cu cât era nu numai tolerată, ci și încurajată de preoți.

Sosit în București la 1835, unde a petrecut 11 luni, Raoul Perrin s-a familiarizat cu societatea urbană. A fost impresionat de abilitatea cu care românele țeseau intrigi amoroase, această activitate ocupându-le întregul timp și făcându-le să negligeze bunăstarea casei și supravegherea personalului angajat cu treburile gospodărești. Grecoaiicele din protipendada Iașilor de la finele veacului anterior, pe care Charles Joseph Lamoral, prinț de Ligne, le admira atât de mult și între care se simțea atât de bine mai ales pentru că nu-și ascundeau nuri ca pariziencele strânse în corset –, se jucau cu boabele din pietre prețioase ale mățăniilor, cu care transmiteau mesaje de dragoste boierilor ce se întindeau, fără jenă, pe sofa, alături de ele.

Unul dintre puținii oaspeți străini care le ia apărarea

Caterina Odobescu
mama scriitorului
Alexandru Odobescu

*Rochie de bal din Țara Românească,
litografie color, școală franceză,
prima jumătate a secolului al XIX-lea*

1800-1859

Înceiem aici incursiunea începută în numărul 3/2013 prin lumea moravurilor din societatea românească din prima jumătate a secolului al XIX-lea.

CĂSĂTORII, DIVORTURI ȘI AVENTURI GALANTE ÎN VREMURI DE TRANZIȚIE

Dr. ADRIAN-SILVAN IONESCU

Motive de divorț se găseau cu ușurință, iar atunci când nu puteau fi invocate unele majore, precum infidelitatea, alcoolismul, jocurile de noroc sau violența, se apela la cele mărunte, de-a dreptul hilare, precum acela prezentat de Lascăr Bogdan. El nu mai suporta traiul alături de doamna sa, care suferea de balonare și emitea... gaze, așa cum relatează Radu Rosetti în amintirile sale din vremea domniei lui Mihail Sturdza: „Căsnicia lor ținu numai câteva săptămâni, căci el a cerut despărțenia pe motiv că noua lui soție..., cum să zic, scăpa noaptea niște adieri rău mirositoare, cari îi făceau viața comună nesuferită. Și divorțul s-a pronunțat!”

● Dovada desfrâului: picturi cu Diana și nimfele pe pereții camerelor ● Satana domnește peste toate ● Mătâniile, mijloc de a transmite mesaje de dragoste ● Sudalma – precum apa pentru pește, aerul pentru păsări și pâinea pentru oameni ● Fostul soț, ca să-și păstreze dregătoria, conduce alaiul de nuntă al mirilor ● Era frumoasă, era belă ● „Beizadea Vițel” capătă dreptul să aibă harem ● În poza de la nuntă se țineau de mână; peste ani, el poza șezând, ea în picioare

Lupta dintre avocații apărării și cei ai acușării se dădea, de fapt, pentru a demonstra infidelitatea unuia sau altuia dintre soți, spre a-i asigura clientului averea partenerului. Știin-

du-se în posesia averii dotale nestirbite în cazul despărțirii, doamnele profitau de acest privilegiu pentru a forța nota și, amenințând cu divorțul, dictau și impuneau punctul lor de vedere în casă.

Totdeauna li s-a părut vizitatorilor europeni că frumusețile locale sunt libertine și înclinate spre cochetărie, găsindu-le comparabile cu doamnele Renașterii italiene sau ale Franței contemporane.

Logodnici, fotografie de Baer

diademă splendidă și întreită încingea nobila frunte și încorona creștetul Văcăresc. „Relatarea din paginile periodicului *Curierul Românesc* din 12 septembrie 1845 continua cu descrierea îmbrăcămintei nuntașilor. Toată asistența era extrem de elegantă, atât la cununia princiară, cât și la intrarea mirilor în București, la 25 septembrie, când „toți alerga gătiți, înduminiți [în haine de duminică], fiecare purtând buchetul său de flori”. Elias Regnault condamna atât cheltuielile deșănțate făcute de Bibescu pentru nuntă, cât și obediința fostului soț al miresei care, pentru a-și păstra poziția de comandant al Miliției, acceptase umilitatea situație de a conduce cortegiul nupțial la intrarea în Capitală.

Cu nouă luni înainte, la 3 decembrie 1844, se celebrase la București o altă nuntă princiară, aceea a fiicei lui Bibescu Vodă cu tânărul și frumosul aghiotant domnesc locotenent Ioan Emanoil Florescu, generalul și ministrul

de Război de mai târziu. În *Curierul Românesc* din 4 decembrie era lăudată toaleta elegantă a prințesei Elisabeta: „Persoana miresei și costumul său aținea căutăturile tuturor privitorilor. Diadema prințiară încingea într-o mare cuvință o frunte romană și plină de energie. Beteala națională făcea un contrast plăcut și interesant cu trăsurile ebenine [de abanos] ale cosițelor verginale și desemna pe mireasa română ce semăna cu o păuniță albă în veșmântul său regal și unduos, urmat de două damicele de onoare. Era frumoasă mireasa, era belă, într-un cuvânt”.

Peste câțiva ani, Bucureștii asistau la o altă strălucită nuntă princiară. La 8 decembrie 1851, la palatul domnesc se celebra cununia prințesei Elena, fiica mezină a domnitorului Barbu Știrbei, cu contele Leon Loresch. Toaleta miresei era plină de distincție prin marea ei simplitate, așa cum comentau periodicele din cele două principate, *Vestitorul Românesc* și *Gazeta de Moldavia*, din 31 decembrie, același an. „Mireasa mai vartos trăgea privirile și băgarea de seamă a adunării. Îmbrăcămintea era cu atât mai elegantă și mai plăcută cu cât era mai simplă și se potriveau foarte bine cu curățenia sufletului. Această îmbrăcămintă se mărginea într-o rochie albă foarte simplă și într-o cunună de flori cu suvițe de beteală, fără nicio sculă [bijuterie]”.

În schimb, la nunta prințului Grigore Sturdza, fiul domnitorului Moldovei, Mihail Sturdza, cu Olga Ghica, ofi-

ciată tot la București, la 1 februarie 1853, au atras atenția sculele prețioase presărate cu dărnicie pe rochia bogatei fiice a marelui ban Mihalache Ghica: „Junea mireasă, în podoabe de nuntă de gustul cel mai ales, plină de eleganță și scânteind de brilante de un preț de mai multe mii de galbeni, devenea și mai strălucitoare prin feciorelnica-i plină de grație frumusețe.” Grigore Sturdza era un excentric, un tip sălbatic și periculos, de care chiar tatăl său se temea. Fusese poreclit „Beizadea Vițel” (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1968) pentru exercițiile sale de halterofil în care greutatea erau înlocuite cu un vițel. Prințul Grigore era înalt, cu părul și barba roșie, foarte puternic și violent. A dus o viață aventuroasă. Înainte de a se însura cu munteanca Olga Ghica, avusese o furtunoasă poveste de dragoste cu contesa Dash, o franțuzoaică galantă, care a venit până în Moldova pentru a fi alături de el, iar apoi, când a fost trimisă pachet înapoi de

Miri, fotografie de Medl

româncelor din înalta societate este F.G. Laurençon care, deși le găsește prea elegante, concurând chiar cu doamnele din elitele europene, nu i se pare acesta un motiv pentru a fi considerate frivole. Totuși, regretă lipsa lor de cultură, a cărei cauză o pune pe seama dezinteresului părinților de a le conferi o educație aleasă.

La mijlocul secolului, între soți se instaurase o politețe rece și o distanță plină de indiferență, care înlocuia glumele groase și limbajul trivial ce colorau conversația, punctată de picaneria înjurăturilor surugiești proferate, cu generozitate, de boierii din vechime în prezența femeilor, spre amuzamentul copios al acestora. Consulul Wilkinson era uimit de licențiozitatea discuțiilor duse în înalta societate. La rândul său, Alecu Russo – un subtil observator al contemporanilor – remarcă importanța pe care o dădeau boierii, ca și oamenii simpli,

înjurăturilor în limbajul curent. „Sudalma e tot așa de trebuincioasă moldoveanului ca apa peștelui, aerul paserilor și pâinea tuturor oamenilor“.

Nunțile erau motiv de mare bucurie nu numai pentru familiile mirilor, ci și pentru întreaga urbe, mai ales când însurățele erau de viță aleasă. Presa anunța, cu multe detalii, evenimentul. Toaletele erau descrise, în

Boier de rang înalt, acuarelă

amănunțime, și deveneau etalon pentru restul societății. În primele decenii ale veacului, până să se ajungă la radicala schimbare a costumului, miresele purtau rochiile lor cele mai bogate, din catifea vișinie sau violetă, brodată integral cu flori din fir de aur și argint, în relief. Pe cap era obișnuitul bariș cu țechini pe margine. Ginerii, la fel, își puneau straiile cele mai scumpe și ișlicul cel mai voluminos pe cap.

Fiu de boier îmbrăcat după moda occidentală

După 1840, când moda locală se orientase definitiv spre Apus, se modifică și toaletele de nuntă. De atunci înainte aveau să fie purtate rochiile noi, foarte elegante, executate special pentru ceremonie, însă nu exclusiv albe, ci în orice nuanță, exceptând negrul. Nu totdeauna erau respectate aceste reguli, mai ales când nunta avea loc în lumea mare. La cununia domnitorului Gheorghe Bibescu, la Focșani, la 9 septembrie 1845, deși „Înalta Logodnică“ – cum o numea, protocolar, presa pe Marișca Ghica – nu se afla la primul mariaj, totuși purta „un veșmânt alb de mare cuviință, garnit de ambe părțile în stele de briliante, cu un corsagiu strălucitor de asemenea nestemate ce da o strălucire regală acelu chip cunoscut de toți, acelor frumuseți domnitoare ce au stăpânit cu atâta putere inima leală și cavalească a înaltului său Consorte [...] O

Fecior de boier, acuarelă

Iolanda Balaș la Jocurile Olimpice de la Roma, din 1960

IOLANDA BALAȘ PROBLEMĂ DE STAT

POMPILIU-NICOLAE CONSTANTIN

Comunismul românesc proclama oficial internaționalismul și practica naționalismul. Fenomenul s-a manifestat și în sportul de performanță. În același timp, competițiile sportive internaționale erau privite ca un front simbolic al Războiului Rece și un mod de a dovedi superioritatea sistemului socialist.

Sportul românesc a cunoscut o perioadă de dezvoltare sub regimul comunist. Dar s-a ivit o problemă serioasă. Foarte mulți sportivi proveneau din rândul minorităților naționale. După modelul sovietic, regimul de la București a aplicat în sport un mecanism care funcționa deja în domeniul administrativ. Numele multor sportivi a început să capete sonorități românești, ei fiind prezentați ca eroi naționali. Este ceea ce am denumit „dopaj identitar”. În primele două decenii ale comunismului sportivul din rândul minorităților trebuia să-și dovedească atașamentul față de republică.

Am ales un exemplu de notorietate, al atletei Iolanda Balaș Söter, un star al anilor '50-'60, care a câștigat 140 de competiții consecutive la săritura în înălțime (*Magazin istoric*, nr. 10/2003). Originea ei și problemele cu Securitatea sunt însă prea puțin cunoscute.

A copilărit în Timișoara, acolo unde familiile multi-

culturale erau ceva obișnuit. Cunoștea din copilărie patru limbi, deoarece locuia într-o clădire unde copiii vorbeau româna, maghiara, sârba și germana.

Sportiva și-a pierdut tatăl în Al Doilea Război Mondial. A fost percepută de multe ori ca o unguroaică, mai ales după ce s-a căsătorit cu antrenorul ei, János Söter, de origine maghiară. Problemele acestuia cu Securitatea au fost numeroase, ceea ce i-a creat dificultăți și atletei. Spre exemplu, la Jocurile Olimpice de la Melbourne, din 1956, antrenorului nu i s-a permis să-și însoțească sportiva. Securitatea se temea că amândoi vor rămâne în Australia, deoarece János Söter avea un frate stabilit la Antipozi. Un angajat al Securității a fost desemnat drept antrenorul Iolande Balaș. Iar acesta a cerut azil politic în Australia!

Pentru că s-a căsătorit cu un sportiv de etnie maghiară și pentru că numele ei nu fusese românizat complet, sportiva a fost privită cu reticență de

către autorități. Acest aspect, cumulat cu faptul că la concursul olimpic de la Melbourne obținuse doar locul cinci, i-a atras o serie de critici din partea oficialilor comuniști, care au denumit-o chiar „trădătoare de țară”, pentru că nu-și îndeplinise obiectivul de a lua o medalie. Așadar, sportul era o problemă de stat.

Pentru Jocurile Olimpice de la Roma din 1960, Iolanda Balaș a intervenit pe lângă liderul comunist Gheorghe Gheorghiu-Dej și, abia după o întrevedere personală cu el, autoritățile de la București i-au permis și lui János Söter să-și însoțească sportiva la competiție.

De Iolanda Balaș se leagă și un scandal cu tentă etnică ce a alarmat Securitatea în 1963. Numele sportivei nu fusese românizat de corectorul Ádám Kőnczei de la „Întreprinderea poligrafică” din Cluj. Acesta trebuia să redacteze afișul pentru concursul „Campionatele Republicane de Atle-

princiarul tată al amozului, a scris un volum de memorii despre locurile vizitate și oamenii cunoscuți. Deși avea gradul de colonel în armata rusească, la izbucnirea Războiului Crimeii, „Beizadea Vițel” și-a oferit serviciile militare sultanului și a primit gradul de general în armata otomană și numele de Muhlis Pașa, precum și drept de a deține harem.

Când mirii nu făceau parte din protipendadă, nu era păstrată aceeași rigoare a ținutei. Mulți miri îmbrăcau redingota în locul fracului și, uneori, nu aveau nici măcar ținutul de mătase, ci doar melonul mat (acest din urmă acoperământ de cap nu era cel mai potrivit pentru marea gală ce o impunea ocazia; fiind o pălărie de zi, dar pentru clasa de mijloc, nu prea bogată, se putea excepta de la regulă). Pentru a nu se despărți de pălărie și a o ține cu ușurință

sub braț – evitând astfel garderoba, unde putea fi înlocuită cu bună știință ori luată din greșală de altcineva –, mirele folosea, la nuntă ca și la bal, ținutul clac. Acesta avea niște arcuiri metalice în pereții din mătase mată ce permiteau strângerea sau deschiderea sa, după caz. Cocardele florale decorate cu panglici, funde și mănunchiuri de beteală încep să fie prinse la reverul mirelui la cumpăna dintre veacuri. Tot cam atunci sunt adoptate și ghețele de lac. Ambii miri purtau mănuși albe.

In prima jumătate a secolului al XIX-lea nu a existat obiceiul imortalizării mirilor în pictură. Dar, odată cu apariția fotografiei, proaspeții însurați au început să pozeze în fața obiectivului. Miresele doreau să păstreze în acel cadru amintirea toaletei purității feciorelnice.

Pentru cupluri existau poziții speciale și o gradare a exprimării sentimentelor. Erau mai întâi portretele de logodnă, când cei doi tineri, imпостаți frontal, se țineau de braț, astfel încât verighetele de pe degetul inelar al mâinii drepte să iasă în evidență. După cununie, tinerii soți luau poze tandre, ținându-se de mână, privindu-se afectuos, în ochi sau lipiți unul de altul, doamna cu mâinile pe umărul domnului, iar el cuprinzându-i, protector, talia. Când mirii veneau la studio în ținuta de nuntă, maestrul fotograf se străduia să creeze o compoziție cât mai caldă și elocventă pentru momentul memorabil pe care cei doi îl

Dr. C. Davila cu soția Ana, fotografie de Szathmari

trăiau: fie ținându-se, delicat, de mână și privind, senini, spre obiectiv – ori gravi și puțin timorați de diferența de vârstă! –, fie de braț, proaspăta mireasă ținând în mâna liberă buchetul de flori, iar mirele ținutul sau melonul. Uneori, mirele ținea și el în mână o ramură de lămâiță, ca semn al cununiei. Fotograful era foarte atent să aranjeze trena miresei ca o corolă de floare, spre a oferi elansare gracilului model. Ieșirea de la ceremonia nupțială era, de asemenea, imortalizată pentru fastul ei.

La scurt interval după cununie, soții nu mai apăreau pe poziții de egalitate în fotografii: în mod obișnuit doamna stătea în picioare, alături de domnul așezat pe scaun, pe al cărui umăr își sprijinea mâna. Doar dacă modelele proveneau din sfera intelectualității își alegeau o poziție mai deosebită, ca de efigie, cu profilurile suprapuse, ca pe o medalie. Amintirea egalității maritale era deja uitată, iar soțul era adevăratul stăpân al casei și cap al familiei! ■

Tineri soți, fotografie de Dushek

Asaltul asupra redutei „Grivița I” (ilustrațiile din pp. 78, 79 și 80 sus sunt reproduse după C. Scafeș, H. Șerbănescu, C. Andonie, I. Scafeș, Armata română în războiul de independență. 1877-1878)

SPIONAJ ȘI CONTRASPIONAJ LA 1877

ALIN SPĂNU

Independența României a fost cucerită de armata română pe câmpul de luptă. În spatele efortului militar s-a aflat, mai puțin știut, cel al structurilor menite să obțină informații necesare asigurării victoriei. Dintr-o astfel de structură a făcut parte și Constantin Căpităneanu, astronomul pe care doamna Magda Stavinschi l-a prezentat în paginile revistei (Magazin istoric, nr. 10/2011).

La sfârșitul anului 1876, două informații, extrem de valoroase, au fost obținute de către agenții diplomați români. Astfel, la 10 octombrie 1876, generalul Ioan Gr. Ghica, reprezentantul Bucureștiului la Istanbul, a aflat că generalul conte N.P. Ignatiev, reprezentant personal al țarului Alexandru al II-lea, urma să ceară Imperiului Otoman să accepte, în două zile, un armistițiu de șase-opt săptămâni și să înceteze operațiile militare în Serbia. În caz contrar, personalul diplomatic rus părăsea imperiul și legăturile

diplomatice dintre cele două țări erau rupte. Aceasta în contextul în care, la 18 iunie 1876, Serbia și Muntenegru declaraseră război Porții, însă evoluția acțiunilor militare le-a fost defavorabilă. La 1 septembrie 1876 trupele sârbo-muntenegrene au fost învinse de otomani și, la 2 noiembrie 1876, au cerut încetarea ostilităților, ceea ce, în urma ultimatumului rus, sultanul a acceptat.

Cea de-a doua informație valoroasă pentru guvernul de la București a fost obținută la Viena, din anturajul ambasa-

dorului francez. Acesta a fost informat, în mod confidențial, de generalul ungar Gyorgy Klapka, venit de la Istanbul, că otomanii au intenția să ocupe patru puncte pe teritoriul românesc – Calafat, Turnu-Măgurele, Oltenița și Barboși – pentru a distruge căile ferate și a ocupa Bucureștiul. În același timp, generalul Klapka a promis otomanilor că va acționa pentru ca trupe secuiești să atace noduri de cale ferată, gări, poduri și alte elemente de infrastructură din spațiul românesc, în scopul îngreunării transporturilor

tism". Ádám Kőnczei a primit manuscrisul din partea U.C.F.S. (Uniunea pentru Cultură Fizică și Sport), dar a scris în varianta maghiară numele sportivilor români ce proveneau din rândul etniei maghiare, printre care și Iolanda Balaș, care apărea ca Balázs Jolán. Această atitudine a nemulțumit autoritățile românești, care i-au făcut dosar de urmărire lui Ádám Kőnczei. El absolvise Facultatea de Filologie la Cluj, dar fusese dat afară din învățământ pentru atitudine naționalistă. Gestul lui Ádám Kőnczei, de a scrie numele sportivilor români, etnici maghiari, în varianta ungară, cu toate detaliile ce țin de accentele limbii respective, a blocat difuzarea afișului în timp util, după cum se precizează în rapoartele și notele informative ale Securității. Autoritățile au intervenit și au retipărit respectivele materiale. A urmat un interogatoriu a lui Ádám Kőnczei, care s-a disculpat, spunând că așa a văzut numele scrise în presa de partid. Corectorul nu era la primul gest de acest fel, mai făcuse asemenea modificări și în *Anuarul de istorie al Academiei R.P.R.*, motiv pentru care fusese anchetat în stare de libertate. Nu doar numele

Antrenament împreună
cu János Sötér, 1953

Iolande Balaș fusese scris în varianta maghiară, dar și cele ale sportivilor Zoltan Vamoș și Andrei Barabaș. „Aduce transformări textelor în defavoarea noastră”, se menționa în concluzia notei informative.

Irice tentativă de identificare a minorității maghiare cu eroi sportivi de aceeași etnie care reprezentau România trebuia evitată. În același timp, cazul demonstrează că grupul populației ungare din Transilvania era conștient că mulți sportivi care obțin performanțe pentru România provin din rândul etniei maghiare, ceea ce trăda o oarecare frustrare.

Gestul de nesupunere al redactorului nu era considerat doar o simplă răzvrătire individuală, ci un pericol ce se putea extinde. De altfel, și în notele informative din dosarul Ádám Kőnczei există mai multe variante ale numelor sportivilor maghiari, semn că nici lucrătorii de la Securitate nu știau formula corectă a acestora.

Cazul Iolande Balaș și al altor sportivi din cadrul minorității maghiare nu era singular. Politica de românizare a numelor în deceniile '50-'60 a secolului trecut a fost aplicată și altor minorități, precum cea germană. Handbalistul Hans Moser, un star al echipei naționale a României, apărea cel mai des în presă ca Ioan Moser. Românizarea mergea în paralel cu „colectivizarea sportivă”. Regimul comunist era împotriva vedetismului în sport, iar fiecare dintre acești eroi trebuia să adopte o atitudine modestă și să evidențieze o origine la fel.

Au fost și cazuri în care numele sportivilor nu au fost schimbate, dar, de obicei, aceștia proveneau din minoritățile „care aveau în spate” republicile unionale ce făceau parte din U.R.S.S. ■

**Radio
România
București fm** [98,3 FM]

prinde și o latură puțin uzitată la vremea respectivă, dar extrem de eficientă în confrăcările ulterioare, aceea a dezinformării și intoxicării inamicului: „Se poate, câteodată, executa înadins oarecare mișcări greșite, astfel ca parlamentarul [solul trimis de inamic] să fie înșelat asupra scopurilor, pozițiilor sau puterilor noastre“.

Un alt O.Z.A., nr. 26/6 iulie 1877, a abordat pe larg mijloacele și metodele utilizate pentru a obține date utile despre otomani. Principalele mijloace erau: prizonierii, dezertorii, locuitorii, spionii și alte indicii. Accentul a fost pus pe descoaserea prizonierilor, cărora trebuia să li se pună 15 întrebări. Capitolul „Spioni“ este unul

Coloană de prizonieri otomani

care, după 130 de ani, rămâne de actualitate.

Un minus în organizarea armatei române l-a reprezentat lipsa unui organ cu atribuții de culegere de informații, deși Alexandru Ioan Cuza (1859-1866) a avut în vedere, imediat după alegerea sa ca domn al Principatelor Unite, organizarea unei asemenea structuri, la nivelul cerințelor epocii. Astfel, la 12 noiembrie 1859, prin Înaltul Ordin de Zi nr. 83, s-a înființat Statul Major General al Armatei, în cadrul căruia funcționa Secția a II-a,

primul serviciu de informații al armatei române. Acest serviciu a fost condus de sublocotenentul Gheorghe Slăniceanu și apoi de sublocotenentul Ștefan Fălcoianu, viitori generali și miniștri de Război. Eșecurile înregistrate pe frontul din Bulgaria, în 1877, s-au datorat, mai degrabă, unor lipsuri personale în capacitatea de executare a ordinelor sau de a face față actului de comandă, care au condus la erori tactice și pierderi inutile de vieți omenești. Cu câteva zile înainte de atacul redutei Grivița un grec l-a informat pe generalul Alexandru Cernat, comandantul Armatei române de operații, că otomanii se așteaptă la un atac la 30 august 1877, aceasta fiind ziua onomastică a țarului Alexandru al II-lea. Generalul român s-a prezentat

Ordin de Zi pe Armată nr. 3

Colonelul Gheorghe Slăniceanu

[...] Articolul 3 Informațiile. În starea de repaus, serviciul de siguranță al trupeii va aduna toate relațiile căpătate direct sau indirect asupra pozițiilor ocupate de inamic, efectivele sale, starea sa morală și proiectele sale. Aceste relații se vor transmite și Marelui Cartier General când pot avea o importanță imediată. În tot cazul, ele vor fi păstrate la arhiva diviziilor sau corpurilor de armată.

Descoperirile al căror scop se raportează la aflarea forțelor inamicului, dispozițiilor sale de luptă în care se va căuta, mai cu seamă, a preciza locul ocupat de cavaleria, artileria și parcurile inamicului, se vor comunica imediat și Marelui Cartier General.

Dat la Marele Cartier General al Armatei, în București, 18 aprilie 1877.

Șef de Stat Major General
/ss/ col. Slăniceanu

**Generalul de divizie
Alexandru Cernat, comandantul
armatei de operații de la Plevna**

militare către front. Acest lucru nu s-a întâmplat, pentru că organele de siguranță românești au luat măsurile necesare.

În vara anului 1877 agenții români au reușit să neutralizeze o altă tentativă dirijată de la Budapesta, de a arunca în aer podurile din Moldova, cu scopul de a submina astfel aprovizionarea trupelor ruso-române aflate în sudul Dunării. Planul prevedea ca explozibilul să fie transportat cu 300 de care, în ulcioare folosite pentru apa minerală de Borsec. După contracararea acestei acțiuni, dovezile au fost transmise guvernului rus, care a prezentat un vehement protest oficial autorităților de la Budapesta.

Prin Decretul nr. 380/17 martie

1867 a fost înființat Depozitul General de Război, în cadrul căruia funcționau două secții: Secția harta României (lucrări topografice militare) și Secția lucrări istorice (statistica militară și lucrări regimentare). Odată cu înființarea Marelui Cartier General (M.C.G.), cele două secții au fost trecute în subordinea acestei structuri. Maiorul Constantin Brătianu și căpitanul Constantin Căpităneanu, care conduceau Secția topografică, au fost ofițerii însărcinați cu analiza informațiilor la M.C.G.

Două zile după ce Rusia a declarat război Imperiului Otoman, la 14 aprilie 1877, șeful Statului Major General al Armatei, colonelul Gheorghe Slăniceanu, a semnat Ordinul de Zi pe Armată (O.Z.A.) nr. 1, în care a accentuat importanța și rolul ordinelor, care trebuia să fie precise, clare, concise, și a cunoașterii situației forțelor proprii, amice și inamice. Câteva zile mai târziu, la 18 aprilie 1877, a fost emis O.Z.A. nr. 3, care s-a referit strict la probleme informative. Astfel, comandanții de corpuri de armată și de divizii aveau obligația de a transmite la M.C.G. „descoperirile făcute

în recunoașterile ordonate și informațiile atingătoare de poziția, de mișcările inamicului sau de topografia terenului ce el ocupă”. În ordine, era vorba de instrucțiuni pentru elaborarea de hărți și crochiuri, modul de organizare a itinerarelor de recunoaștere și obținerea de informații. Acestea din urmă trebuia să cuprindă „pozițiile ocupate de inamic, efectivele sale, starea sa morală și proiectele sale”, pentru o documentare cât mai exactă asupra trupelor otomane. În prima zi a lunii iulie 1877 căpitanii G. Mihăiescu și I. Boșman, împreună cu 42 de ostași, toți din Regimentul 3 Linie, au executat o recunoaștere peste Dunăre, în scopul localizării trupelor inamice și a identificării fortificațiilor existente. În urma incursiunii a fost obținută informația că Osman Pașa, în fruntea a 15.000 de militari și nouă baterii de artilerie, a părăsit Vidinul, îndreptându-se spre Lom Palanka și Nicopol, amenințate de trupele ruse. Prin acțiunea rapidă a trupelor țării contra garnizoanei Nicopol, Osman Pașa a renunțat la planul inițial și s-a retras către Plevna.

La rândul său, O.Z.A. nr. 23/4 iulie 1877 s-a referit exclusiv la măsurile de siguranță ale trupelor, cu referire la stabilirea și secretul parolei, trecerea peste linii, recunoașterile în teritoriul inamic, modul de comportare cu negocierii, prizonierii și dezertorii. De remarcat că acest ordin cu-

Reduta „Grivița I” după ce a fost cucerită

Țarul Alexandru al II-lea

AL OPTULEA ATENTAT

MIOARA NANU-POROJAN

Analfabetă, deloc interesată de politică, era la vremea aceea cea mai renumită ghicitoare a Parisului. Nu-l cunoștea pe cel ce-i stătea în față. Puțin probabil să-i fi ghicit naționalitatea, pentru că tânărul vorbea o franceză fără cusur. I-a privit atent palma și a început să rostească rar, aproape în șoaptă: „Sire“... El a întrerupt-o: „De ce îmi spui așa?“ Ea nu i-a răspuns și a continuat: „De șapte ori veți fi la un pas de moarte. De șapte ori se va încerca să fiți lichidat, fără succes. Veți muri la cea de-a opta tentativă“.

În Rusia, Alexandru al II-lea (născut în 1818) a fost primul suveran (1855-1881) la viața căruia s-a atentat. Dar și cel mai inteligent și mai bine pregătit dintre toți țarii ruși. Timp de 12 ani, a beneficiat de o instrucție temeinică, după o programă întocmită de V.A. Jukovski, poetul, traducătorul și criticul literar, membru al Academiei de Științe a Rusiei, care s-a ocupat personal de formarea viitorului împărat. Jukovski l-a însoțit pe Alexandru, după terminarea studiilor, într-o călătorie de câteva luni prin imensul imperiu, pentru a-și cunoaște mai bine țara și supușii. În aceeași companie, viitorul țar a vizitat și câteva state europene.

Vietima în dialog cu agresorul

În timpul domniei sale, unele trăsături ale statului patriarhal, agrar, s-au mai estompat. Poate de aceea noțiunile de „dezgheț“ (*otpepel*) și „transparență“ (*glasnost*) au

fost rostite pentru prima dată în Rusia în acei ani. Alexandru al II-lea a intrat în istorie ca *Osvoboditel* „Eliberatorul“, pentru că a abolit iobăgia, și ca „Reformatorul“ pentru numeroasele reforme prin care a încercat să modernizeze Rusia.

Iată câteva dintre reformele sale: dezbateră publică a treburilor de stat, reforma judiciară, abolirea iobăgiei și organizarea administrației sătești, amnistiarea deținuților participanți la revolta poloneză din 1830-1831, reforma militară ce reducea, printre altele, stagiul militar de la 25 la 15 ani, interzicerea bătăii cu nuiele în armată, reforma universitară, încercarea de pacificare a Caucazului.

Reformele adoptate aveau doza lor de noutate, care deranja obiceiurile statornice de zeci de ani. A apărut ideea că dispariția primului om în stat putea aduce schimbări majore în mai buna conducere a imperiului.

Fără să se fi lăsat obsedat de vizita la Paris, Alexandru

al II-lea își amintea, din când în când, întrevăderea cu ghicitoarea. Istoria celor opt atentate reține, cu o singură excepție, numele atentatorilor, pentru că toți au fost prinși, judecați și condamnați.

La 4 aprilie 1866, la ieșirea din Grădina de Vară din Petersburg, pe când Alexandru al II-lea se îndrepta spre careta care-l aștepta, s-a auzit o împușcătură. Glonțul a trecut pe deasupra capului suveranului. Gestul unui țăran, aflat în preajmă, de a da peste mână criminalului, l-a salvat pe monarh. Atentatorul se numea Dmitri Karakozov. Greu de spus ce era: revoluționar, narodnic, terorist, nihilist, psihopat. Fiu al unui boiernaș scăpătat, Karakozov studiasse științele juridice. S-a alăturat cercului ilegal din Moscova, condus de vărul său, N. Ișutin, grupare ce-i reunea, în principal, pe elevii și studenții care se pregăteau de o schimbare prin forță a regimului.

Țarul s-a apropiat de el și l-a întrebat de ce voia să-l

imediat la marele duce Nicolae, comandantul trupelor ruse, și a propus amânarea atacului, însă a primit un răspuns stupefiant: „ori toată armata imperială va pieri, ori va lua Grivița“. Generalul Gheorghe Anghelescu, comandantul Diviziei 3 Infanterie, a fost acuzat de „lipsă totală de inițiativă în organizarea recunoașterilor speciale“, iar maiorul Iacob Lahovary a fost aspru criticat, inclusiv în presă, pentru eroarea sa. Acesta a fost ofițerul însărcinat cu cercetarea terenului din fața redutei Grivița și a afirmat ulterior că a avut „greutăți obiective“ în a-și îndeplini misiunea, astfel că nu a identificat nici cele două redute (și nu una, cum se credea) și nici râpa abruptă din fața acestora. În urma atacurilor din 30 august 1877 și-au pierdut viața circa 18.000 de militari ruși și cam 2.200 de români. Ulterior, în urma datelor furnizate de dezertori

și prizonieri otomani, de locuitori bulgari sau români, a fost identificat întregul sistem fortificat de apărare otoman, compus din 14 redute, și au fost evaluate corect puterea și valoarea armatei lui Osman Pașa.

La 19 noiembrie 1877 un spion bulgar infiltrat în Plevna, Levbokovsky, a revenit în rândul trupelor amice și a informat despre intenția lui Osman Pașa de a se preda, în cazul când nu va reuși să spargă blocada româno-rusă. Informația a fost confirmată, ulterior, de alte surse, astfel că s-a estimat o tentativă de ieșire din încercuire la sfârșitul lunii noiembrie 1877. Au fost luate măsuri de întărire a trupelor de asediu și de tăiere a oricărei posibilități de retragere a otomanilor. În dimineața zilei de 28 noiembrie 1877, trupele otomane au declanșat atacul, însă, după câteva succese limitate asupra trupelor ruse, ofensiva a fost stopată și a

început contraofensiva, care s-a soldat cu capitularea lui Osman Pașa.

In preajma și în timpul Războiului de Independență (1877-1878) activitățile informative și contrainformative s-au subordonat, în mod firesc, cerințelor militare ale momentului. Ele au vizat în primul rând anihilarea spionilor otomani din orașele dunărene, de pe ambele maluri, dar și ai altor state, cu interese diverse în spațiul balcanic sau oriental. În 1877 puterea României a stat în calitatea conducătorilor politici și în soldații care s-au avântat la luptă pentru cucerirea independenței, după cum le-a cerut principele Carol: „Înainte dar, oșteni Români, înainte cu bărbăție și în curând vă veți întoarce în familiile voastre, în țara voastră liberă prin voi înșivă, acoperiți de aplauzele întregii națiuni!“.

Ordin de Zi pe Armată nr. 26

[...] IV. Spioni. Prin spioni se poate, adesea, avea multe știri asupra inamicului, dar întrebuintarea lor este foarte anevoioasă, căci aproape toți, făcând această meserie pentru bani, nu înfățișează decât prea puține garanții de încredere. Ei sunt aleși obișnuit printre cei care pot fi mai puțin bănuți, precum: preoți, negustori și printre oameni care au mai mult obiceiul unor asemenea întreprinderi, precum sunt contrabandiștii. Spionii trebuie să fie necunoscuți unii altora, astfel ca spusele lor să poată fi controlate și chiar ei supravegheați unii prin alții. Sunt adesea spioni plătiți de amândouă părțile. Aceștia sunt cei mai buni, dar trebuie multă dibăcie pentru a se sluji de dășii. Spionii trebuie pe atât de bine răsplătiți când aduc știri bune, pe cât de aspru pedepsiți, chiar împușcați, pe dată ce sunt dovezi că sunt trădători. Nu li se încredințează decât treptat însărcinări din ce în ce mai grele, după încrederea ce putem avea în ei și înțelepciunea ce arată. Instrucțiunile adevărate sunt totdeauna date verbal. În scris nu se dau decât instrucțiuni false, menite a înșela pe inamic. Se recomandă soldaților a se feri de oameni care ar încerca să-i facă să vorbească asupra unor amănunte privitoare la oștire și a păstra totdeauna tăcerea în această privință.

Din Înalt Ordin

Șef de Stat Major General
/ss/ col. Slăniceanu
[6 iulie 1877]

Monarhul obișnuia să se plimbe fără gardă personală, în ciuda avertismentelor

Aleksandr Soloviev, membru al unei grupări socialiste ilegale

îndreptat spre el. A tras cinci focuri, dar, și de această dată, Alexandru a scăpat nevătămat. atentatorul se numea Aleksandr Soloviev și făcea parte dintr-o grupare socialistă ilegală. A fost prins, judecat și condamnat la moarte. Câteva luni mai târziu, drept răzbunare, Comitetul Executiv al cercului *Narodnaia volia* (Voința populară) a decis condamnarea suveranului la moarte.

În numele „fericirii Rusiei“

În decembrie 1879, țarul se afla în trenul ce-l aducea la Moscova de la Livadia, o mică localitate în Crimeea. Desigur, se luaseră severe măsuri de securitate. În primul vagon, în care ar fi trebuit să călătorească monarhul, s-a auzit la un moment dat o explozie puternică. Garnitura a sărit de pe șine, s-au spart geamurile, s-a creat panică, dar Alexandru a trecut cu bine și peste această nouă încercare a sortii. Era însă deja imposibil să nu facă legătură cu prezicerile clarvăzătoare

de la Paris. Dacă mai punea la socoteală și pe un turc care încercase să-l împuște în timpul războiului ruso-otoman din 1877-1878, putea număra cinci atentate.

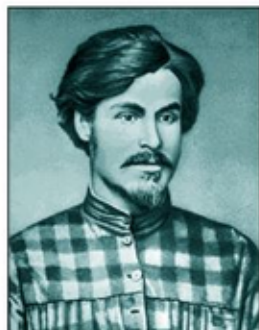
Mai rămăseseră trei. „Poate că soarta“... îi plăcea să spună el pe un ton glumeț, ori de câte ori venea vorba despre ghicitoarea din Paris.

La 5 februarie 1880, o explozie puternică s-a produs chiar în Palatul de Iarnă. Dinamita fusese pusă în încăperea tâmplarilor, sub camera de gardă a Palatului. Deasupra ei se găsea Salo-nul galben, în care, la ora aceea, Alexandru al II-lea oferea un dejun în onoarea unor rude, prințesa de Darmstadt-Hessen și fiul ei

(Alexandru al II-lea era căsătorit, din 1841, cu prințesa Marie von Hessen). Țarul a întârziat la dejun. Explozia a avariat camera de gardă, omorând 11 oameni și rănind câteva zeci. Organizația clandestină *Voința populară*, al cărei obiectiv principal era lupta pentru „fericirea Rusiei“, era hotărâtă să ducă la îndeplinire cât mai repede decizia Comitetului Executiv.

Atentatul a fost pus la cale de dulgherul Batîșov, pe adevăratul său nume Stepan Halturin (în limba rusă, *hal-*

tura se traduce prin *cârpă-ceală*, lucru de mântuială). El a reușit să ajungă la Moscova, unde a luat parte la mai multe acțiuni ale mișcării clandestine. A fost prins la Odesa, în 1882, condamnat la moarte și exe-

Dulgherul Batîșov (Stepan Halturin) și sufrageria Palatului de Iarnă, după atentatul din 1880

Scena primului atentat,
la ieșirea din Grădina de Vară...

... atentatorul,
Dmitri
Karakozov
(portret
de Repin),...

omoare. Karakozov a răspuns prompt: „Pentru că ai mințit poporul, ai promis pământ, dar nu l-ai dat“. În buzunarul hainei sale a fost găsită o Proclamație, scrisă de mână, adresată *Prietenilor muncitori*, în care țarul, clasele privilegiate și funcționarii erau acuzate de sărăcirea poporului. Karakozov a fost arestat, judecat, condamnat la moarte și executat la 15 septembrie 1866, în piața publică, după obiceiul vremii.

Supărat pe francezi

La sfârșitul lunii mai a anului 1867, țarul a sosit la Paris, împreună cu cei doi fii, pentru a vizita Expoziția Universală. Pe când se întorcea de la hipodromul Longchamp, însoțit de Napoleon al III-lea, un tânăr a tras asupra lui cu un pistol. Glonțul și-a greșit ținta, rănind un cal din escortă. Atentatorul a fost prins imediat, închis, judecat și condamnat la muncă silnică pe viață. Era polonez, se numea Anton Berezovski, provenea dintr-o familie modestă și s-a spus că gestul său a fost

... și execuția sa, în septembrie 1866

personal, nu făcea parte dintr-un complot. Berezovski era adeptul unor acte teroriste individuale, considerând că atentatul putea mobiliza poporul la revoltă. Spera că, prin uciderea suveranului, se va pune capăt stăpânirii țariste în Polonia. Pe când avea doar 16 ani, a participat la revolta polonezilor din 1863, de la Varșovia, împotriva dominației ruse. După înăbușirea mișcării, tânărul a fost nevoit să emigreze. S-a stabilit la Paris, unde s-a angajat ca lăcătuș la o mică întreprindere.

Țarul s-a întors în patrie extrem de supărat. Știa că francezii erau de partea Poloniei și, de aceea, nu se așteptase la o atitudine mai dură față de gestul tânărului polonez. În cele câteva zile

cât se aflate în capitala franceză, auzise strigându-se de mai multe ori în urma sa: „Trăiască Polonia liberă!“. Și, ca și cum nu ar fi fost de ajuns, intenția sa de a obține dreptul Rusiei de a avea o flotă la Marea Neagră, în pofida prevederilor stricte ale Tratatului de la Paris, din 1856, s-a lovit de refuzul politic, dar ferm, al lui Napoleon al III-lea.

Țarul spusese de mai multe ori apropiaților săi cât de mult își dorea să renască puterea militară a Imperiului Rus.

În aprilie 1879, suveranul ieșise la obișnuita plimbare de dimineață, pe jos, în apropierea Palatului de Iarnă, fără pază și fără însoțitori. La un moment dat, a apărut un tânăr cu un pistol

Polonezul Anton Berezovski
a atentat și el la viața
țarului „eliberator“

Așa vă place istoria?

DE CÂND MERGEM LA SUPERMARKET?

THEO STĂNESCU-STANCIU

De cele mai multe ori, cumpărăturile ne ridică moralul, ne fac să ne simțim mai bine, devenind o adevărată formă de terapie. Studiile cercetătorilor britanici, recunoscuți pentru diversitatea și, uneori, ciudățenia subiectelor alese, au arătat că, în acele momente, la nivel cerebral, s-ar declanșa un proces contradictoriu: în timp ce o persoană vede un produs, în creier se activează atât zonele asociate cu bucuria și dorința de a-l avea, cât și cele ale neplăcerii cauzate de despărțirea de o sumă de bani. Dar a apărut plata cu cardul, cea mai comodă metodă de a rezolva aparentul conflict; ca și creditarea. Tot psihologii britanici de la Universitatea Stanford au demonstrat că mersul la cumpărături i-ar face pe oameni mai stăpâni pe propria viață, mai mulțumiți. Explicația: secreția de dopamină, ce conferă o stare de mulțumire și plăcere, asemănătoare celei sexuale...

Dacă femeile contemporane – se estimează – ar petrece aproximativ trei ani din viață la cumpărături, cum rezistau oare străbunicele noastre fără inevitabila excursie cel puțin săptămânală la mall?!

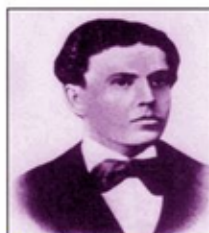
Pentru occidentalul de vârstă înaintată, amintirea micilor magazine de cartier, cu o paletă destul de redusă de produse comercializate, nu pare atât de îndepărtată. Nu au trecut decât vreo 60 de ani de când băcănia reprezenta centrul unei comunități ce funcționa parcă altfel. „Avocado,

kiwi nici măcar nu știam la ce folosesc. Papaya, ananas sau chiar banane, niciunul dintre fructele exotice nu prea le-am văzut înainte de război” – rememora anii '30 ai veacului trecut unul dintre europenii respondenți ai unei recente anchete de istorie orală. Pentru o aprovizionare săptămânală

era nevoie de multe drumuri, magazine, timp și răbdare. Nu de puține ori se impuneau chiar mai multe vizite la același negustor pentru achiziționarea a tot ceea ce era nevoie într-o gospodărie. Dar, tot acolo, se aflau și cele mai proaspete știri locale, bârfe, se lua, cu adevărat, pulsul vieții.

1 martie 1881 avea să-i fie fatal

... și Ignati Grinevițki, cel de-al doilea „măturător“

„Măturătorul“ Risakov...

Corpul țarului este urcat într-o sanie

cutat, fără să-și fi dezvăluit adevărata identitate. Fusese al șaselea atentat.

1 martie 1881. Toți încercau să-l convingă pe țar să nu plece din Palat. Insistau mai ales Loris Melikov, prietenul său de o viață, și ministrul de Interne. Țarul înțelegea că era periculos, dar nu s-a lăsat convins. Pe de o parte, dorea să arate că nu-i pasă de atentate. Pe de alta, poate, și-a amintit de prezicerea ghicitoare de la Paris. Ar fi fost al șaptelea, or el urma să moară la al optulea! Nu avea de unde să știe că, în acea zi, vor avea loc două atentate.

Doar degetul cel mic

Careta blindată a pornit în trombă, flancată de cazacii călări. La o cotitură, vizitiul a încetinit, pentru a evita accidentarea unui băiețandru ce împingea un coș pe o pantă înclinată. „Măturătorul“ Risakov s-a aplecat și a aruncat o bocceluță în urma caretei. S-a auzit o deflagrație asur-

zitoare și totul a fost învăluit într-un nor de fum gros și înecăcios. Careta s-a lăsat într-o parte; din ea a coborât, imperturbabil, țarul Alexandru al II-lea, puțin amețit de zgomotul infernal, fără să fi fost rănit. Asupra lui Risakov s-au năpustit câțiva oameni, încercând să-l dea la o parte. Țarul s-a apropiat de el și l-a privit în tăcere mai bine de un minut.

– Tu ai aruncat bomba?
– Eu.

Cum te cheamă și cine ești?
Sunt filistinu Glazov a răspuns Risakov, fără să-și mute privirea.

Țarul n-a scos niciun cuvânt. „Iată și cel de-al șaptelea atentat“ – se prea poate să fi gândit. Apoi, clătănându-se puțin, s-a dat într-o parte și s-a aplecat asupra băiețelului chirchit în zăpada înșănăgerată. Spasmele prevesteau

apropiatul sfârșit al copilului. Nu se mai putea face nimic. Alexandru al II-lea a pornit agale pe jos.

Ignati Grinevițki, cel de-al doilea „măturător“, a ridicat bocceluța pe care o ținea în mână și a aruncat-o spre picioarele țarului.

Explozia care a urmat a fost atât de puternică, încât

oamenii au fost aruncați în zăpadă de partea cealaltă a canalului. Speriați, caii au luat-o la goană, trăgând după ei careta stricată.

Fumul nu s-a

risipit timp de câteva minute. Alexandru și ucigașul lui zăceau unul lângă altul. Amândoi mai erau în viață. După o oră și jumătate, la Palatul Mihailovski s-a prezentat un cazac, cu degetul mic, sfărțec de explozie, al țarului. Grinevițki, considerat din greșală victimă a atentatului, a murit și el la spitalul Palatului. Ceilalți complotiști au fost arestați și judecați. La judecată, s-a făcut referire, printre altele, și la prezicerea ghicitoare de la Paris.

Țarul plecase de la palat, pentru a face publică știri-promulgării Constituției, contestată de *Narodnaia volia*. Cel ce i-a urmat la tron, Alexandru al III-lea, a anulat toate reformele, l-a înlăturat pe Loris Melikov de la palat și a luat măsuri dintre cele mai aspre. ■

2.660 magazine, a căror cifră de afaceri anuală ajungea la 180 milioane de dolari.

Nebunia lui Nichols

Spații din ce în ce mai mari, care să adăpostească produse nenumărate poate și un nou mod de a petrece timpul liber?! În 1922, în Kansas, se puneau bazele primului mall destinat exclusiv cumpărătorilor Country Club Plaza; fondator Jesse Clyde Nichols (1880-1950). Un alt visător, altă poveste de succes. De astă dată, Europa a fost cea care a stat la baza succesului...

Educația a însemnat mult pentru tânărul Jesse Clyde. Mai ales vacanțele, în timpul cărora a încercat, rând pe rând, diverse modalități de a produce cât mai mulți bani. Atât de multe idei, atât de multe oportunități: a vândut, din ușă-n ușă hărți prin Utah și Wyoming; a încărcat cartofi; a urmărit chiar fugari, pe post de ajutor de șerif. Dar ultima vară de liceu a cântărit greu în viitoarea carieră. Atras

de poveștile despre continentul european, împreună cu un prieten, au decis să treacă Oceanul. Câștigând cât să se întrețină, cei doi au rămas profund impresionați de atmosfera plină de culoare și căldură a Spaniei, de fieste și de piețele ce te îmbiau de departe cu sunet și mirosuri.

Odată reîntors în America, Nichols avea deja planul bine construit în minte. A reușit să-și convingă doi prieteni și toți trei au pus bani și au achiziționat

În anii '50, gospodinele britanice erau îndemnate să „adopte” noul tip de magazin

un teren părăsit de la o periferie de oraș, scos la vânzare de o companie falimentară. O mișcare interesantă, care i-a și adus repede un profit deloc scontat. Căci, odată cu ascensiunea Kansasilui, și limitele orașelor a trebuit să fie depășite. Și, astfel, dintr-o zonă ini-

tial aproape fără niciun fel de valoare, pământul a devenit o mică mină de aur. După ce l-a revândut, de astă dată parcellat, Nichols și-a investit profiturile tot în domeniul imobiliar. Ținta sa a fost un teren situat mult mai departe. Afacere prea riscantă! au decretat apropiații. Nu existau linii de tren, nici curse de autobuz, în apropiere nu erau decât câteva magazinașe și doar puțini se aventuraseră să locuiască prin zonă.

Nicio șansă de succes?! Nici pe departe: ideea unui complex rezidențial tocmai pe acele aspecte se putea baza – liniște și spațiu. Distanțele puteau fi ușor depășite cu ajutorul automobilului personal. Vizionarul Nichols a avut încă o dată dreptate. A pus în aplicare un întreg plan de amenajare a zonei: drumuri, rețea de apă, parcuri, clădiri de locuit. Și cartierul a prins viață, atrăgând numeroși cumpărători. Următorul pas a venit aproape de la sine: ridicarea unui complex comercial. O groapă de gunoi, pe deasupra și mlăștinoasă, i-a atras atenția. Locație, preț, dimensiune toate păreau perfecte! Și Nichols s-a pus pe treabă. Înce-

La 4 iunie 1937, lanțul de supermarketuri Piggly Wiggly din Oklahoma City a lansat primul coș de cumpărături al inventatorului Sylvan Nathan Goldman (1898-1984). Ajutat de un tânăr mecanic, cei doi l-au construit pornind de la schița unui scaun pliant din lemn. Inițial, au realizat un cadru metalic, la care au adăugat roți și o pereche de coșuri de sârmă, situate unul deasupra altuia; dispozitivul a fost patentat câțiva ani mai târziu, sub denumirea „Coș de transport pentru magazine cu autoservire”.

Povestea unui purceluș de succes

Peste Ocean, ritmul vieții impusese însă alte reguli; deschizător de drumuri, Clarence Saunders (1881-1953), cu adevărat întruchiparea visului

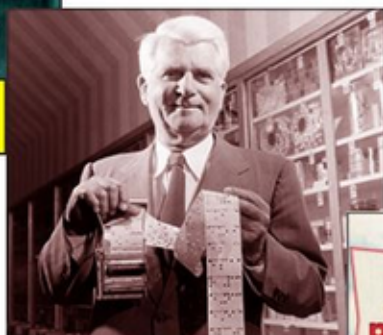

**Vechile băcării,
unde se făceau cumpărăturile,
dar și loc de socializare...**

american. Născut într-o familie destul de săracă de cultivatori de tutun din Virginia, tânărul Clarence și-a părăsit studiile (la 14 ani) și apoi chiar familia, pentru a-și urma visul. Începând cu anul 1904, Memphis (Tennessee), oraș aflat la nici un secol de existență (datând din 1819), cu o populație ce depășise cu puțin 100.000 de locuitori, i-a devenit perfectă punte de lansare. Angajat ca vânzător la o băcănie locală, Saunders a descoperit repede cauza ce genera deseale falimente în branșă: lipsa de control asupra prețurilor și taxelor generale. Până atunci, cumpărătorii aduceau o listă a mărfurilor pe care le doreau, o înmânau unui funcționar-vânzător ce selecta produsele, le ambala și chiar le livra acasă. Astfel, se consuma mult timp în mod

ineficient, crescând dramatic costurile finale.

Întreprid, Clarence Saunders a dezvoltat un plan menit să corecteze acele disfuncționalități, plan ce a revoluționat, apoi, întregul mod de viață. A pus pe hârtie un tip de magazin aranjat în așa fel, încât să permită cumpărătorului să-și achiziționeze singur mărfurile dorite. A crezut încă de la început în succesul proiectului, fiind convins că toți clienții vor fi atrași de prețurile sale mici, deloc deranjați de faptul că

**... nu erau suficient de rentabile,
a constatat Clarence Saunders...**

**... care a imaginat
viitorul supermarket, căruia i-a făcut
și reclamă pe măsură**

vor fi nevoiți să-și umple singuri coșurile, să plătească direct sau să își care achizițiile acasă. Astfel prindea viață un vis: la 6 septembrie 1916, pe una dintre străzile principale ale Memphisului (Jefferson, nr.

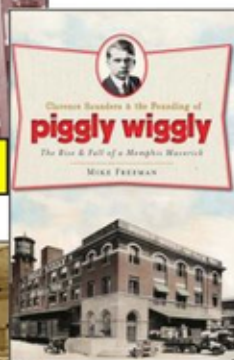
79), își deschidea porțile *Piggly Wiggly*. Un nume ciudat, un purceluș ca mascotă, coșuri pe care să le umpli singur, peste tot numai rafturi și niciun funcționar care să fie la chere-mul clientului: numai lucruri nemaiauzite până atunci!

De ce a ales interesantul și, totodată, amuzantul nume, a rămas până astăzi un mister. Au circulat multe istorii, care mai de care mai pline de tâlc. Conform uneia dintre cele mai des citate, se pare că, într-o zi, pe când călătorea cu trenul, Saunders ar fi văzut pe fereastră câțiva porci chinându-se să se strecoare pe sub un gard. Imaginea i-ar fi rămas întipărită în memorie. Întrebat, mai târziu, de un ziarist de ce a ales un asemenea deloc obișnuit

nume, americanul ce a revoluționat comerțul cu amănuntul a replicat sec: „Multă lume întreabă asta, deci, se vorbește despre el și este ușor de ținut minte!”. Foarte

simplă cheie a succesului.

Publicul țintă al noii afaceri: în special soțiile casnice; dar, încetul cu încetul, din ce în ce mai mulți clienți au fost atrași mai ales de prețurile scăzute, dar și de noua modalitate de a face cumpărături. Afacerea creștea în ritm alert: la doar șase ani de la deschiderea primului magazin, *Piggly Wiggly* se extinsese în 29 de state americane, numărând 1.200 de unități. Zece ani mai târziu, în 1932, lanțul atinsese

Unul dintre membrii influentei familiei Sainsbury, Alan John Sainsbury, Baron Sainsbury (1902-1998) a răspuns interesantei oferte guvernamentale. Cu mai bine de jumătate de veac în urmă, în

1869, când bunicii săi, John (1844-1928) și Mary Sainsbury (1849-1927), își deschideau primul magazin londonez, în care vindeau unt, ouă și lapte, nimeni nu își putea imagina dezvoltarea firmei de mai târziu. Dar deschiderea spre nou era una dintre calitățile de familie. Dacă în 1875, de pe teigheaua băcăniei situate pe Drury

Lane cumpărătorii se vedeau destul de reticenți să aleagă și produse de import ceva mai exotice, 75 de ani mai târziu, la 26 iunie 1950, Sainsbury Ltd. impunea și autoservirea. Alan Sainsbury, impresionat de obiceiurile de peste Ocean, a riscat și a câștigat.

În opinia celor mai reușiți istorici ai economiei, anul

1951 a fost considerat, aproape la unison, reînceputul „normalității”, revenirea cu adevărat la viața din timpul de pace. Cu toate că întregul sistem al raționalizărilor a fost lichidat abia în 1954, avântul afaceri-

Supermarketul i-a cucerit pe tineri și bătrâni

lor din domeniul comerțului clădite după exemplul nord-american a fost unul deloc de neglijat. Și nu numai în Anglia. Conform statisticilor oficiale, spre 1965, pe teritoriul Marii Britanii funcționau aproximativ 2.500 de supermarketuri. Nici alte state eu-

ropene nu au rămas în afara noului val: în Franța, în 1960, la Annecy apărea primul supermarket (magazin de dimensiuni mari, situat într-o zonă cu puternică atracție comercială) *Carrefour*, iar trei ani mai târziu, la 24 km sud-vest de Paris, la Sainte-Geneviève-des-Bois, sub aceeași siglă și primul hipermarket (magazin de dimensiuni foarte mari, amplasate, de regulă, în periferia marilor orașe). În Germania, preluând în 1946 afacerea mamei, frații Karl (n. 1920) și Theo Albrecht (1922-

2010) au transformat sigla *Aldi* (prescurtarea de la *Albrecht Discount*) într-o adevărată marcă de renume. În Italia, în 1955, Asociația Națională de Cooperative ale Consumatorilor (*Coop*) își deschidea primele magazine după aceeași formulă. Cinci ani mai târziu, la Zaragoza, apărea și primul supermarket cu autoservire din Spania, *SABECO* (Supermercados Aragoneses). ■

dea primele magazine după aceeași formulă. Cinci ani mai târziu, la Zaragoza, apărea și primul supermarket cu autoservire din Spania, *SABECO* (Supermercados Aragoneses). ■

DOMN MOLDOVEAN
(BIVERB: 5, 7)

R T U I L A

Lucian BUTURE - Bacău

Soluția rebusului **FARAONIA EGIPTULUI**, din nr. 3/2013

A - A - O - N - AMENEMHET - AMAR - EFU - USI - ANTET - IST - FERM - AS - OR - PIE - T - CLAT - TS - USI - MERE - CEASTA - A - PRO - EI - CP - IPMS - AHO - OPAE - CREP - ETNIC - OH - STREI - API - EAS - MISS.

Soluția jocului **Arheologica**, din nr. 3/2013

DESCOPERĂ UN TEMPLU SOLAR
(DES - C/O - PE - R/AU - N - TE/M - PLUS - O - LA - R)

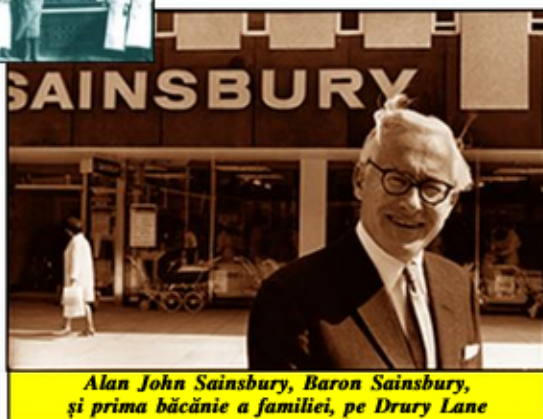
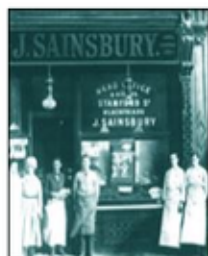
pând cu anul 1907, a cumpărat terenul bucată cu bucată, până a atins suprafața de 55 de acri. Apoi a demarat construcția „Nebunia lui Nichols“, cum au denumit-o contemporanii. A angajat cunoscuți arhitecți, dar și peisagiști care să îi materializeze unul dintre visurile adolescenței. O mică Spanie a început să prindă, încetul cu încetul, contur. Multă cărămidă, acoperișuri roșii de țiglă, turnuri bogat ornamentate, dar și copii după sculpturi antice, colonade, fântâni sau fier forjat, niciun detaliu nu a fost uitat. Country Club Plaza a devenit cel mai mare spațiu comercial situat într-o periferie.

Și alți oameni de afaceri americani s-au alăturat cursei. „Marea Criză“ a anilor '30 a deschis și multe alte oportunități. Supermarketuri noi au oferit consumatorilor libertatea de a alege dintr-o gamă de produse, cu prețuri competitive. Potrivit unui jurnal comercial britanic, *Grocer*, în perioada anilor 1940, acele noi super-piețe au câștigat aproximativ 40% dintre toate vânzările de produse alimentare din Statele Unite, o cifră care a crescut la aproximativ 64% până în 1948.

Se impune autoservirea

Războiul a schimbat radical viața de zi cu zi, și peste

Ocean, dar, mai ales, pe vechiul continent. Raționalizarea i-a transformat atât pe comercianți, cât, mai ales, obiceiurile cumpărătorilor. Magazinele au fost obligate să găsească înlocuitori sau formule noi pentru vechile produse. Au apărut pudra de ouă (un pachet, în Marea Britanie, după cum spuneau reclamele, era egal cu 12 ouă proaspete!) sau plăcintele cu morcovi, napi sau păstărnac. În locul pliculețelor de ceai, au fost redescoperite frunzele. Aproape peste tot găsin-du-se morcovi și cartofi,

Alan John Sainsbury, Baron Sainsbury, și prima băcănie a familiei, pe Drury Lane

specialiștii în nutriție le recomandau consumul. Din reclame, peste tot te îmbiau „Doctor Morcov“ sau „Pete Cartoful“. Multe familii au reînceput să-și cultive propria grădină de legume sau să crească găini, rațe sau iepuri pe lângă casă. Tot în Anglia s-au înființat astfel așa-numitele „Cluburi ale porcilor“, ale căror membri strângeau resturi de mâncare pentru a hrăni porcii din fermele mari.

Crunții ani de război au trecut; poate venise timpul și pentru europeni să importe

noi obiceiuri comerciale. Mulți au rămas însă în continuare destul de sceptici. „Americanizarea“ magazinelor în opinia scriitorului contemporan J. B. Priestly (1894-1984) – nu reprezenta decât un proces cu totul și cu totul „străin temperamentului britanic“. A fost nevoie de un imbold personal, dar și de o intervenție a oficialităților.

Inițial, primele societăți comerciale care au încercat să pună în practică exemplul american au fost așa-numitele magazine tip cooperativă, apărute încă din timpul războiului, din 1942. Succesul lor a fost relativ scăzut; conform unor statistici oficiale, în 1947 pe teritoriul englez funcționau doar zece asemenea unități. Politica comercială a reprezentat unul dintre mult discutatele și disputate aspecte preluate de discursurile multora dintre politicienii vremii. Principalele partide politice au trecut

ca obiectiv important în platformele electorale existența unui control ferm în ceea ce privea producerea și distribuția bunurilor de larg consum și, în special, a celor alimentare. Amintirea războiului și a lipsurilor era una extrem de vie! În 1949, laburistul John Strachey (1901-1963), ministrul Alimentației (1946-1950), anunța oficial disponibilitatea a 100 de licențe speciale de construcție destinate încurajării comercianților cu amănuntul pentru a experimenta metode de autoservire.

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Continuăm cu un alt pasaj din amplul Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document dactilografiat în limba română, păstrat în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, a cărui publicare am început-o în numărul 5/2012. Adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU.

Un alt centru a fost cel din Italia, care însă a funcționat mai mult ca o reprezentanță a Comitetului de Asistență a Românilor, distribuind diferite ajutoare primite de la Consiliul Ecumenic al Bisericii și mai târziu de la Romanian Welfare din S.U.A. Conducerea a avut-o la început I. Grigorcea (decedat), iar mai târziu dl Dimitrie Popescu.

Delegatul pentru Germania al CAROMAN-ului, domnul Galin, fiind funcționarul Consiliului Ecumenic al Bisericii din zona britanică de ocupație, a distribuit mici ajutoare provenite de la acest Consiliu și a desfășurat o importantă activitate de protecție a românilor refugiați în această zonă, contribuind și la acțiunea de reșezare a refugiaților români în Statele Unite prin Consiliul Ecumenic al Bisericii.

De un deosebit interes pentru asistența refugiaților este acțiunea întreprinsă la Trieste de delegatul Comitetului de Asistență a Românilor, domnul consul Antonio di Demetrio. Este bine cunoscută tragedia refugiaților români care, în 1948, în urma promisiunilor făcute de autoritățile iugoslave prin postul de radio Belgrad, repetate de BBC din Londra și după unele rapoarte, și de Voice of America, făgăduind azil politic refugiaților care doresc să treacă în Iugoslavia. [Așa sună formularea în textul original.] În loc de azil, tuturor acelor care s-au încrezut în aceste vorbe li s-a oferit închisori, carceri și câmpuri de muncă forțată în minele de cărbuni și de plumb.

Acești refugiați, în număr aproximativ de 1.200, au suferit grele privațiuni, fiind purtați din închisori în închisori cu copii și femei, fiind obligați să lucreze în mine și în cariere de piatră, în condițiuni îngrozitoare.

Cu toate insistențele și intervențiile depuse de către Comitetul Național Român și de către Comitetul de Asistență al Românilor pentru obținerea eliberării acestor refugiați, ei nu au fost puși în libertate decât numai după ameliorarea relațiilor diplomatice dintre guvernul iugoslav și puterile occidentale. Și nici atunci autoritățile iugoslave nu au eliberat pe refugiați, dându-le dreptul să plece spre Vest, ci i-au pus în situațiunea de a putea evada trecând clandestin pe teritoriul Triestului și în Austria. Din această pricină, circa 200 de români au fost împușcați pe frontierele vestice ale Iugoslaviei de către grănicerii care aveau ordin să împuște fără somație pe oricine ar încerca trecerea frontierelor iugoslave. Foarte mulți dintre românii veniți în Iugoslavia pentru a găsi libertatea pierdută au fost retrimiși înapoi în România, unde parte au fost împușcați pe frontieră, iar parte au fost trimiși în închisori; puțini au putut să se strecoare neobservați de grănicerii români și să se reîntoarcă în localitățile de unde plecaseră.

Și astăzi mai sunt români deținuți în închisorile iugoslave sau în câmpuri de muncă forțată, fără nicio explicație.

Calvarul acestor refugiați nu a luat sfârșit odată cu sosirea lor în Apus. La Trieste, de pildă, teritoriul se găsește sub ocupație americană și britanică și administrația face față cu greu nevoilor refugiaților sosiți din Iugoslavia, care primesc totuși hrană și sunt încartiruiți în Campo Jesuiti di Profuggi și în Campo di Profuggi Gretta, în mod temporar, până ce sunt terminate formalitățile pentru expedierea lor în campourile din Italia.

(Va urma)

Măine va fi istorie

INTERNETUL

DEJA TEATRU DE RĂZBOI?

Închipuiți-vă că vă sculați într-o dimineață și vreți să vă conectați la internet. Constați că nu funcționează. Încercați să butonați telefonul mobil, dar nici acesta nu funcționează. Fenomenul se repetă în toate casele de pe glob unde există un calculator, un laptop, un netbook, un smartphone. Dintr-o dată, oamenii nu mai au acces la internet, mail, Facebook, twitter și la toate facilitățile cu care s-au obișnuit și fără de care nu își închipuie că ar mai putea trăi. Vi se pare o simplă poveste?

Pentru specialiștii în IT este o amenințare cât se poate de reală, căreia se pregătesc deja să îi facă față, așa cum am aflat la conferința „Securitatea cibernetică în România. Prezent și perspectivă”, eveniment organizat de Fondul Internațional de Cooperare și Parteneriat al Mării Negre și Mării Caspice (BSCSIF), la 26 martie anul acesta, la hotelul Howard Johnson.

O inițiativă excelentă, căci, așa cum sublinia domnul general Marcel Petrișor, directorul Serviciului de Telecomunicații Speciale, o mare parte a incidentelor de securitate se datorează utilizatorilor. Mai precis, lipsei lor de pregătire, de atenție, lipsei grijii de a descărca și instala ultimele versiuni ale programelor, a ultimelor aduceri la zi și rezolvări ale problemelor de securitate descoperite ale respectivelor programe. De altfel, toți participanții la reuniune au subliniat nevoia unei mai mari conștientizări din partea utilizatorilor a acestor probleme și a unei pregătiri mai serioase pentru prevenirea lor.

România a fost, până acum, ținta mai ales a unor atacuri pentru culegerea de date, nu și a unor acțiuni de blocare a funcționării sistemului cibernetic. Dar tendința este de schimbare, așa cum se întâmplă și pe plan mondial. Potrivit reprezentantului unei firme de programe antivirus, până

acum doi ani se căuta colectarea de date despre persoane particulare, de doi ani tendința este să se culegă informații din bazele de date ale unor instituții publice. Faza următoare, ale cărei semne prevestitoare au apărut deja, este cea a războiului cibernetic.

Nu numai la noi, evident, se discută despre aceste lucruri și se pregătesc măsurile de ripostă. În luna martie, un grup de experți a publi-

cat *Manualul de la Tallin privind legea internațională cu aplicabilitate în războiul cibernetic*. Este încheierea a trei ani de eforturi pentru a adapta legislația internațională la noua amenințare mondială. Tot în luna martie, președintele S.U.A., Barack Obama, a avut o reuniune în Situation Room, din subsolul Casei Albe, la care au participat 13 importanți lideri ai unor companii americane. Tema a fost: Cum pot câștiga Statele Unite războiul pe internet?

Cel mai distructiv atac de până acum a fost cel declanșat de Stuxnet. Particularitatea acestuia a fost că instalațiile

atacate – cele de îmbogățire a uraniului, de la Natanz, Iran – erau izolate de restul lumii, nefiind conectate la internet și izolate sub un masiv muntos. Calea de pătrundere a fost deci fie un laptop, fie un banal stick de memorie. Există și alte tipuri de viruși care, odată plasați pe un calculator fără conexiune la internet, își fac treaba pentru care au fost programați și apoi așteaptă conectarea unui dispozitiv extern de stocare pentru a muta informațiile culese pe acesta, iar la prima ocazie când găsesc o conexiune de internet le transmit la destinația indicată de creator. Așadar, nici măcar lipsa unei conexiuni la internet nu mai oferă protecție.

Dar, cum observa domnul general Marcel Petrișor, deși realitatea este mult mai dură decât o înfățișează mass-media, nu trebuie să ne speriem peste măsură. Pe de altă parte, nici nu se poate ca să ajungem în situația în care cheltuielile pentru asigurarea securității sistemelor cibernetică să fie mai mari decât cele pentru dezvoltarea respectivelor sisteme sau să ne petrecem cea mai mare parte a timpului ca să descărcăm actualizări de securitate pentru programe care, uneori în mod voit și din rațiuni financiare, sunt puse pe piață cu breșe de securitate știute de producător. ■

D.M.

ALEXANDRU CEL BUN

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1											
2											
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											

ORIZONTAL: 1) Cronicar moldovean (Miron ...; 1633-1691), care în *Letopiseșul Țării Moldovei de la Aron-Vodă încoace* arată că „Alexandru Vodă cel Bătrân și Bun... a fost numit cel dintâi hășpodar, întocmai ca un monarh slăvit... El a ridicat cetățile din ruinele cele vechi și a înălțat și țara lui în rânduială și cu puteri înfloritoare” – Una dintre principalele surse de venit ale domniei, din schimburile comerciale cu țările vecine. 2) A doua soție a lui Alexandru cel Bun – Clar – Tocit. 3) Coajă de nuc! – Teritoriu din jurul cetății Haliciului, care a fost amanetat de regele polon Vladislav Jagello, domnului Moldovei, Petru Mușat, în 1388, regiune stăpânită și de Alexandru cel Bun. 4) Cele 24 de unități administrativ-teritoriale în care era împărțită Moldova în timpul lui Alexandru cel Bun – Sandu Bărlădeanu. 5) Conștiința de sine (fil.) – În sală! – Instituție militară

care avea menirea să apere țara care, pe vremea lui Alexandru cel Bun, era formată atât din steagurile boierilor, cât și din participarea țăranilor și a târgoveților (pl.). 6) Mihai Lemnaru – În ocol! – Do bemol în notație literară. 7) Istoric român (Dimitrie...), autorul unei comunicări despre *Un document necunoscut de la Alexandru cel Bun*. 8) Domn al Moldovei (1391-1394), tatăl lui Alexandru cel Bun – Vecinii din răsărit ai Moldovei, cu care Alexandru cel Bun a avut relații bune, în 1431 aceștia ajutându-l în luptele cu polonii (sg.). 9) Domn al Țării Românești (... al II-lea; 1420-1424; 1426-1431), care în prima jumătate a anului 1429, cu ajutorul primit de la otomani, a încercat să recucerească cetatea Chilia, ocupată de Alexandru cel Bun în 1426, dar a fost înfrânt și armata sa în mare parte nimicită – În clisă! – Radu Ionescu. 10) Trimis special – Târg care, împreună cu Siretul, a fost acordat ca pensie viageră de Alexandru cel Bun fostei sale soții, Rigala, împreună cu suma de 600 de ducăți. 11) Oraș dunărean, unde în 1426, Alexandru cel Bun l-a așteptat pe regele Sigismund al Ungariei, în vederea declanșării unei cruciade antiotomane – Domn al Moldovei (1399-1400) pe care Alexandru cel Bun l-a înălțurat din domnie, luându-i locul

VERTICAL: 1) Cronicar moldovean (Dimitrie ...; 1673-1723), domn al Moldovei în 1693 și 1710-1711, care în lucrarea *Descrierea Moldovei* a arătat că până la Alexandru cel Bun „... judecătorii abia mai știau cum să împartă dreptatea. Dar acest domn, ca bun organizator, a luat măsuri ca să se facă ordine și aici. El a primit, odată cu înscăunarea, de la împărații bizantini, legile grecești cuprinse în Codicele bazilicalelor alcătuind o pravilă după care să se judece pricinile” – Sandu Brateș. 2) Istoric român (Dimitrie ...; 1856-1923), profesor la Universitatea din București, autorul cursului litografiat intitulat *Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun* – Lucru de preț. 3) Sandu Aldea – Nicolae Lovinescu – Noroi mare. 4) În apus! – Episcop catolic de Baia (... de Ryz), care a semnalat prezența la Bacău, în timpul lui Alexandru cel Bun, a unui nucleu de husiți, majoritatea refugiați din Ungaria și Polonia. 5) A înainta în apă – Doine! – Vasile Lupu. 6) Un alt cronicar (Ion ...; c. 1672-1745), care în *Letopiseșul Țării Moldovei de la Dabija Vodă până la Ioan Vodă Mavrocordat* îl numește pe domnul moldovean „Alexandru Vodă cel Mare și Bun” – A lua (pop.). 7) Mișcare circulară – Dușmănos. 8) Localitate în Argentina – Casă mare. 9) Măsuri agrare – Armă de apărare cu care erau dotați soldații din vremea lui Alexandru cel Bun – Vasile Ungureanu. 10) Rămășițele mumificate ale Sfântului Ioan cel Mare, aduse din porunca lui Alexandru cel Bun, de la Cetatea Albă la Suceava – Lac sărat în Egipt. 11) În casă! – Mănăstire din Moldova unde se află mormântul lui Alexandru cel Bun

Dicționar: EUL, CES, LIS, IOAN, LOA, TIO, ARAG

Gheorghe BRAȘOVEANU

Telex Telex Telex Telex Telex

ISTORIE TRĂITĂ PE FACEBOOK

Cum ar fi arătat pagina de Facebook a unui infanterist francez din Primul Război Mondial? Și-au pus această întrebare documentariștii Muzeului Marelui Război din orașul francez Meaux (*Magazin istoric*, nr. 6/2012) și... au creat o pagină de Facebook pentru un infanterist fictiv, care își relatează zilnic în direct, pe această rețea de socializare, întâmplările de pe front. Într-o singură zi „Fictivul” a avut 5.000 de accesări. Pentru ca, din 10 aprilie, un anume Léon Vivien, un învățător de 29 de ani aflat sub arme, de fapt o fantomă a trecutului, să poată povesti cum arăta ziua unui soldat combatant, au fost cercetate arhive, albume foto, citite memorii, documente, texte oficiale, care să facă pagina internautului vie și interesantă.

Evident, proiectul are în principal un conținut pedagogic, precizează *Le Figaro*. Vizitatorii infanteristului internaut, în principal elevi de gimnaziu și liceeni, pot comenta, pot pune întrebări, la care muzeografiile răspund imediat. „Rețeaua Facebook este utilizată uneori pentru comunicări destul de n serioase, iată că ea poate sluji acum istoria cu I mare”, afirmă Michel Rouger, directorul Muzeului. Aventura cu „fantomă Léon” se va încheia în 17 mai.

Așa arată pagina din 12 aprilie 1915 a soldatului Léon Vivien

FELICITĂRI CU ÎNTÂRZIERE

De Crăciunul trecut mai mulți germani au fost surprinși să primească felicitări trimise în urmă cu 71 de ani. Este vorba despre 86 de felicitări de Crăciun scrise de soldații germani staționați pe insula Jersey din Canalul Mânecii. Un grup de rezistență format din localnici a furat felicitările scrise de soldații germani, în semn de sfidare la adresa ocupanților. Cărțile poștale au rămas ascunse până în urmă cu câțiva ani, când au fost donate arhivelor insulei Jersey, iar donatorul a dorit să-și păstreze anonimatul. Lectura textelor nu a adus mari dezvăluiri istorice; este vorba despre simple urări de sănătate sau relatări ale unor mici întâmplări fără legătură cu războiul.

Felicitările oferă o imagine interesantă despre starea de spirit a soldaților germani de pe Insula Jersey. Cei mai mulți își doreau ca războiul să se termine cât mai repede și să ajungă acasă.

MUZEEL MARSILIEI

Marsilia, portul francez de la Marea Mediterană, desemnat capitală culturală europeană în 2013, are mare parte dintre muzee... închise. Cotidienele franceze comentează negativ realitatea. Palatul Longchamp, care adăpostește Muzeul de Istorie Naturală, se va deschide în mai, iar Muzeul de Arte Frumoase la 13 iunie, când se va încheia restaurarea uneia dintre fațade. Muzeul de Artă Contemporană are și el porțile închise, tot pentru lucrări de refacere a clădirii, ca și Muzeul Docurilor Romane, victima unor inundații.

Oficialitățile nu dramatizează situația, sunt convinse că aceste edificii vor câștiga enorm pe termen lung, în urma investițiilor prilejuite de statutul lor de „vedetă” în 2013, iar gurile rele sugerează, cu maliție, să se propună Uniunii Europene să prelungească mandatul de oraș cultural al Marsiliei cu încă un an. Lucrările titanice de renovare, cu un buget alocat de 110 milioane de euro, au început mult prea târziu, iar problemele administrative au deplasat și mai mult termenele de finalizare, așa încât, până la jumătatea anului orașul nu și-a putut etala comorile culturale.

Muzeul de Arte Frumoase din Marsilia

CONTENTS (Romanian History) The politicians criticize while in opposition what they are doing after grabbing the power ● **J. Horakova** The tragic destiny of Heliodor Pika, Czech general and diplomat, a friend of Romania, victim of the communist regime ● **M. Cazacu** A Russian legal practice and a Romanian saying ● **N. Ionescu-Gură** The reburial of Ion Mihalache photographed by the Securitate ● **L.L. Watts** Romanian contributions to the ending of Vietnam war and Moscow deception measures (II) ● **P. Nastase, I.Gh. Rosca** The Academy of Economic Studies is 100 years old ● **G. Damian** The big business affairs of Nicolae Malaxa with the state ● **P. Tudor** How we brought back the Dimitrie Cantemir's manuscripts from Moscow ● **I. Ionescu** Franz Joseph Sulzer, objector of the Romanian continuity, about our music and popular dances ● **V. Dorobantu** What I told the KGB general Oleg Kalugin ● **L. Dumanescu** How were cared for the Transylvanian children in the 19th-20th centuries ● **G. Filitti** In Romania, 100 years ago: the misgovernment of Bucharest, gas and electricity tariff discounts and various curiosities ● **M. Sala** Denomination of different coins circulating in the Romanian Countries ● **D. Matei** The name of Vasile Stroescu, Bessarabian Maecenas for the Romanians from Transylvania, given to the Hall of the portraits of the Chambers presidents ● **A.-S. Ionescu** Mode, clothing, manners and gallant adventures in the first half of the 19th century Romania (III) ● **P.-N. Constantin** Iolanda Balas, world record holder in the high jump, under Securitatea surveillance ● **A. Spanu** Espionage and counterespionage during the 1877-1878 Independence War I Cyber security. A debate organized by the Black Sea – Caspian Sea International Fund ● **Romanian Documents at Hoover Institution (CXXXVII).** The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Когда находятся в оппозиции политики критикуют то, что делают когда они у власти ● **И. Хоракова** Судьба Хелиодора Пики, чешский военный и дипломат, друг Румынии, жертва коммунистического режима ● **М. Казаку** Русский юридический обряд и румынская пословица ● **Н. Ионеску-Гурэ** Перезахоронение останков И. Михалаке, снятое Securitate ● **Л.Л. Уаттс** Вклад Румынии в завершении вьетнамской войны и мероприятия Москвы по дезинформации (II) ● **П. Настасе, И.Г. Рошка** Академии Экономических Исследований исполнилось 100 лет ● **Дж. Дамиан** Большие аферы Николая Малаксы с государством ● **П. Тудор** Как я принёс из Москвы полное собрание летописей Дмитрия Кантемира ● **И. Ионеску** Франц Йозеф Сулцер, опровергатель постоянности румын, о музыке и народных танцах ● **В. Доробанту** Что я сказал генералу КГБ Олегу Калугину ● **Л. Думэнеску** Как заботились о детях в Трансильвании в XIX-XX вв. ● **Дж. Филитти** В Румынии 100 лет тому назад: плохое хозяйничание Бухареста, снижение цен газа и электрического тока и другие любопытства ● **М. Сала** Наименования монет, используемых Румынскими Княжествами ● **Д. Матей** Галерея спикеров Палаты Депутатов носит имя Василе Строеску ● **А.-С. Ионеску** Мода, одевания, нравы, любовные приключения в румынском обществе первой половины XIX в. (III) ● **П.-Н. Константин** Йоланда Балаш, забота для Securitate ● **А. Спэну** Разведка и контрразведка в войне за независимость 1877-1878 гг. ● Кибербезопасность в Румынии. Дебаты, организуемые Международным Фондом для взаимодействия и партнёрства Чёрного и Каспийского Морей ● Румынские документы в Гуверском Институте (CXXXVII). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poștale, factorii poștali de la orașe și de la sate sau la redacție (pentru cititorii din București).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacție, pe adresa Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1 PO Box 15-702, cod 010155, București, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Prețul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicați adresa poștală unde doriți să primiți revista și data de la care să înceapă abonamentul.

Tiparul executat la Compania Națională a Imprimeriilor „Coresi” S.A. – București
ISSN 0541-881X

Lei 5,50

DIALOG CU CITITORII

2%

Puteți direcționa 2% din impozitul anual către Fundația Culturală Magazin Istoric, cont RO10 RNCB0080005630130001, B.C.R., Sucursala Sala Palatului, C.I.F. RO 1590422

MARINARI BUZOIENI

Domnul IOAN STOICESCU STOICA, de la Cercul de Istorie Columna din Buzău, ne mărturisește: Sunt un cititor al revistei de la înființarea ei în 1967 și am rămas fidel până în prezent.

Dar mai întâi vreau să-mi exprim gândurile pentru scriitorul și istoricul Ioan Lăcustă, care va rămâne în inima și sufletul meu. A fost primul redactor care ne-a trimis în 1999 o scrisoare pentru a onora fondarea Cercului de Istorie „Columna” din Buzău.

Revenind la subiectul mesajului meu, pot spune că în anii de școală am fost la un pas să devin elev al școlii de marină din Galați, dar cum toți cei trei frați ai mei erau în armată, părinții mei m-au convins să renunț la acest plan. În schimb, nu am renunțat la dragostea mea pentru această

frumoasă și misterioasă meserie de marină. Pare a fi adevărat – un adevărat miracol – că de pe meleaguri buzoiene au plecat șase viitori amirali din Marina Militară Română: Ioan Murgescu (1846-1913), August Roman (1892-1985), Emil Grecescu (1905-1981), Mihai Aron (1927-1994), Sebastian Ulmeanu (1929-1979) și Virgil Stoica (n. 1944).

APEL

Am primit la redacție apelul unui cititor disperat, pe care îl publicăm în continuare. Un incendiu pustiitor, provocat de un trăznet, mi-a distrus casa. Am suferit un atac de cord, în urma căruia am rămas cu o paraliză pe partea stângă, și nu mă pot deplasa decât în cărucior. Am 82 de ani, soția mi-a murit de 11 ani. Norocul meu este că fiica m-a luat la ea, până voi putea să

îmi refac măcar o cameră de locuit. Vă rog să mă ajutați publicând în revistă anunțul că îmi vând colecția completă a revistei *Magazin Istoric* și numere disparate. Fiica mea are și ea colecția și este abonată la revistă, așa că pot să o citesc la ea. Iată lista numerelor disparate: anul 1967: 7, 8, 9; anul 1968: 1, 2, 9; anul 1969: 1, 3, 4, 5; anul 1974: 3; anul 1976: 11; anul 1978: 2, 4, 5, 6, 7; anul 1979: 2, 3, 4; anul 1980: 8; anul 1988: 8; anul 1989: 1, 2, 3, 5, 7, 9, 10; anul 1990: 9, 11; anul 1991: 7, 8; anul 1996: 8; anul 1998: 4, 8, 9; anul 2000: 1; anul 2002: 8, 9; anul 2004: 10.

Cititorii care doresc să îl ajute pe domnul PETRE PRICIU, din comuna Fântânele, județul Teleorman, cumpărând colecția completă sau numerele disparate oferite, pot suna la 0247 451 009 sau 0764 777 472.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin Istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin Istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

magazin istoric

5 948384 040074

05